

~~ZASTRZEŻONE~~
Egz. Nr 50

Jan WOJNAROWSKI
**ZAŁOŻENIA I ZASADY
SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO
SIŁ ZBROJNYCH RP**
(wykład monograficzny)

~~2-13/N~~ ZASTRZEŻONE

75040

WARSZAWA

~~Zastrzeżone~~

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

Zastrzeżone

Egz. nr .....~~50~~.....

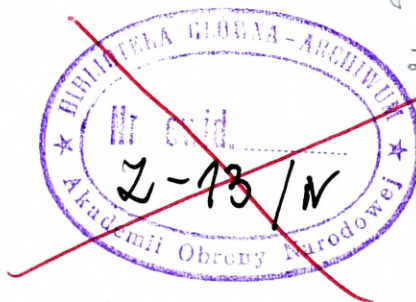

Jan WOJNAROWSKI

ZAŁOŻENIA I ZASADY SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO
SIŁ ZBROJNYCH RP

(wykład monograficzny)

*zms klasrup tajnop
met 448 / 6 / 3 B
z dn. 17.10.07r.*

Z - 450/WW/

WARSZAWA

Z - do 2007r.

2002

~~Zastrzeżone~~
Strona 1 z 136

Mobilizacja jest sumą bardzo prostych zabiegów, lecz jakże trudnych do realizacji dla nieprzygotowanego dowódcy.

Przygotowanie mobilizacji jest o wielokroć ważniejsze niż jej wykonanie, bowiem nie przygotowanie jakiegoś elementu w czasie pokoju może okazać się niemożliwe do zrealizowania w okresie kryzysu (wojny).

Im lepiej będziesz wykonywał obowiązki w armii, tym lepsze będziesz miał perspektywy w środowisku cywilnym.

Jan Wojnarowski

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. ROZWÓJ SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO SIŁY ZBROJNEJ W POLSCE	7
1.1. Rys historyczny rozwoju systemu mobilizacyjnego w Polsce do wybuchu I wojny światowej	8
1.2. System mobilizacyjny Sił Zbrojnych II Rzeczypospolitej	14
1.3. Wysiłek mobilizacyjny w okresie II wojny światowej	36
1.3.1. Formowanie jednostek polskich we Francji	36
1.3.2. Formowanie jednostek polskich w Wielkiej Brytanii	37
1.3.3. Formowanie jednostek polskich w ZSRR i na Bliskim Wschodzie	39
1.3.4. Formowanie jednostek 1 i 2 AWP	41
1.4. Rozwój systemów mobilizacyjnych po II wojnie światowej	44
2. WSPÓŁCZESNE POJĘCIE MOBILIZACJI	60
2.1. Istota mobilizacji sił zbrojnych	68
2.2. Ewolucja zasad systemu mobilizacyjnego	70
2.3. Potrzeby mobilizacyjne	73
3. GŁÓWNE PROBLEMY MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH	77
3.1. Istota powiększania sił zbrojnych na wypadek kryzysu	77
3.2. Rodzaje, sposoby i warianty mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych	78
3.2.1. Sposoby mobilizacji sił zbrojnych	79
3.2.2. Warianty prowadzenia mobilizacji	92
3.3 Sposoby uruchomienia i kierowania mobilizacją sił zbrojnych	95
3.4. Mechanizm mobilizacyjnego rozwijania jednostki wojskowej	101
ZAKOŃCZENIE	103
BIBLIOGRAFIA	105
ZAŁĄCZNIKI	107

WSTĘP

Niniejsze materiały merytoryczne powinny służyć studiującym oficerom w AON jako skondensowana wiedza historyczna i współczesna dotycząca systemu mobilizacyjnego Sił Zbrojnych RP.

W sytuacji stopniowego zmniejszania liczebności i struktur organizacyjnych sił zbrojnych czasu pokoju, traktowanego jako jednej z prawidłowości obecnego etapu historycznego, dobrze zorganizowany i funkcjonujący system mobilizacyjny jest podstawą ich wartości bojowej i operacyjnej dyspozycyjności. Kolejną prawidłowością w tej dziedzinie są rosnące uzależnienia mobilizacji od gospodarki i aprobaty społecznej.

W tych warunkach nie można dobrze zarządzać działalnością mobilizacyjną, w tym nie można tworzyć lub ulepszać systemu mobilizacyjnego, bez trwałych podstaw prawnych, uwarunkowań ekonomicznych i demograficznych kraju.

Zarządzanie procesami mobilizacyjnymi powinno opierać się o analizę stanu obecnego systemu mobilizacyjnego oraz jego identyfikację z najważniejszym jego celem jakim jest odpowiednie powiększenie stanu sił zbrojnych na czas wojny. Nie może to obyć się bez zbadania słabych i mocnych stron systemu, a także tworzenia jego przyszłej misji, stosownie do profesjonalizacji sił zbrojnych.

Przewidywane do mobilizacyjnego rozwinięcia potencjały bojowe narodowych sił zbrojnych, muszą uwzględniać nie tylko ustalone potrzeby (kontyngenty) sojusznicze, lecz także potrzeby wynikające ze strategii obronności RP. Podstawowymi standardami systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych powinny być: wysoka elastyczność uwzględniająca różne warianty rozwijania wojsk,

stosownie do zaistniałego kryzysu militarnego i niezawodność funkcjonowania nawet w ekstremalnych warunkach.

Przygotowania mobilizacyjne w ramach Sojuszu NATO są wewnętrzną – narodową sprawą państw. Sojusznicze zainteresowanie sprowadza się w zasadzie do wyników mobilizacji i osiągnięcia przez wojska gotowości do działań – do użycia operacyjnego.

Wyrażam nadzieję, że wiedza, którą pragnę przekazać wskaże studium złożoność systemu mobilizacyjnego i wyjątkową ważność tej problematyki w działalności sił zbrojnych.

1. ROZWÓJ SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO SIŁY ZBROJNEJ W POLSCE

Mobilizacja w warunkach Polski obejmowała tzw. „szykowanie”, czyli planowanie i organizację oraz kierowanie mobilizacyjnym rozwijaniem wojsk. Współcześnie na poszczególnych szczeblach dowodzenia siłami zbrojnymi, mobilizacja obejmuje:

- 1) na szczeblu strategicznym (Sztab Gen. WP) – wypracowanie koncepcji systemu mobilizacyjnego oraz planu mobilizacyjnego sił zbrojnych i zestawień zadań mobilizacyjnych dla poszczególnych jednostek wojskowych (mobilizujących i mobilizowanych);
- 2) szczebel operacyjny (dowództwa RSZ, K, OW, Fl) – przygotowanie planów mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk, głównie ich osobowo-materiałowego zabezpieczenia, stosownie do otrzymywanych zadań mobilizacyjnych;
- 3) szczebel taktyczny (dywizja, brygada, oddział i pododdział) – opracowanie planów osiągania wyższych stanów gotowości bojowej na podstawie zadań mobilizacyjnych oraz wytycznych przełożonych, do praktycznej ich realizacji.

W strukturach organizacyjnych sił zbrojnych funkcjonuje kilkaset jednostek wojskowych, które posiadają zadania uzupełnić się do etatów wojennych, a część z nich jest obciążona dodatkowymi zadaniami mobilizacyjnymi, dotyczącymi sformowania nowych jednostek wojskowych. Powyższe zadania będą mogły wykonać jednostki wojskowe jeśli zostaną odpowiednio zabezpieczone w tzw. potrzeby mobilizacyjne (brakujący stan osobowy, środki techniczne i materiałowe naliczane do norm należności na czas wojny).

1.1. Rys historyczny rozwoju systemu mobilizacyjnego w Polsce

Rodowód naszej, polskiej mobilizacji sięga zarania powstania i rozwoju siły zbrojnej w Polsce. W początkowym okresie naszej państwowości tę siłę zbrojną stanowiły wojska stałe – skoszarowane (drużyny książęce, drużyny nadworne, załogi grodów i miast)¹.

W XII w. powstają tzw. wsie służebne na skutek obdarowania chłopów ziemią. Powstało ich ok. 40, w których produkowano włócznie, kusze, wypiek chleba, miód i hodowano konie na potrzeby wojskowe. Wsie owe stanowiły materiałowe zaplecze mobilizacyjne (magazyny zaopatrzeniowe) dla siły zbrojnej.

Stała siła zbrojna nie gwarantowała zachowania bezpieczeństwa młodego państwa polskiego przed agresją zbrojną. Siłę tę odpowiednio powiększano przez zwoływanie pospolitego ruszenia rycerstwa². Pospolite ruszenie rycerstwa zwoływane było za pomocą „wici” czyli jeźdźców na koniach, którzy za pomocą sygnałów dźwiękowych lub świetlnych ogłaszali zbiórkę rycerzy w odpowiednim miejscu i czasie. Później do zwołania pospolitego ruszenia rozsyłano list królewski, który był odczytywany na rynkach miast w dni targowe.

Rycerze wraz z końmi i uzbrojeniem byli obsługiwani przez poczty giermków. Mobilizacja pospolitego ruszenia obejmowała niemal wszystkich zdrowych i sprawnych mężczyzn.

W celu wzmocnienia i zabezpieczenia działań przez siły pospolitego ruszenia rycerstwa polskiego, mobilizowano tzw. armię kmiecią (stanowiła ona ok. 70% całości siły zbrojnej Polski). W skład armii kmieciwej wchodziłi chłopci, którzy świadczyli usługi przy budowie umocnień, pełnili służbę ochronną

---

¹ P. Jasienica, *Polska Piastów*, PWN 1986.

Książę Mieszko I utrzymywał ok. 3.000 wojowników na stan obywateli ok. 400.000 plemienia Słowian. Bolesław Chrobry posiadał 3.900 konnych wojowników ciężkozbrojnych, 13.000 konnicy i kilkanaście tysięcy wojów pieszych tzw. tarczowników.

² Pospolite ruszenie rycerstwa było formacją zbrojną, nieodpłatną w tym okresie czasu, zwoływaną do odparcia agresji lub szykowania wyprawy wojennej. Przypis autora.

w grodach i na przejściach granicznych oraz dostarczali podwód do przewozu różnych materiałów logistycznych w tym głównie żywności.

Liczba siły zbrojnej mobilizowanej do końca XIV wieku wynosiła od 12–15.000 wojska.

Od XV wieku stałą siłą zbrojną reprezentuje nowa formacja tzw. wojska zaciężne. W ich skład wchodziły: chorągwie terytorialne (ziemskie lub królewskie), chorągwie możnowładców – rodowe z własnym poczem i herbem³.

Obok tej stałej siły zbrojnej na wypadek agresji mobilizowane było pospolite ruszenie, ale nie rycerstwa tylko szlachty. Ponieważ w połowie XV w. rycerstwu za zasługi obronne król nadał dobra ziemskie i przeistoczyło się ono w stan szlachty polskiej, jakże nieskorej do uczestnictwa w wyprawach wojennych. Obok mobilizacji pospolitego ruszenia szlachty mobilizowana była tzw. obrona potoczna. W skład tej formacji wchodziłi rzemieślnicy różnych zawodów, którzy budowali lub naprawiali fortyfikacje obronne,

Szlachta żądała od panującego wysokich opłat za udział w wyprawach wojennych i za szkolenie na obozach. Rozliczenia finansowe za świadczenia obronne dokonywane były w tzw. grzywnach przeliczanych na jednostki srebra (100 grzywien = 4 kg srebra).

Utrata znaczenia pospolitego ruszenia powoduje powołanie wspomnianej formacji – wojsk zaciężnych opłacanych przez państwo. Było to wojsko głównie najemne z rodzimych ochotników lub obcokrajowców tzw. autoramenty.

Przełomem w organizacji siły zbrojnej są tzw. Statuty Kazimierzowskie z 1366 r. wydane przez króla Kazimierza Wielkiego, które regulowały wszystkie sprawy związane z pełnieniem służby wojskowej.

---

³ J. Wojnarowski, *Mobilizacja Sił Zbrojnych RP*, Bellona 2000, str. 20. Chorągiew liczyła od 200–600 rycerzy i składała się od 4–6 kopii. W skład kopii wchodziło od 50–120 kopijników, wóz taborowy, oddział techniczny do budowy mostów i machin oblężniczych.

Wiek XV zamyka zwycięska bitwa pod Grunwaldem z 15.07.1410 r. w której wzięło udział „młode” wojsko zaciężne Rzeczypospolitej w liczbie 18.000, a wraz z sojusznicznymi formacjami (litewskimi, ruskimi i łotewskimi) stanowiło siłę 41.000 w stosunku do 32.000 armii krzyżackiej.

Pod koniec XV wieku Jan Olbracht organizuje tzw. wojsko w liczbie od 2–3.000 żołnierzy zaciężnych, a w połowie XVI wieku król Zygmunt August (1563 r.) zrzuca się na rzecz utrzymania wojska jednej czwartej (kwarty) swoich dochodów z dóbr królewskich. Z tej kwoty utrzymywane było od 4–6.000 żołnierzy zaciężnych⁴. Mobilizacja pospolitego ruszenia szlachty nie jest realizowana ze względu na niechęć tego stanu do prowadzenia walki. W latach siedemdziesiątych XVI wieku (1578 r.), król Stefan Batory tworzy piechotę wybraniecką – łanową i dymną⁵. Liczba wojska wybranieckiego wahała się w przedziale 24–32.000 żołnierzy. Co kwartał wybrańcy stawiali się na ćwiczenia organizowane przez rotmistrzów.

Kolejni królowie reorganizują wojsko wybranieckie w XVII wieku. Król Zygmunt III organizuje werbowanego żołnierza powiatowego, Władysław IV Waza ogranicza pobór jednego wybrańca z 28 domów wiejskich. Bogacąca się polska szlachta dba o własne interesy i organizuje prywatne chorągwie magnackie.

Za panowania króla Jana III Sobieskiego stałe wojsko liczy zaledwie 12.000 żołnierzy, a organizując wyprawę wiedeńską (1683 r.), zwaną w historii odsieczą, powiększa siłę zbrojną o formacje pospolitego ruszenia do liczby 33.600 huzarów, przeciw 150.000 wojska Kara Mustafy.

W XVIII wieku kilkakrotnie reorganizowano siły pospolitego ruszenia, lecz nie przyniosło to oczekiwanego rezultatu. Skuteczność operacyjna tej for-

---

⁴ Wojska kwarciane funkcjonowały przez 99 lat do 1652 r., kiedy to utworzono tzw. komput – stan etatowy wojska.

⁵ W służbie wybranieckiej obowiązywały zasady, iż jeden „wybraniec” był typowany ze wsi królewskich z 20 łanów ziemi (1 łan = 50 ha), i odbywał służbę 8 lat w barwach danej ziemi.

macji była niewystarczająca, zatem obronę państwa powierzono wojskom zaciężnym werbowanym w imieniu króla, a opłacanym z podatków obywateli. W końcowych latach XVII w. rozpoczyna się w Polsce epoka wojska regularnego wg ustalonego etatu na czas pokoju i wojny, a w mobilizacji pojawia się termin „żołnierz rezerwy”, który odbywał obowiązkową służbę wojskową (*załącznik 1*).

Na początku lat dwudziestych XVIII wieku Rzeczpospolita przestaje dysponować liczącą się w Europie siłą zbrojną, a pod koniec tego wieku następuje utrata niepodległości i ponad 24.000 żołnierzy zostaje rozbrojona i siłą wcielona do armii rosyjskiej.

Po utracie niepodległości Polski mamy do czynienia z mobilizacją armii powstańczych, począwszy od powstania kościuszkowskiego (1794 r.). W ramach powstania kościuszkowskiego w pierwszym jego tygodniu trwania zmobilizowano 6.000 powstańców, a w końcowej fazie powstania armia liczy 312.000 kosynierów.

Po klęsce powstania kościuszkowskiego część żołnierzy przedostała się do Włoch i Francji, aby kontynuować walkę o niepodległość Polski, głównie przy boku armii napoleońskiej. Już w styczniu 1807 r. Armia Polska zorganizowana była w trzy legie o liczbie 30.000 legionistów⁶. Żołnierze legionów byli ochotnikami, rekrutowali się również spośród chłopów zbiegłych z armii austriackiej i pruskiej.

Utworzone 7.07.1807 r. w Tylży n/Niemnem Księstwo Warszawskie z ziem drugiego i trzeciego zaboru pruskiego i południowych ziem z pierwszego zaboru, stanowiło niepodległą monarchię konstytucyjną o powierzchni 104.430 km² i 2.600 tys. ludności. Posiadało własną siłę zbrojną w liczbie 30.000 żołnierzy na czas pokoju (tj. osiemnaście pułków) i 115.000 żołnierzy na okres wojny, kiedy to w 1812 r. zarządzono mobilizację do wsparcia wojsk napoleoń-

---

⁶ Legia gen. H. Dąbrowskiego, legia gen. J. Zajączka, legia gen. J. Poniatowskiego.

skich przeciw Rosji. Ale już w 1809 r. po ataku Austrii na imperium Napoleona w tym na ziemie Księstwa Warszawskiego książę Józef Poniatowski wraz z 16.000 żołnierzy bez trudu wszedł do Galicji i zajął ziemie trzeciego zaboru austriackiego (Kraków, Lublin, Sandomierz i Zamość), powiększając obszar księstwa do 155.000 km² i 4.300 tys. ludności.

Kłęska Napoleona i Wojska Polskiego pod Moskwą i pod Lipskiem w 1813 r. odwróciła historię i ponownie zagarnięte zostały ziemie Księstwa Warszawskiego przez Rosję.

Na mocy ustaleń Kongresu Wiedeńskiego (tzw. święte przymierze państw) utworzone zostaje Królestwo Polskie w 1815 r. przez cara Aleksandra I, które obszarowo było mniejsze od Księstwa Warszawskiego (128,5 tys. km² i 3.200 tys. ludności). Natomiast stan wojska w Królestwie ustalono w liczbie 22.000 żołnierzy w czasie pokoju i 200 tys. na czas wojny. Służba wojskowa tzw. branka za cara Aleksandra I trwała 10 lat, od 20–30 roku życia.

Car Mikołaj I w 1830 r. zarządza mobilizację wojsk Królestwa Polskiego z zamiarem użycia ich do stłumienia powstania narodowego w Belgii. Lecz warszawska noc listopadowa pokrzyżowała plany cara i Belgia uzyskała niepodległość.

Z chwilą wybuchu powstania listopadowego w 1830 r. stan polskich sił zbrojnych w Królestwie wynosił ok. 27.000 żołnierzy. Armia posiadała charakter struktur kadrowych i stosunkowo szybko można było ją powiększyć przeprowadzając mobilizację. W początkowym okresie powstania zmobilizowane zostały siły straży bezpieczeństwa i opanowały Warszawę. Następnie mobilizowano dalsze jednostki piechoty, jazdy i artylerii, a także korpus inżynieryjny. Po klęsce pod Ostrołęką sięgnięto po siły pospolitego ruszenia w Królestwie Polskim. Pod koniec powstania listopadowego armia powstańcza liczyła ok. 200.000 ludzi, czyli siła zbrojna została powiększona ponad siedmiokrotnie. Był to bardzo duży wysiłek mobilizacyjny – klęska powstania spowodowała rozwiązanie armii polskiej, a młodzież (20-latkę) objęto przymusowym poborem do wojska rosyjskiego.

Mianowany w 1861 r. naczelnikiem wojsk w Królestwie Polskim brat cara Mikołaja, książę wielki Konstanty wraz z przybyłą w 1862 r. trzecią dywizją gwardii cesarskiej (11.200 żołnierzy) do Warszawy, która miała za zadanie tłumienie ruchów wywoleńczych w Królestwie Polskim. Ogółem stacjonowało ok. 80.000 żołnierzy wojsk rosyjskich⁷.

Duch powstańczy nadal żył w narodzie, patriotyczne dążenia Polakom nie były obce i z tym liczyli się Rosjanie. W dniu 6 października 1862 władze carskie zarządziły pobór rekruta w Królestwie Kongresowym w celu uniemożliwienia wybuchu kolejnego powstania (do armii rosyjskiej wcielono 12.000 poborowych). Mimo wszystko w 1863 r. wybuchło powstanie styczniowe, oparte głównie o siły drobnego i średniego mieszczaństwa oraz o biedotę miejską i chłopstwo. W toku powstania samorzutnie mobilizowały się oddziały złożone wyłącznie z chłopów – ochotników. Zarządzono utworzenie trzech zgrupowań partyzanckich, które po opanowaniu terenu i zdobyciu podstaw operacyjnych zamierzały opanować Warszawę oraz twierdzę Modlin, w której rozlokowane były magazyny uzbrojenia, pozwalające wyposażyć nawet stutysięczną armię. Stan zmobilizowanej armii powstańczej nie przekroczył liczby 30.000 powstańców przeciwko 200.000 armii rosyjskiej. Przez całe powstanie przeszło 150.000 powstańców, którzy stoczyli 1.230 bitew i po-tyczek.

W takiej atmosferze kończą się dziesięciolecia XIX wieku. Wielcy patriotyci polscy upatrywali odzyskanie niepodległości tylko w wyniku wojny powszechnej na kontynencie.

---

⁷ J. Wojnarowski i zespół, *Sposoby mobilizacji SZ RP*, AON, 2001, str. 55–60.

W 1870 r. armia pruska (z poboru) licząca 210.000 żołnierzy uruchomiła mobilizację i w czasie 14 dni rozwinęła siły liczące 552.000 żołnierzy, a w dalszych 14 dniach osiągnęła liczbę 1.200.000 żołnierzy, w tym 190.000 landwery. Francja w tym samym czasie dysponując armią kadrową liczącą w czasie pokoju 150.000 żołnierzy dokonała mobilizacyjnego rozwinięcia i osiągnęła stan 360.000 żołnierzy w czasie dwóch dni.

1.2. System mobilizacyjny Sił Zbrojnych II RP

Zaborcza Austria najbardziej przewidująca bieg możliwych wydarzeń, umożliwiła Józefowi Piłsudskiemu jeszcze na długo przed spodziewanym wybuchem I wojny światowej, tworzenie polskiej organizacji paramilitarnej w Galicji. Formacja ta nosiła nazwę Związek Strzelecki (w skład wchodziły drużyny: strzeleckie, bartosze i sokoła). Z niej to wywodzą się brygady Legionów, wcześniej zorganizowane w tajną Polską Organizację Wojskową, która w 1912 r. liczyła od 30 do 50 tysięcy przeszkolonych pod względem wojskowym członków. Celem tej organizacji było podjęcie walki z zaborczą Rosją u boku Austrii i tak też się stało. Polska odzyskała w 1918 r. niepodległość, lecz krwawa zdra w narodzie pozostała. Tuż po odzyskaniu niepodległości należało osłonić i zabezpieczyć ziemie na których mieszkali Polacy. Piłsudski organizuje siłę zbrojną, która na początku tej drogi liczy 78.000 żołnierzy, a na koniec 1919 r. już funkcjonuje 600.000 armia (21 dywizji i 7 brygad kawalerii).

Dalsza mobilizacja spowodowała zwiększenie Wojska Polskiego do 24 dywizji piechoty i dziesięciu brygad kawalerii (700.000 żołnierzy). Uchwalona 7 marca 1919 r. ustawa o przymusowym poborze rekruta dawała szansę do dalszego zwiększania sił zbrojnych (*załącznik 2*).

W latach 1918–1921 miało miejsce sześć poważnych konfliktów, w których uczestniczyło Wojsko Polskie w liczbie ok. miliona żołnierzy:

- powstanie wielkopolskie 1918 r. – ok. 70.000 żołnierzy,
  - trzy powstania śląskie (1919, 1920 i 1921 r.) – 50.000 żołnierzy,
  - wyprawa wileńska 1919 r. –
  - wyprawa kijowska 1920 r. –
- } 850–880.000 żołnierzy

Po raz pierwszy w historii naszej państwowości sięgnięto po rezerwy gospodarcze na potrzeby obronne tworzącego się państwa. W lipcu 1920 r. przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych powstał Komitet Przemysłowy, współpra-

cujący bezpośrednio ze Sztabem Generalnym, mającym na celu zorganizowanie krajowej produkcji wielu artykułów dla wojska. Wytypowano 140 fabryk mogących podjąć tę produkcję, był to początek tworzenia Centralnego Okręgu Przemysłowego produkującego na rzecz rozwoju Sił Zbrojnych II RP.

W latach 1920–1926 ścierały się różne poglądy i burzliwe dyskusje nad kierunkami tworzenia sił zbrojnych, w tym nad założeniami mobilizacyjnego ich rozwijania. W tym okresie opracowano aż pięć planów mobilizacyjnych z terminem obowiązywania przez rok⁸. Uzależnione to było od rozwoju gospodarczego młodego państwa po odzyskaniu niepodległości i wyniszczającej wojnie dwudziestego roku.

Pierwszy z planów „AP” opracowywany był równoległe z prowadzoną demobilizacją WP. W czasie tej demobilizacji wyłonił się problem utrzymania w czasie pokoju dość licznych sił w wypadku wznowienia działań bojowych przez Rosję Radziecką. Zdecydowano, że liczba sił zbrojnych powinna wynosić około 300 tysięcy, zorganizowanych w 30 dywizji i 27 pułków jazdy. Plan mobilizacyjny „AP” opracowano przy braku rejestru rezerw osobowych, braku ustaw dotyczących poboru koni, zaprzęgów i świadczeń oraz zabezpieczenia materiałowego. Zakładał on termin 20 dni na sformowanie dywizji i osiągnięcie gotowości bojowej w rejonach koncentracji.

Plan mobilizacyjny „W” z 1922/23 r. stanowił dokument przejściowy do czasu przeprowadzenia rejestru żołnierzy rezerwy. Głównym założeniem tego planu było powołanie dziesięciu roczników żołnierzy rezerwy po 160 tys. z każdego rocznika na potrzeby mobilizacyjne i uzupełnienie nimi: 6 dowództw armii i 4 dowództw grup operacyjnych, 30 dywizji piechoty, 10 brygad kawalerii i 10

---

⁸ Plan mobilizacyjny „AP” – Armii polskiej z 1921/22 r.
Plan mobilizacyjny „W” – Wschód z 1922/23 r.
Plan mobilizacyjny „E” – z 1923/24 r.
Plan mobilizacyjny „H” – gen. Hallera z 1924/25 r.
Plan mobilizacyjny „Z” – gen. Zajączka z 1925/26 r.
Kolejne plany to: Plan „S” – płk. Sadowskiego z 1926 r.
Plan mobilizacyjny „W” – płk. Wiatra z 1938 r.

brygad artylerii, z terminem zakończenia mobilizacji do tzw. etatów zredukowanych do 30 dni⁹. Natomiast dalsze doby przeznaczono na pełne mobilizacyjne rozwinięcie do etatów wojennych. Jednostki w tym planie oznaczono trzema kolorami:

- jednostki koloru czerwonego stacjonowały w pasie przygranicznym i w wypadku zaskoczenia konfliktem zbrojnym były kierowane na front bez mobilizacyjnego rozwijania w czasie 10–12 godzin;
- jednostki koloru niebieskiego stacjonowały w głębi terytorium kraju i były mobilizowane sposobem przyspieszonym, oznaczającym przeprowadzenie częściowej mobilizacji;
- jednostki koloru brązowego były mobilizowane do etatów wojennych.

W celu przeprowadzenia przyspieszonej mobilizacji planowano utworzyć na wschodnich rubieżach szereg składnic materiałowych, odciążając w ten sposób kolej od przewozów zaopatrzeniowych na wypadek kolizji.

Kolejny plan mobilizacyjny „E” z 1923/24 roku przewidywał utrzymanie tylko dwóch grup jednostek wojskowych (dywizji i brygad). Grupy jednostek czerwonych, które w czasie pokoju utrzymywały gotowość do działań, a uzupełnienie ich planowano dostarczyć do rejonów koncentracji. Drugą grupę jednostek – brązowych stanowiły dywizje i brygady skadrowane w czasie pokoju, które w czasie mobilizacji należało uzupełnić do pełnych etatów wojennych. Do uruchomienia mobilizacji zastosowano po raz pierwszy imienne karty powołania żołnierzy rezerwy. Zatem zrezygnowano z powoływania żołnierzy poszczególnymi rocznikami, a tylko poprzez imienne karty powołania zdeponowane na posterunkach policji z terminem stawienia „natychmiast”. Ten sposób powołania dotyczył około 678 tysięcy żołnierzy.

---

⁹ Etaty zredukowane stanowiły niepełne obsady stanowisk w piechocie, kawalerii i artylerii, ale zdolne do prowadzenia działań bojowych.

W planie „E” znalazły się ustalenia dotyczące roli centralnych organów państwa po ogłoszeniu mobilizacji ale nie uwzględniał on ogniw gospodarczych państwa w zabezpieczeniu mobilizacji sił zbrojnych.

Plan mobilizacyjny „H” z 1924/25 r. obowiązywał tylko przez dziesięć miesięcy (od 1.06.1924–31.03.1925 r.) i nie wprowadzał większych zmian w stosunku do poprzedniego planu mobilizacyjnego. W dniu 23.05.1924 roku weszła w życie kolejna ustawa o powszechnym obowiązku wojskowym, której jednym z ustaleń było terytorialne uzupełnianie poborowymi i żołnierzami rezerwy. Zrezygnowano z kolorów jednostek i zastąpiono ich podziałem wg możliwości.

Pierwszą grupę stanowiły jednostki osłony mobilizacji w składzie ośmiu dywizji piechoty rozwiniętych i dalszych ośmiu dywizji o podwyższonych stanach osobowych. Dywizje te posiadały zgromadzone zapasy mobilizacyjne, a żołnierzy rezerwy powoływano przy pomocy wspomnianych już wezwań imiennych z odległości do 25 km od miejsc stacjonowania jednostek wojskowych.

Drugą grupę stanowiły jednostki mobilizowane stopniowo w miarę posiadania zasobów personalnych i materiałowych. Mobilizację dla tej grupy jednostek prowadzono od 2–25 dnia.

Trzecia grupa jednostek nie posiadała planowanych terminów zakończenia mobilizacji, ponieważ nie było dla tej grupy zgromadzonych zapasów mobilizacyjnych.

Plan mobilizacyjny „Z” z 1.04.1925 r. bardziej odpowiadał potrzebom i możliwościom ówczesnej gospodarki polskiej. Opierał się on na opracowanym w dniu 6.06.1924 r. dokumencie pt.: „Plan rozbudowy mobilizacyjnej armii do 1940 r.”. Potrzeby zabezpieczenia planowanych przedsięwzięć mobilizacyjnych zostały rozłożone w czasie, stosownie do możliwości budżetowych państwa i wykorzystania ponad 2 mln ludzi (żołnierzy rezerwy). Plan „Z” docelowo zakładał rozwinięcie: 30 dywizji piechoty, 4 rezerwowe dywizje piechoty, 5 re-

zerwowych brygad piechoty, 4 dywizje kawalerii, 10 pułków artylerii ciężkiej, 5 samodzielnych brygad kawalerii, 31 eskadr lotniczych, 12 pociągów pancernych i 3 bataliony czołgów.

W drugim roku jego obowiązywania (1926 r.) zamierzano osiągnąć stan armii po mobilizacji w liczbie 1 008 420 żołnierzy na 28 mln obywateli w kraju.

Założone wielkości mobilizowanych sił w tych planach wynikały z zawartych sojuszy w 1921 r. z Francją i Rumunią. Lata dwudzieste były przełomowe, ponieważ siły zbrojne po przejściu na strukturę pokojową (demobilizację)¹⁰ rozpoczęły systematyczne szkolenie żołnierzy stanowiących przyszłe zasoby rezerw osobowych. Proces ten wymagał planowania, bieżącego kierowania i wszechstronnego zabezpieczenia. Należało opracować i wdrożyć w życie nowe struktury organizacyjne oraz dokumenty normatywne, które były niezbędne do pokojowego funkcjonowania sił zbrojnych. W ramach planowania mobilizacyjnego zakończono również prace nad organizacją terenowej administracji wojskowej, zasadami ewidencji i administrowania zasobami ludzkimi oraz trybem odbywania czynnej służby wojskowej. Rozpoczęto także studia obszaru Polski i w efekcie tego w 1921 r. terytorium państwa podzielono na dziesięć okręgów korpusów, które przetrwały do 1939 r.

Kontynuowane prace mobilizacyjne zmierzały do odpowiedniego angażowania kolejnych gałęzi gospodarki narodowej oraz całego społeczeństwa w proces przygotowania systemu obrony państwa. W miarę postępu prac potwierdzała się potrzeba włączania problematyki mobilizacyjnej w liczne dziedziny życia państwowego i gospodarczego. Nowe poglądy na teorię i praktykę mobilizacyjną wynikały z rozwoju środków prowadzenia walki¹¹. Powiększył się obszar

---

¹⁰ Zarządzona demobilizacja zakładała zmniejszenie sił zbrojnych do 280 tysięcy na czas pokoju.

¹¹ Następuje dynamiczny rozwój broni pancernej, lotnictwa, broni automatycznej, sprzętu artyleryjskiego, motoryzacji wojsk, telefonii i telegrafii oraz gazów bojowych.

prowadzenia ewentualnych działań wojennych, wydłużył się czas konfliktu zbrojnego, wzrastała liczba wojsk i niszczyielskie działanie środków walki.

Koncepcje mobilizacyjne przyjmują kształt systemowy, oparty na kadrowej strukturze organizacyjnej sił zbrojnych oraz częściowym, materiałowym zabezpieczeniu tego procesu przez gospodarkę narodową. Sprzyjało to tworzeniu teorii mobilizacji sił zbrojnych osadzonej na realnych warunkach co do potrzeb i możliwości Polski. Zdawano sobie sprawę z tego, iż sprawne przeprowadzenie mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych jest uzależnione od realnie i kompleksowo opracowanych planów mobilizacyjnych. Pierwsze prace nad ich przygotowaniem i wynikających z nich planów transportów operacyjnych, rozśrodkowania i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych na wypadek wojny, podjęte zostały przez Sztab Generalny w 1922 roku i trwały do maja 1926 roku. Okres od zamachu majowego marszałka Piłsudskiego do jego śmierci w 1935 r. był czasem częściowego zamrożenia prac mobilizacyjnych. W Sztabie Generalnym analizowano i prowadzono prace wynikające z podpisanych sojuszy. Sojusz z Francją zobowiązywał Polskę do rozwinięcia przeciwko Niemcom nie mniej niż 20 dywizji, natomiast sojusz z Rumunią zobowiązywał do rozwinięcia przeciwko Związkowi Radzieckiemu 17 dywizji. Tymczasem w planie mobilizacyjnym z 1922 roku przewidywano tylko 30 dywizji piechoty i 27 pułków jazdy. Wykonanie zobowiązań sojuszniczych pozbawiało zatem Naczelnego Dowódcę wszelkich odwodów, na wypadek jednoczesnego zagrożenia z obydwu kierunków – wschodniego i zachodniego.

Wspomniane siły powinny być zmobilizowane i skoncentrowane na ustalonych kierunkach działań w okresie 12 dni od chwili powstania zagrożenia (zarządzenia mobilizacji sił zbrojnych).

Pierwsze plany mobilizacyjne zakładały tylko jeden wariant prowadzenia mobilizacji – mobilizację powszechną. Przy tym uzupełnianie potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych planowano realizować eksterytorialnie, w sied-

miu ośrodkach formowania jednostek, którymi były (plan „S”) – Warszawa, Łódź, Poznań, Kraków, Lublin, Lwów i Wilno. Do ośrodków tych zamierzano dowozić żołnierzy rezerwy często z dość dużych odległości; powodowało to znaczne obciążenie transportu kolejowego, zbyt dużą koncentrację rezerw w kilku zaledwie ośrodkach formowania oraz nadmierne obciążenie zadaniami mobilizacyjnymi rozmieszczonych tam jednostek czynnych. Wydłużał się przez to ogólny czas formowania nowych jednostek oraz ich szkolenia – zgrywania bojowego.

Pod wpływem nacisków Francji do wiosny 1923 r. opracowany został kompleksowy projekt 15-letniej rozbudowy sił zbrojnych¹². Jego realizowanie miało zapewnić warunki prowadzenia równoczesnej wojny z Niemcami oraz ze Związkiem Radzieckim. Plany charakteryzowały się dużym rozmachem w stosunku do liczby sił zbrojnych a nie zawsze uwzględniały aktualne możliwości ekonomiczne Polski.

Interesujący przebieg miały prace nad wariantem planu mobilizacyjnego oznaczonego symbolem „S” (od nazwiska autora planu płk. Sadowskiego – szefa Oddziału I Sztabu Generalnego WP)¹³. Powstał on w wyniku studiów nad dotychczasowymi planami mobilizacyjnymi, potrzebami operacyjnymi i aktualnymi możliwościami kraju. Plan po części uwzględniał wspomniany projekt rozbudowy sił zbrojnych, jego nowym elementem było rozłożenie wysiłku mobilizacyjnego na trzy etapy.

---

¹² Projekt zakładał posiadanie w wojennej strukturze sił zbrojnych: 8 dowództw armii, 20 dowództw GO, 60 dywizji piechoty (w tym 30 dywizji rezerwowych), 9 dywizji kawalerii, 6 dywizjonów artylerii ciężkiej, 8 pułków artylerii ciężkiej, najcięższej i górskiej, 10 rezerwowych pułków artylerii, 30 kompanii moździerzy, 93 baterie plot, 100 kompanii pomiarowych artylerii, 16 dywizjonów artylerii konnej, 180 – 200 eskadr lotniczych.

¹³ Organizacja Sztabu Gen. WP: oddz. org.-mob. w składzie wydziałów org. mob., administracji rezerw i materiałowego; oddział wywiadu, operacyjny, kwatermistrzostwo, sztab lotnictwa, szefostwo komunikacji.

W pierwszym etapie – zagrożenia wybuchem wojny zakładano realizację czynności przygotowawczych do mobilizacji sił zbrojnych i związane z tym przygotowania w gospodarce narodowej.

W drugim etapie – bezpośredniego zagrożenia wybuchem wojny miały być skrycie rozwinięte wojska osłonowe, stacjonujące w pobliżu granicy państwowej w celu zapewnienia warunków do mobilizacyjnego rozwinięcia całych sił zbrojnych. Pod osłoną tych wojsk przewidywano przystąpienie do realizacji trzeciego etapu, czyli mobilizacji powszechnej.

Opracowany plan mobilizacyjny „S” stanowił poważny postęp w obronnych przygotowaniach państwa, ponieważ był dostosowany do istniejących warunków społeczno-ekonomicznych Polski. Całościowo ujmował zagadnienia mobilizacyjne oraz rozwijał szereg nowych problemów, np. przechodzenie od mobilizacji skrytej do powszechnej¹⁴, stopniowe rozwijanie sił zbrojnych (odpowiednio do stanu zagrożenia bezpieczeństwa państwa), możliwość przeprowadzenia mobilizacji w oznaczonym czasie i powrotu do położenia wyjściowego – pokojowego sił zbrojnych.

Wprowadzono do planu mobilizacyjnego rozwiązania organizacyjne, które w większości mają zastosowanie w obecnej rzeczywistości, np. elementy bazy mobilizacyjnej rozwijane w jednostkach wojskowych, czy zmodyfikowany podział jednostek na zestawy mobilizacyjne oraz wydzielania załączków dla nowo formowanych jednostek wojskowych.

Plan obejmował rozwinięcie armii do liczby 1.178.021 żołnierzy, a docelowo 1.471.910 żołnierzy na 1935 r. W ramach tych sił planowano rozwinąć 39 dywizji piechoty w czasie do 30 dni oraz 9 rezerwowych dywizji piechoty, 3 brygady obrony krajowej, 5 dywizji marszowych i 94 ośrodki zapasowe.

---

¹⁴ W tym planie pojawiły się elementy skrytego rozwijania jednostek wchodzących w skład osłony (oddziały KOP, plotnicze, pchemiczne, ochrony obiektów kolejowych i ważnych obiektów przemysłowych, za te ostatnie odpowiadały resorty cywilne), a także policji i żandarmerii wojskowej.

Z tego do osłony wydzielano 13 dywizji piechoty i rezerwową brygadę, czyli około 120 tys. żołnierzy.

Całość sił zbrojnych podzielono na trzy kategorie jednostek:

- kategoria „A” obejmowała jednostki najwyżej rozwinięte i dobrze wyszkolone;
- kategoria „B” to jednostki rezerwowe o późniejszych terminach zakończenia mobilizacji, dla tej grupy wydzielono załóżki z podoficerów służby stałej;
- kategoria „C” to jednostki nowo formowane tylko z żołnierzy rezerwy.

Do 1928 r. zakończono pewien etap budowy sił zbrojnych, w tym jednostek marynarki wojennej. Autorzy wychodzili z założenia, że przyszłe siły zbrojne powinny składać się z jednostek lekkich i ruchliwych. Całość długoterminowego planu tworzona była w zasadzie o prognozy, a nie faktycznie istniejące warunki ich zabezpieczenia i to było błędne. Liczono, że do 1939 r. wojsko otrzyma pełne zabezpieczenie planowanej do rozwinięcia armii a przemysł uzyska samowystarczalność w zaspokojeniu swych potrzeb, na dalsze 90 dni zostaną zgromadzone i przygotowane surowce do produkcji.

Złe również było rozłożenie mobilizacji w czasie. Szczególnie na pierwsze dni zadania mobilizacyjne znacznie przekraczały możliwość ich wykonania.

W 1935 r. skorygowano założenia planu mobilizacyjnego „S” pozostawiając do rozwinięcia 30 dywizji piechoty i 11 brygad kawalerii z największych jednostek.

W latach dwudziestych szczególnie niepokojące były zaniedbania w zakresie przygotowania kadry dowódczej do prowadzenia mobilizacji. Trudność pogłębiała przestarzała i skomplikowana pokojowa organizacja dowodzenia wojskami na wszystkich szczeblach organizacyjnych – do pułku włącznie.

W 1928 r. Sztab Generalny przemianowany został na Sztab Główny, który nie podlegał ministrowi spraw wojskowych, lecz Generalnemu Inspektorowi sił zbrojnych. Sprawy związane z przygotowaniem mobilizacyjnymi zostały zdecentralizowane i podzielone wycinkowo między inspektorów armii oraz oddział organizacyjno-mobilizacyjny Sztabu Gen. WP.

Lata 1935–1939 przebiegały pod znakiem wzmożonych studiów teoretycznych nad nową koncepcją mobilizacji sił zbrojnych. Opierała się ona na założeniu, że istnieje realna agresja na Polskę zarówno ze strony Niemiec, jak i Związku Radzieckiego. W efekcie wznawianych w 1935 r. prac mobilizacyjnych powstaje misternie skonstruowany plan mobilizacyjny WP pod kryptonimem „W”¹⁵.

Założenia tego planu przewidywały realizację szerokiego zakresu zadań mobilizacyjnych w stosunkowo krótkim czasie (kiedy okazało się, że agresja ze strony sąsiada jest nieunikniona). O przyjęciu takiej koncepcji zdecydowały warunki ekonomiczne Polski, a także możliwości utrzymywania w czasie pokoju znacznych lecz stosunkowo „tanich” sił zbrojnych, takich jak kawaleria, piechota, czy artyleria.

Plan mobilizacyjny charakteryzował się przy tym dużą elastycznością wyrażającą się w możliwościach rozwijania wybranych jednostek wojskowych, ich grup lub całości sił zbrojnych. Szerzej uwzględniono tu możliwości w zakresie skrytości prowadzenia mobilizacji, obejmując nią większą liczbę jednostek wojskowych zaliczonych do pierwszej grupy mobilizacyjnego rozwinięcia.

---

¹⁵ Wł. Łęży, *Kształtowanie się polskiego modelu mobilizacji sił zbrojnych w latach 1920-1970*, Warszawa 1972.

Plan mobilizacyjny „W” ujmował trzy okresy realizacji zadań mobilizacyjnych, lecz już w pierwszym okresie – czynności wstępnych można było skrycie wykonywać przedsięwzięcia mobilizacyjne. Natomiast w drugim okresie – mobilizacji alarmowej - „kolorowej” zakładano skrycie rozwinąć 3/4 sił zbrojnych. Plan „W” wprowadzono do realizacji 21.04.1938 r. w pierwotnej postaci.

Ważną cechą tego planu było duże rozśrodkowanie zadań mobilizacyjnych oraz terytorialne uzupełnianie potrzeb jednostek wojskowych. W praktyce zasada terytorialności nastroczała szereg trudności. Przyjęta zasada przydziałów mobilizacyjnych dla żołnierzy rezerwy uwzględniała wyuczony (wykonywany) zawód cywilny jako wystarczający na określone stanowisko służbowe przewidziane w etacie wojennym była respektowana, a także proporcjonalny udział składu osobowego mniejszości narodowych w jednostkach wojskowych powodował, że żołnierze rezerwy otrzymywali przydziały mobilizacyjne do jednostek wojskowych położonych w znacznej odległości od miejsca zamieszkania¹⁶. Obciążało to przewozy kolejowe i komplikowało ogólny przebieg realizacji zadań mobilizacyjnych.

Plan mobilizacyjny „W” posiadał swoje umocowanie w ustawie o powszechnym obowiązku wojskowym z 9.04.1938 r. Plan zakładał realizację zadań mobilizacyjnych w trzech okresach (*tabela 1*) w stosunku do 30 dywizji piechoty, 9 rezerwowych dywizji piechoty, 13 brygad kawalerii (w tym dwóch pancerno-motorowych) i szeregu innych jednostek rodzajów wojsk.

Okres pierwszy – wzmocnienia (osłony) realizowany w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa polegał na przygotowaniu bazy mobilizacyjnej oraz na rozwinięciu jednostek koloru zielonego dyslokowanych w pasie przygranicznym i koloru brązowego wraz z podgrupami sześciu rodzajów jednostek (lotniczych, plot, mostowych, kolejowych, wywiadu, zabezpieczenia dowodzenia wyższych dowództw i jednostek artylerii pozycyjnej).

Drugi okres obejmował jednostki przewidziane do mobilizacji alarmowej i były to jednostki wydzielone do osłony granicy wschodniej oznaczone kolorem czerwonym, jednostki przeznaczone do osłony granicy zachodniej – kolor nie-

---

¹⁶ Terytorialny system uzupełniania zakładał przemarsz (przejazd) różnymi środkami komunikacyjnymi w czasie od 12 do 24 godzin – dla żołnierzy rezerwy była to odległość od 50 do 100 km, dla dostarczonego transportu dla jednostek wojskowych od 100 do 200 km.

bieski. Następnie jednostki dyslokujące w głębi kraju oznaczone kolorem żółtym i jednostki koloru czarnego wchodzące w skład Korpusu Interwencyjnego na wypadek wewnętrznych zamieszek lub agresji przeciwnika o małym zasięgu (dwie dywizje piechoty i brygada kawalerii).

Każda grupa jednostek przypisana do określonego koloru mogła być rozwijana tylko na obszarze Dowództwa Okręgu Korpusu lub oddzielnie na obszarze całego kraju.

Okresy mobilizacji		Planowany przebieg			Faktyczny przebieg		
		DP	DPrez	BK	DP	DPrez	BK
Wzmocnienia (osłony)		Rozwijanie jednostek koloru brązowego i zielonego			9, 20, 26, 30		Nowogrodzka
		8, 12, 13, 19, 22	36	–			
Alarmowe	Jednostki koloru czerwonego	9, 20, 27, 30		Wileńska Wołyńska Suwalska	1, 2, 4, cz. 5, 6		
	Jednostki koloru niebieskiego	4, 7, 14, 15, 16, 18, 23, 25	33, 41, 55	–	7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17,	33, 36, cz. 41, cz. 55	Mazowiecka Kresowa Krakowska
	Jednostki koloru żółtego	1, 2, 6, 10, 21, 29	–	Krakowska Nowogrodzka Mazowiecka Kresowa Pomorska Podolska Podlaska Wielkopolska 10 BKPM	18, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29		Pomorska Podlaska Suwalska Wileńska Wielkopolska Wołyńska 10BKPM
	Jednostki koloru czarnego	26, 28	–	–			
Razem mobilizacja alarmowa		26. DP	4. DPrez	12 BK	26. DP cz. jednej	2. DPrez cz. dwóch	12
Mobilizacja powszechna		3, 5, 11, 24	35, 38, 39, 44, 45	Warsz. BKPM	3, 11, 24, cz. 5	35, 38, 39, 44, 45	Warsz. BKPM
O g ó ł e m		30	9	13	30	9	13

Tabela 1. Planowanie i przebieg mobilizacji WP w 1939 r.

Źródło: *Zeszyty Naukowe ASG WP nr 06/87 – dodatek*

Trzeci okres obejmował mobilizację powszechną dla 4 dywizji piechoty, 5 rezerwowych dywizji piechoty i warszawskiej BK Panc. Mobilizację powszechną zamierzano uruchomić za pomocą zdeponowanych obwieszczeń w starostwach i urzędach wojewódzkich. Planowano prowadzić ją w dwóch rzutach: pierwszy trwający 6 dni i drugi rzut 4–5 dni.

Podstawową zaletą planu mobilizacyjnego była możliwość szybkiego rozwinięcia i rozśrodkowania dużej liczby jednostek wojskowych przed wybuchem konfliktu zbrojnego¹⁷. Wynikało to z podziału wszystkich jednostek wojskowych ze względu na potrzeby wykorzystania operacyjnego. Zasadniczym mankamentem planu mobilizacyjnego były trudności w pełnym zabezpieczeniu mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych przy założonym ponad pięciokrotnym ich powiększeniu w stosunku do stanu czasu pokojowego.

W latach trzydziestych zaczęto również dostrzegać możliwość wybuchu wojny z zaskoczenia. Wnioskowano, iż może zabraknąć czasu na przeprowadzenie pełnej mobilizacji w warunkach przed wybuchem wojny.

W obliczu zaostrzającej się sytuacji międzynarodowej, głównie z Niemcami, władze polskie podejmowały decyzje na rzecz wzmocnienia potencjału obronnego i zabezpieczenia sił zbrojnych na wypadek wojny. W miesiącu maju 1936 r. powołano Komitet Obrony Rzeczypospolitej (KOR), który wypracował założenia obronne państwa. Głównym wykonawcą tych założeń był Sekretariat

---

¹⁷ W. Łęźny, op. cit.

Wszystkie jednostki wojskowe podzielono na sześć grup i określono dla każdej grupy odpowiedni kolor kart mobilizacyjnych:

– kolor zielony kart mobilizacyjnych podporządkowany został – jednostkom specjalnym, korpusowi obrony państwa (80 batalionów obrony narodowej), straży granicznej, policji państwowej;

– kolor brązowy – jednostki zabezpieczenia dowodzenia, jednostki lotnicze, pierwszy rzut jednostek armijnych i samodzielnych GO;

– kolor czerwony – jednostki stacjonujące we wsch. OK.;

– kolor niebieski – jednostki stacjonujące w zach. OK.;

– kolor żółty – jednostki stacjonujące w głębi kraju;

– kolor czarny – jednostki wydzielone do składu Korpusu Interwencyjnego (dwie DP

BPMot).

Zastrzeżone

Strona 26 z 136

KOR, wchodzący integralnie w struktury Sztabu Głównego. Sekretariat KOR był centralnym organem planistycznym w zakresie przestrzennego rozmieszczenia i rozbudowy przemysłu obronnego, wykorzystania zasobów naturalnych na cele obronne oraz ewentualne przestawianie resortów cywilnych na produkcję wojenną. Planowanie obronne skoordynowane było z utworzonymi w tym czasie biurami wojskowymi, przy resortach gospodarczych¹⁸ oraz z Ministerstwem Spraw Wojskowych.

Opracowane założenia mobilizacji gospodarki ujmowały zabezpieczenie potrzeb państwa, w tym przede wszystkim sił zbrojnych na okres wojny. Mobilizacją gospodarczą zamierzano objąć wszystkie ważne dla kraju, dziedziny działalności gospodarczej, a głównie sferę przemysłową, żywnościową, transportową i łączności. Powyższe założenia precyzowały, że na czas wojny należy: maksymalizować produkcję wojenną przy zmniejszonym spożyciu, podporządkować państwowy i prywatny sektor gospodarczy celom strategicznym, utrzymać walutę, ceny i płace na poziomie podobnym do pokojowego.

Układ planu mobilizacji gospodarki opracowano w formie elaboratu ujmującego:

- zarządzenia i zadania dla wykonawców;
- sposób przechodzenia państwa na organizację i produkcję wojenną, a w nim charakterystykę zakładów pracy, organizację wojenną, plan ochrony przeciwlotniczej, plan uruchomienia produkcji wojennej, stan załogi i zaopatrzenia materiałowo-surowcowego.

Dokumenty planu centralnego oraz poszczególnych resortów gospodarczych były dobrze opracowane, jednak nie wdrożone do realizacji.

---

¹⁸ Biura Wojskowe zlokalizowane były przy Ministerstwach: Przemysłu i Handlu, Rolnictwa i Reform Rolnych, Skarbu, Transportu i Łączności.

Przygotowania i prace mobilizacyjne w stosownym zakresie prowadzone były również na wszystkich szczeblach organizacyjnych sił zbrojnych. Kompetencje w tej dziedzinie rozłożone były następująco:

- Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych – opracowanie kierunkowych założeń, przedstawienie rządowi postulatów dotyczących obronności kraju, w tym potrzeb mobilizacyjnych, wydawanie dyrektyw szefowi Sztabu Głównego i ministrowi spraw wojskowych odnośnie do kierunków przygotowania sił zbrojnych do wojny, prowadzenie działalności kontrolnej;
- Sztab Główny – opracowanie założeń, planów i wytycznych dotyczących mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, prowadzenie kontroli stanu przygotowań mobilizacyjnych;
- Ministerstwo Spraw Wojskowych – organizacja pokojowego uzupełniania sił zbrojnych, gromadzenie rezerw osobowych, materiałowe zabezpieczenie mobilizacji;
- Dowództwa Okręgów Korpusów – organizacja i zabezpieczenie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych stacjonujących na administrowanym obszarze (przydzielanie zadań mobilizacyjnych jednostkom wojskowym), kontrola stanu przygotowań mobilizacyjnych, gromadzenie rezerw osobowych, współpraca z terenowymi organami administracji państwowej i zakładami pracy gospodarki narodowej w zakresie przygotowania pojazdów – samochodów, rowerów, pojazdów zaprzęgowych, broni i środków materiałowych przewidzianych na uzupełnianie potrzeb mobilizacyjnych sił zbrojnych oraz organizacja poboru do odbycia zasadniczej służby wojskowej;
- Rejonowa Komenda Uzupełnień – zabezpieczenie potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych, organizacja i zabezpieczenie poboru do odbycia zasadniczej służby wojskowej;

- Komenda Garnizonu – synchronizacja przedsięwzięć dotyczących mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych garnizonu (alarmowanie, ewakuacja zapasów, opuszczanie miejsc stałej dyslokacji, ochrona i obrona, wykorzystywanie nadwyżek po mobilizacyjnym rozwinięciu jednostek oraz zabezpieczenie obiektów po ich opuszczeniu przez jednostki wojskowe w garnizonie;
- terenowe organy administracji państwowej i Policji Państwowej – powołanie żołnierzy rezerwy i dostarczenie innych zasobów mobilizacyjnych, uruchomienie świadczeń osobistych i rzeczowych;
- jednostka wojskowa – organizacja, przygotowanie, utrzymanie stałej gotowości bojowej i sprawne rozwijanie własnej jednostki oraz przydzielonych do rozwinięcia jednostek wojskowych na okres wojny.

Plany organizacyjne opracowane w Sztabie Głównym przez oddział organizacyjno-mobilizacyjny były następnie, w postaci wyciągów, przekazywane Dowództwom Okręgów Korpusów do wykorzystania przez ich wydziały mobilizacyjne. Na tym szczeblu dowodzenia dokumenty dostosowywano do potrzeb i możliwości związków taktycznych, oddziałów. Dokumenty mobilizacyjne na wszystkich szczeblach organizacyjnych w części dotyczącej planowania były bardzo ograniczone do zakresu niezbędnych informacji, natomiast rozbudowana była część wykonawcza planów mobilizacyjnych przez osoby funkcyjne, przydziału pojazdów i koni, podziału zapasów materiałowych czy podziału obsady stanowisk na czas wojny.

Prace przygotowawczo-mobilizacyjne w jednostkach wojskowych wykonywali oficerowie zawodowi po złożeniu przysięgi i pod nadzorem wyszkolonych oficerów mobilizacyjnych. Problemowi zachowania w tajemnicy przygotowań mobilizacyjnych nadawano szczególne znaczenie. Wyrazem tego była

selekcja oficerów i indywidualne dopuszczanie do prac w specjalnie wydzielonych oraz zabezpieczonych pomieszczeniach¹⁹.

Dokumenty obejmujące planowanie, organizację i zabezpieczenie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej nazywano **elaboratem mobilizacyjnym**²⁰. Podstawową jego częścią były tzw. dzienniki czynności mobilizacyjnych. Zawierały one chronologicznie ułożone przedsięwzięcia i czynności jakie musiały być wykonywane w czasie mobilizacyjnego rozwijania jednostki wojskowej. Stanowiły one podstawowy dokument dotyczący kierowania przebiegiem mobilizacyjnego rozwijania pododdziału, czy oddziału. Istotnym dokumentem była tabela mobilizacyjna ujmująca zadania mobilizacyjne realizowane w odpowiednim przedziale czasowym.

W wytycznych Sztabu Głównego do opracowania planów mobilizacyjnych na poszczególnych szczeblach organizacyjnych, obok stosownych wyciągów z planu mobilizacyjnego z 1938 r. pod kryptonimem „Plan – W”, przekazywano wykonawcom następujące wytyczne do realizacji:

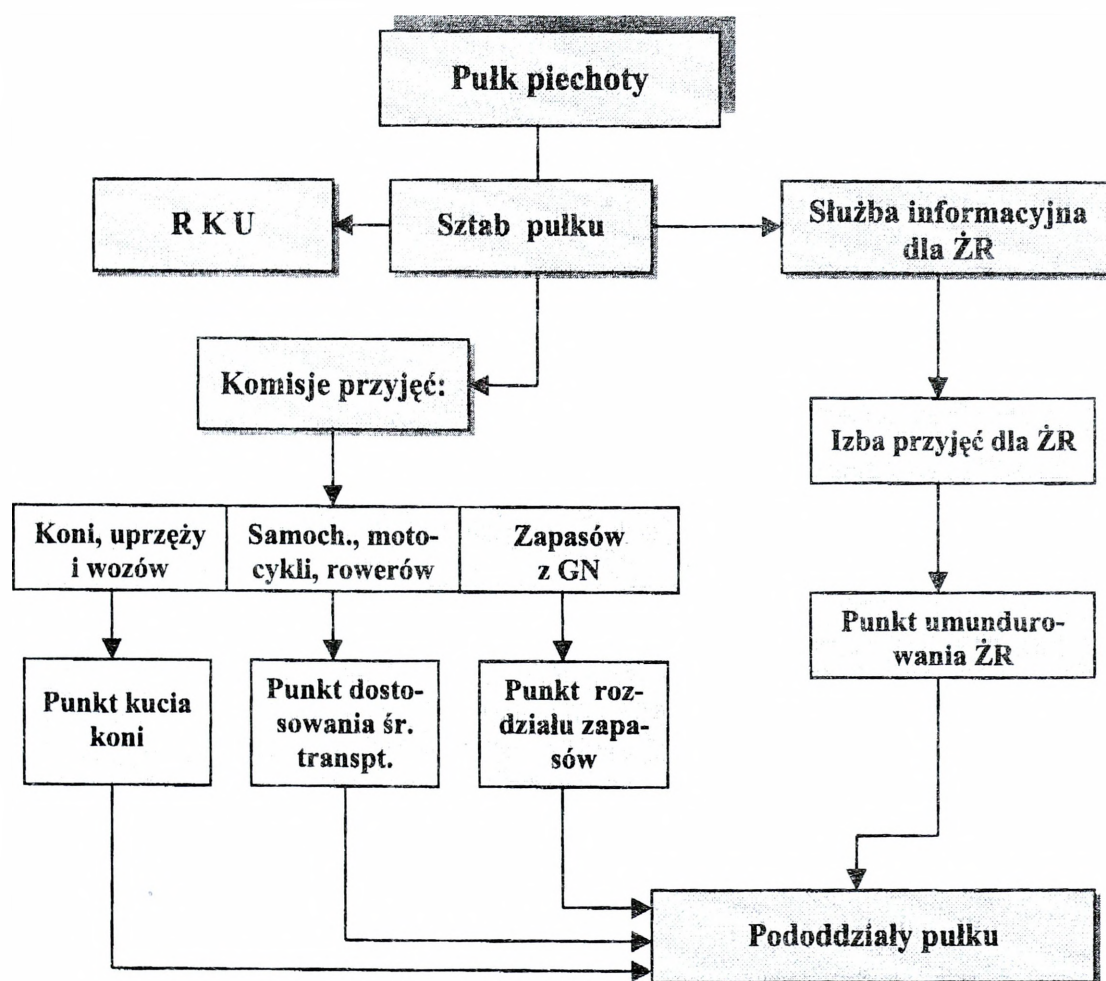
- wprowadza się mobilizację alarmową i powszechną. Mobilizacja alarmowa mająca być skrytą jest sposobem podstawowym rozwijania większości wojsk (jednostek wojskowych);
- mobilizację alarmową przeprowadza się terytorialnie, oznacza to uzupełnianie jednostek w ramach obszaru danego Okręgu Korpusu;
- żołnierzy rezerwy, przy tym sposobie, powołuje się w trybie alarmowym za pomocą tzw. wezwań imiennych, podobnie pobiera się konie, wozy, samochody, motocykle i rowery;

---

¹⁹ J. Izdebski, *Mobilizacja 9 DP w 1939 r.*, *Wojskowy Przegląd Historyczny* nr 3/1979 r.

²⁰ Elaborat mobilizacyjny ujmował problematykę mobilizacyjną i operacyjnego rozwijania – przypis autora.

- mobilizację powszechną ogłasza się jawnie przy wykorzystaniu plakatów (obwieszczeń o mobilizacji powszechnej);
- mobilizację poszczególnych jednostek wojskowych przeprowadza się w garnizonach lub poza ich obrębem;
- mobilizacja alarmowa może poprzedzać uruchomienie mobilizacji powszechnej i dotyczyć tylko części sił zbrojnych.

Rysunek 1. Elementy bazy mobilizacyjnej pułku

Źródło: Zeszyty Naukowe ASG WP nr 06/82 - dodatek

Warto również zwrócić uwagę na niektóre rozwiązania organizacyjne dotyczące mobilizacyjnego rozwijania jednostek. Chodzi tu o przyjętą zasadę wieloetapowego rozwijania poszczególnych pododdziałów w ustalonych terminach czasowych oraz organizację elementów bazy mobilizacyjnej. Obrazuje te sprawy rysunek 1. Część z pokazanych na poniższym rysunku elementów bazy mobilizacyjnej przetrwało do dnia dzisiejszego i nadal spełnia ważną rolę w procesie mobilizacyjnym jednostek wojskowych.

Uruchomienie procesu mobilizacyjnego rozwijania następowało na podstawie decyzji szefa Sztabu Głównego przekazywanej do jednostek wojskowych w formie pilnych telegramów. Określona w nich była godzina „A”, oznaczająca początek liczenia czasu po uruchomieniu mobilizacyjnego rozwijania jednostki wojskowej.

Opracowane podstawy teoretyczne oraz przedsięwzięcia planistyczno-organizacyjne mobilizacji sił zbrojnych, zorientowanych na obronę wschodnich, bądź zachodnich obszarów RP, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, świadczą o dojrzałości polskiej myśli wojskowej. Jej założeniem była wnikliwa ocena sytuacji polityczno-militarnej w Europie oraz warunków społecznych i możliwości ekonomicznych Polski. Słusznie przewidywano, że burzliwy rozwój nowych środków walki, szczególnie lotnictwa i broni pancernej oraz postępująca motoryzacja armii, pozwala na szybką koncentrację wojsk w określonym obszarze i w stosunkowo krótkim czasie.

W tej sytuacji oceniono, że siły zbrojne utrzymywane w okresie pokoju nie będą mogły skutecznie przeciwstawić się niespodziewanemu uderzeniu zgrupowań agresora. W związku z tym zakładano, że zajdzie potrzeba zmobilizowania odpowiedniej liczby jednostek wojskowych jeszcze przed rozpoczęciem bezpośrednich działań wojennych. Zrodziła się koncepcja przeprowadzenia mobilizacji skrytej dla wydzielonej (większej) części sił zbrojnych. Było to uzupełnienie tradycyjnego rozwijania wojsk po wypowiedzeniu wojny, jako

mobilizacja powszechna. Mobilizację powszechną zamierzano uruchomić już przed samym wybuchem wojny, kiedy zabiegi polityczno-dyplomatyczne nie przyniosły pozytywnego rezultatu.

Skrytą mobilizację zamierzano przeprowadzić w stosunku do dwóch trzecich sił wykonując niezbędne czynności mobilizacyjne w wytypowanych jednostkach wojskowych przy równoczesnej realizacji kompleksu przedsięwzięć maskujących. O problemie tym pisał gen. W. Sikorski w książce pt. „Przyszła wojna” stwierdzając, że założenia mobilizacyjne powinny przewidywać skryte powołanie części żołnierzy rezerwy do jednostek wojskowych, już w okresie narastającego zagrożenia wybuchem wojny. Powinno to polegać na indywidualnym powoływaniu żołnierzy rezerwy do określonych jednostek rozłokowanych głównie na obszarach przygranicznych przeznaczonych do tzw. rzutu osłownego (*tabela 1*).

Sztab Główny WP, po analizie możliwości gospodarki, ustalił skład organizacyjny Wojska Polskiego na okres wojny w liczbie: 30 dywizji piechoty, 9 dywizji rezerwowych, 11 brygad kawalerii (jazdy), 2 brygad kawalerii pancerno-motorowej (10 BKPMot. 1 Warszawskiej BKPMot.), 10 pułków artylerii, 80 batalionów ochrony pogranicza, 7 brygad ON, jednostki lotnicze i obrony wybrzeża (dowództwo lądowej obrony wybrzeża, dowództwo morskiej obrony wybrzeża wraz z podległymi jednostkami i dywizjon okrętów podwodnych (5 okrętów), dywizjon kontrtorpedowy (3 okręty), a także 7 dowództw armii i 5 dowództw grup operacyjnych.

Powyższe siły występowały w znacznej mierze w strukturach skadrowanych. Najwyższe ukończenie posiadały brygady kawalerii i jednostki lotnicze. Natomiast dywizje piechoty były skadrowane i wymagały od 3–4 dni na ich mobilizacyjne rozwinięcie. Całość mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych zakładano zrealizować w czasie 15–20 dni i w trzech omówionych już etapach (*tabela 2*).

Etapy (okresy)	Dni																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12	14	16	18	20			
I	6 dni																	
II					7 dni													
III									8 dni									

Tabela 2. Planowane etapy mobilizacyjnego rozwijania WP

W miesiącu kwietniu 1938 roku unaczęsniono plan mobilizacyjny WP, który zakładał powiększenie sił zbrojnych na okres wojny ponad pięciokrotnie – do liczby 1,5 mln żołnierzy.

Organizacyjnie siły zbrojne składały się ze związków taktycznych, oddziałów i samodzielnych pododdziałów, które stacjonowały na obszarach wspomnianych już dziesięciu Okręgów Korpusów. Podział ten był niezależny od cywilnego podziału administracyjnego państwa. Na obszarze każdego Okręgu Korpusu stacjonowały z zasady trzy dywizje piechoty, brygada kawalerii (jazdy), pułk artylerii ciężkiej, oddziały broni specjalnej oraz rejonowe komendy uzupełnień, a ponadto brygady obrony narodowej (*tabela 3*).

Przeprowadzone studia przez Inspektorów Armii i Dowództwa Okręgów Korpusów dowiodły, że w planie mobilizacyjnym „W” uwzględniono szereg ich postulatów. Zaplanowano dość znaczną liczbę wojsk do mobilizacyjnego rozwinięcia (ponad pięciokrotne ich powiększenie), oznaczało to, iż około 6% mieszkańców Polski miało obowiązek stawienia się „pod broń” na wypadek wojny. Mimo to, ta liczna armia nie mogła zabezpieczyć bardzo długich i otwartych granic Rzeczypospolitej²¹. Jednostki wojskowe były nieregularnie rozmieszczone na obszarze kraju, tworzyły się luki nie objęte obroną, a szczególnie pas przygraniczny nie posiadał umocnień i fortyfikacji.

²¹ Kutrzeba, Mossor, *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*, Warszawa 1987.

Armie	Korpusy	Dywizje piechoty	Dywizje rezerwo- we	Brygady kawalerii	Brygady ON	Powiat. Komend. Uzupel. (PKU)			
Inspektorat 1 A Wilno	DOK – 3 Białystok	1 DP Wilno	33 DPRez.	Podlaska Suwalska Wileńska	pięć bON pod dowództwem Obrony Wybrzeża	9			
		19 DP Wilno							
		29 DP Grodno							
	DOK – 9 Brześć	9 DP Siedlce				35 DPRez.	Nowogrodzka	Dzieñnieńska (dwa bON)	11
		20 DP Baranowice							
30 DP Kobryki									
Inspektorat 2 A Warszawa	DOK – 1 Warszawa	8 DP Modlin	39 DPRez. 41 DPRez.	Mazowiecka Warszawska BKPMot. 10 BZmot.	Warszawska (sześć bON) Podkarpacka (osiem bON)	9			
		18 DP Łomża							
		28 DP Warszawa							
	DOK – 10 Przemysł	2 DP Kielce				44 DPRez.	Pomorska	Pomorska Chełmska (trzy- naście bON)	8
		22 DPG Przemysł							
24 DP Jarosław									
Inspektorat 3 A Toruń	DOK – 7 Poznań	14 DP Poznań	44 DPRez.	Wielkopolska	Poznańska Kaliska (trzyście bON)	8			
		17 DP Gniezno							
		25 DP Kalisz							
	DOK – 8 Toruń	24 DP Toruń				45 DPRez. 55 DPRez.	Krakowska	Górnośląska Podhalańska (dziewięćnaście bON) Sieradzka (czte- ry bON)	15
		15 DP Bydgoszcz							
16 DP Grudziądz									
Inspektorat 4 A Kraków	DOK – 5 Kraków	6 DP Kraków	36 DPRez.	Podolska Kresowa	Lwowska Karpacka (dziewięć bON)	12			
		21 DPG Bielsko B.							
		23 DP Katowice							
	DOK – 4 Łódź	7 DP Częstochowa				38 DPRez.	Wołyńska	Wołyńska (trzy bON)	12
		10 DP Łódź							
26 DP Skierniewice									
Inspektorat 5 WA Lwów	DOK – 6 Lwów	5 DP Lwów	36 DPRez.	Podolska Kresowa	Lwowska Karpacka (dziewięć bON)	12			
		11 DP Stanisławów							
		12 DP Tarnopol							
	DOK – 2 Lublin	3 DP Zamość				38 DPRez.	Wołyńska	Wołyńska (trzy bON)	12
		13 DP Równe							
27 DP Kowal									
Razem: 5	10	30	9	13	14.BON, 2 półbryg. (83bON)	107			

Tabela 3. Podległość jednostek wojskowych

Źródło: opracowanie własne autora

W pracach mobilizacyjnych szczególny nacisk kładziono na rozwinięcie dywizji piechoty i dywizji rezerwowych oraz batalionów (szwadronów) marszowych piechoty czy rodzajów wojsk. Był to pierwszy krok w opracowaniach teoretycznych dotyczący zasilania walczących wojsk rezerwami osobowymi zorganizowanymi w pododdziały już w czasie mobilizacji. W pracach mobilizacyjnych nie ustrzeżono się także błędów dotyczących nadmiernego obciążenia jednostek wojskowych zadaniami mobilizacyjnymi, czy też niepełnego zabezpieczenia materiałowego rozwijanych – nowych jednostek wojskowych.

1.3. Wysilek mobilizacyjny w okresie drugiej wojny światowej

1.3.1. Formowanie jednostek polskich we Francji

Od 30 listopada 1939 r. rozpoczęło się formowanie jednostek Wojska Polskiego. Do zorganizowanych obozów w Coëtquidan w Bretanii i w Parthenay na południe od rzeki Loary napływali żołnierze polscy internowani w Rumunii i z Węgier oraz oficerowie rezerwy i ochotnicy spośród emigracji zarobkowej. Przy komendach obozów funkcjonowały stacje zborne o przepustowości ok. 800 osób na dobę. W pierwszym etapie od listopada 1939 r. do marca 1940 r. zmobilizowano i zorganizowano:

- 1 Dywizję Grenadierów;
- 2 Dywizję Strzelców Pieszych;
- Samodzielną Brygadę Strzelców Podkarpackich;

a w drugim okresie od kwietnia 1940 r. sformowano:

- 3 Dywizję Piechoty;
- 4 Dywizję Piechoty;
- 10 Brygadę Kawalerii Pancernej;
- dwanaście kompanii ppanc.

W tym czasie w Syrii sformowano brygadę Strzelców Karpackich. Stan liczebny zmobilizowanych sił we Francji wynosił 19.680 żołnierzy. Siły lotnicze we Francji obejmowały 49 samolotów i 4.200 żołnierzy w składzie: czterech dlm, dwóch dlrozp, dywizjonu bombowego, podporządkowanych artylerii plot Francji.

Po klęsce Francji ewakuowano zaledwie do Wielkiej Brytanii – 15.248 żołnierzy zdeorganizowanych, z wyjątkiem Brygady Strzelców Karpackich pozostającej w Syrii oraz czterech kompanii Legii Oficerskiej przeznaczonych do ochrony sztabów 8 Armii w Egipcie.

1.3.2. Formowanie jednostek polskich w Wielkiej Brytanii

Formowanie rozpoczęło się od 19 czerwca 1940 r. w Szkocji przez zorganizowanie trzech zgrupowań obozów wojskowych. W rejonie Biggar znajdowały się obozy dla 3 i 4 dywizji piechoty oraz ośrodków szkolnych, w rejonie Douglas dla 10 Brygady Kawalerii Pancernej i Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich, a w rejonie Crawford dla saperów, łączności i artylerii przeciwlotniczej. Obozy oficerskie znajdowały się w rejonie Paebles. Powyższe obozy od 1 sierpnia 1940 r. podlegały gen. Kukielowi. W pierwszej fazie zorganizowano:

- osiem brygad strzelców (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8);
- dywizjon artylerii ciężkiej;
- cztery dywizjony pociągów pancernych;
- dywizjon przeciwlotniczy;
- pułk czołgów.

W październiku 1940 r. 1 Korpus otrzymuje zadanie obrony wybrzeża, a jednocześnie dalej reorganizuje swoje jednostki, które stanowiły zaledwie siłę dywizji piechoty.

Druga brygada strzelców zostaje przekształcona na 10 Brygadę Kawalerii Pancerniej.

Czwarta brygada strzelców na 1 Samodzielną Brygadę Spadochronową.

Pierwszy dywizjon artylerii ciężkiej przemianowany został na 1 pułk artylerii ciężkiej – dwudywizjonowy (16 dział).

Korpuśny pułk czołgów przeformowano na 16 Brygadę Pancerną.

W ten sposób siły 1 Korpusu w Szkocji upodobniły się organizacyjnie do mieszanej dywizji angielskiej w składzie: 4 DP, 16 SBPanc, 15 Bsp i szereg jednostek rodzajów wojsk. Stan osobowy 1 Korpusu wynosił 54.234 żołnierzy.

Polskie siły powietrzne w Wielkiej Brytanii organizowane były etapowo, począwszy od lipca 1940 r. Jako pierwsze sformowano dwa dywizjony bombowe (300 i 301). Następnie dywizjon myśliwski (306), dywizjon myśliwców nocnych (307). Łącznie do końca 1940 r. sformowano dziesięć dywizjonów, w tym cztery dywizjony myśliwskie (302, 303, 306, 308), cztery dywizjony bombowe (300, 301, 304, 305), dywizjon myśliwców nocnych (307) i dywizjon współdziałania z wojskami (309).

Łącznie na Wyspy Brytyjskie przybyło 8.154 żołnierzy sił powietrznych do końca 1940 r.

Docelowo Polskie Siły Powietrzne na Zachodzie posiadały piętnaście dywizjonów i 19.400 żołnierzy.

Część sił Marynarki Wojennej 30 sierpnia 1939 r. opuściła port gdański i wyszła w morze, były to siły dywizjonu niszczycieli w składzie: ORP „Błyskawica”, „Grom” i „Burza”. Również okręty podwodne „Wilk” i „Orzeł” przedzierały się przez zablokowane cieśniny duńskie i płynęły do portów francuskich i brytyjskich. W pierwszych tygodniach wojny siedem polskich okrętów wojennych wraz z załogami, czyli zasadnicze siły MW (50%), podjęło służbę

patrolową wód w pobliżu Wysp Brytyjskich. Służyły one głównie do eskorty konwojów na liniach komunikacyjnych sił morskich Wielkiej Brytanii.

Siły polskiej MW na Zachodzie obejmowały dwadzieścia siedem jednostek bojowych w tym:

- 2. krążowniki (Dragon, Conrad);
- 9. niszczycieli (Burza, Grom, Błyskawica, Garland, Piorun, Orkan, Krakowiak, Kujawiak, Ślęzak);
- 5. podwodnych (Wilk, Orzeł, Sokół, Dzik, Jastrząb);
- 11. ścigaczy różnych typów.

Łącznie w Marynarce Wojennej służyło 1.505 marynarzy.

1.3.3. Formowanie jednostek polskich w ZSRR i na Bliskim Wschodzie

Od lipca 1941 r., po zawarciu układu polsko-radzieckiego formuje się polska armia lądowa w ZSRR pod dowództwem gen. Wł. Andersa. Natomiast przebywający w Związku Radzieckim polscy lotnicy i marynarze zostaną skierowani do Wielkiej Brytanii w celu rozbudowy lub uzupełnienia sił lotniczych i morskich.

W wyznaczonych dwóch rejonach mobilizowano dywizje piechoty. W rejonie Taszkientu za Uralem i okolic, formowane były cztery dywizje (7, 8, 9, 10 DP), jednostki artyleryjskie, saperów i łączności. Natomiast w rejonie Tatiszewa, Kujbyszewa i Tockoje formowała się 5 i 6 dywizja piechoty.

W pierwszej fazie mobilizacji, od sierpnia do grudnia 1941 r., utworzony został sztab armii w Moskwie, a następnie zakładano rozwinąć dwie dywizje piechoty, pułk zapasowy, organy dowodzenia i szkołę oficerską. Kierownictwo Związku Radzieckiego zgodziło się zabezpieczyć 30 tysięcy norm żywnościowych dla rozwijanej armii. W drugiej fazie mobilizacji, od stycznia do 5 kwietnia 1942 r., sięgnięto po polskie rezerwy osobowe w republikach środkowoazja-

tyckich i do końca czerwca 1942 r. stan mobilizowanych jednostek wojskowych osiągnął liczbę 63.825 żołnierzy. Były już zmobilizowane 5 i 6 DP, rozpoczęto mobilizować cztery pozostałe dywizje, centrum wyszkolenia artylerii, ośrodek szkolenia saperów, łączności i szereg innych oddziałów.

Od 24 marca do 3 kwietnia 1942 r. rozpoczyna się pierwsza faza ewakuacji jednostek wojska polskiego na Bliski Wschód. Ewakuację rozpoczęły 8, 9 i 10 DP, nadwyżki z 6 i 7 DP, jednostki pancerne, rozpoznawcze, personel lotniczy i marynarze. Łącznie w tej fazie ewakuowano 42.656 ludzi, w tym 38.300 żołnierzy. Pozostało do ewakuacji ok. 44.000 ludzi, z tego żołnierze 5, 6 i 7 DP, centrum wyszkolenia artylerii, batalion saperów, zapasowy pułk, batalion łączności.

W dniu 5 kwietnia 1942 r. zakończono pobór i mobilizację do armii, likwidując komisje poboru. Od 9 sierpnia do 1 września trwała druga faza ewakuacji, w której wyjechało 30.857 żołnierzy do Iranu. Łącznie ewakuowano 69.158 żołnierzy w tym 4.030 oficerów, 65.128 szeregowych. Wraz z rodzinami liczba ewakuowanych przekracza 111 tysięcy.

Plany polskiego naczelnego dowództwa w Wielkiej Brytanii przewidywały rozbudowę sił zbrojnych w następującym składzie:

- w Szkocji – 1 Korpus w sile: 1 DPanc, 2 D Grenadierów, 16 BPanc, 1 SB Spadochronowa, drozp, daplót, bsap, dwie kckm. Stan 18.314 żołnierzy;
- Bliski Wschód – istniejąca SBSKarpackich przemianowana zostaje w 3 DSK. Ponadto utworzone zostały: 5 kresowa DP, 7 DP, 16 BP, 14 SBPanc, 14 pal. Stan osobowy 72.286 żołnierzy. Ogółem wojska lądowe na Zachodzie – 171.220 żołnierzy zmobilizowanych i walczących na różnych frontach II wojny światowej.

1.3.4. Formowanie jednostek 1 i 2 AWP

W dniu 10 sierpnia 1943 r. Państwowy Komitet Obrony ZSRR wyraził oficjalną zgodę na sformowanie 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na terenie Związku Radzieckiego. Do formowania jednostek wojskowych wyznaczono obóz sielecki k/Riazania. Rozkaz organizacyjny z 19 sierpnia 1943 r. zakładał sformowanie korpusu w składzie: dowództwo korpusu, dwóch dywizji piechoty, brygady artylerii, brygady pancernej, pułku lotniczego, pułku zapasowego i szkoły oficerskiej. Zamierzenia te zrealizowano i od 1 października 1943 r. jednostki przystąpiły do szkolenia, przewidywanego na trzy miesiące.

W pierwszych miesiącach 1944 r. w wyniku zwycięskich działań Armii Radzieckiej na południowym skrzydle frontu radziecko-niemieckiego została wyzwolona prawobrzeżna Ukraina. Wyzwolenie tej części Wołynia i Podola spowodowało, że w oparciu o zamieszkałą na tych terenach ludność polską można było przystąpić do formowania kolejnych jednostek wojskowych w oparciu o zorganizowany w Sumach Ośrodek Formowania Armii Polskiej. Od 8 lutego do 17 czerwca 1944 r. przez Ośrodek przeszło 55.529 ludzi, a wcielono do wojska 53.902 osoby. Proces formowania nowych jednostek wojskowych przebiegał sprawnie. W kwietniu tego roku sformowano 4 dywizję piechoty, 1 brygadę kawalerii, 2 i 3 brygadę haubic, 14 pułk przeciwlotniczy, 1 brygadę saperów, 6 batalion pontonowo-mostowy, 7 batalion saperów.

Od połowy marca związki taktyczne i oddziały 1 korpusu rozpoczęły przegrupowanie z Sum do Żytomierza z zamiarem reorganizacji korpusu i utworzeniem armii o stanie osobowym 45.684 żołnierzy na dzień 10.04.1944 r.

7 maja 1944 dowódca armii zarządził dalszą reorganizację związaną z formowaniem armii. Sztab Uzupełnień w Sumach przekształcił się w Główny Sztab Formowania. Na bazie niektórych oddziałów tworzone większe jednostki organizacyjne np. z 1 dywizjonu plot utworzono 1 pułk plot, 4 ppanc rozwinięto

do 4 brygady artylerii ppanc itd. Zmieniło się także podporządkowanie operacyjne 1 AWP, od tej chwili miała ona działać w składzie operacyjnym wojsk 1 Frontu Białoruskiego (dotychczas w składzie 1 Frontu Ukraińskiego).

Szybkie zbliżanie się walczących wojsk do granic Polski spowodowało przesunięcie Głównego Sztabu Formowania z Sum do Żytomierza. W Żytomierzu przystąpiono do formowania nowych jednostek wojskowych w sile ok. 43 tys. żołnierzy. Według planów zamierzano rozwinąć siły armii w składzie: dwóch korpusów armijnych, korpusu pancernego oraz szeregu jednostek rodzajów wojsk i służb. Stan armii miał być powiększony do 150 tys. żołnierzy.

W dniu 5 lipca rozpoczęło się formowanie dowództw 1 i 2 korpusu, 5 i 6 dywizji piechoty, 1 korpusu pancernego, 4 pułku czołgów, 28 pułku artylerii pancernej i 1 samodzielnego batalionu zapasowego. Do końca lipca (wkroczenie wojsk armii na tereny polskie) stan armii osiągnął liczbę 100 tys. żołnierzy. W skład armii wchodziły: cztery dywizje piechoty, brygada pancerna, brygada kawalerii, pięć brygad artyleryjskich, dywizja artylerii plot, brygady saperów oraz szeregu innych oddziałów i pododdziałów.

W dniu 21 lipca 1944 r. na mocy dekretu PKWN z 15.07.1944 r. Armia Polska w ZSRR połączyła się z partyzancką Armią Ludową tworząc jednolite Wojsko Polskie.

Główny Sztab Formowania nadal pozostawał w Żytomierzu. Naczelne Dowództwo WP zamierzało rozwinąć siły zbrojne do trzech armii oraz utworzenie Frontu Polskiego. Prace organizacyjne obejmowały trzy fazy:

- I faza do 15.09.1944 r. zorganizować dowództwo i sztab frontu, dowództwo i sztab 2 armii, zmobilizować 7, 8 i 9 DP, 9 brygadę artylerii pancernej i brygadę moździerzy;

- II faza do 11.11.1944 r. zorganizować dowództwo i sztab 3 armii oraz 10, 11 i 12 DP, dywizję artylerii, 14 brygadę artylerii ppancernej i 4 dywizję artylerii plotniczej;
- III faza do 1.12.1944 r. utworzyć mieszany korpus lotniczy.

W końcu sierpnia 1944 r. nowo formowane związki taktyczne i oddziały dla 2 armii oraz jednostki odwodu naczelnego dowódcy zostały zmobilizowane. W dniu 6.10.1944 r. ukazał się rozkaz o formowaniu 3 armii. Wszystkie jednostki armijne miały być uzupełniane poborowymi i kadrą z mobilizacji roczników poborowych 1920–1921 oraz z rezerwy roczniki 1911–1920. Ponadto część oddziałów partyzanckich wcielono do szeregów wojska w sposób zorganizowany.

Dalsza realizacja planu rozbudowy WP napotykała na trudności związane z brakiem kadr oficerskich w zasobach rezerw. Dlatego też zrezygnowano z tworzenia Frontu Polskiego. Umożliwiło to uzupełnienie do końca 1944 r. jednostek 2 armii rozlokowanej na Polesiu w liczbie 55 tys. żołnierzy oraz ukompletowanie walczących jednostek 1 armii.

W 1945 r. WP weszło z liczbą ponad 200 tys. żołnierzy i było ono zorganizowane następująco:

- naczelne dowództwo, dwie armie i 10. DP;
- dwanaście brygad artylerii, brygada moździerzy;
- trzy dywizje artylerii plot, korpus pancerny i brygada pancerna;
- cztery brygady saperów, pułk zapasowy, dwadzieścia jeden szkół oficerskich, cztery dywizje lotnicze i załóżki marynarki wojennej.

Na wiosnę 1945 r. stan osobowy WP osiągnął liczbę ok. 400 tys. żołnierzy.

1.4. Rozwój systemów mobilizacyjnych po II wojnie światowej

Po zakończeniu wojny kierownictwo Wojska Polskiego skupiło swój wysiłek na sprawnym przejściu wojsk na stopę pokojową oraz doskonaleniu ich struktur organizacyjnych. Wypracowane wówczas założenia organizacyjne zmierzały do zmiany proporcji rodzajów wojsk, na korzyść wojsk technicznych (jednostki pancerne i zmechanizowane, jednostki lotnicze, jednostki przeciwlotnicze, marynarka wojenna). Kończył się okres „tanich wojsk”, jak piechoty i kawalerii.

W ramach wymienionych przedsięwzięć w 1947 r. rozpoczęto również szeroko rozumiane prace mobilizacyjne. Od początku napotymano tu na znaczne trudności w zakresie teoretycznym i praktycznym, ponieważ brak było założeń polityczno-militarnych dostosowanych do nowej sytuacji Polski. Nie było również dobrze przygotowanych kadr i materiałów szkoleniowych oraz zniszczona została podstawowa dokumentacja (w tym rejestry stanu zasobów rezerw osobowych)²². Brak było jakichkolwiek przepisów dotyczących mobilizacji i pokojowego uzupełniania sił zbrojnych.

W lutym 1949 r. na bazie ASG WP zorganizowano miesięczne kursy specjalistyczne dla komendantów RKU i kierowników sekcji pierwszych RKU. Łącznie na pięciu turnusach przeszkolono ok. 500 oficerów zabezpieczających mobilizacyjne rozwijanie jednostek wojskowych.

Prace mobilizacyjne Sztab Generalny WP zakładał przeprowadzić w dwóch etapach – do 1951 i do 1954 r.

Etap pierwszy (1945–1950) sprowadzał się do podejmowania podstawowych prac w zakresie teoretycznego przygotowania mobilizacji. Opracowano podstawowe dane wyjściowe do planowania i przeprowadzenia mobilizacji dotyczące potrzeb mobilizacyjnych i stanu zasobów w gospodarce narodowej. W wyniku tych działań opracowany został pierwszy plan mobilizacyjny na lata

---

²² Kompletne rejestry stanu zasobów rezerw osobowych założono dopiero w latach 1949–1950.

1951–1952 oraz przepisy mobilizacyjno-uzupełnieniowe. Pierwszy po wojnie plan mobilizacyjny m.in. zakładał rozwinięcie dwóch armii ogólnowojskowych, jednostki lotnicze, wojska OPK i marynarki wojennej.

Drugi etap prac obejmował lata 1951–1954. Główny wysiłek skupiono na zbadaniu możliwości w zakresie zabezpieczenia materiałowego i technicznego mobilizacji oraz przygotowaniu rezerw oficerskich na potrzeby formowanych jednostek wojskowych. Rozwiązanie tych problemów zależało od ogólnego potencjału ekonomicznego państwa (możliwości produkcyjnych) i wielkości dostaw sprzętu wojskowego z importu. Zagadnieniom tym poświęcono dużo uwagi, rewidując obowiązujące i perspektywiczne plany gospodarcze. Natomiast przygotowanie niezbędnych rezerw oficerskich zamierzano osiągnąć przez zorganizowanie odpowiedniej liczby ośrodków przeszkolenia oraz utworzenia studiów wojskowych przy wyższych uczelniach cywilnych, miały one do 1953 r. wyszkolić oficerów na potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych.

W następnej kolejności wysiłek skupiono na gromadzeniu niezbędnych zasobów podoficerów i szeregowych rezerwy. Uwzględniono w tym zakresie przeprowadzoną reorganizację struktury organizacyjnej sił zbrojnych²³ oraz aktualne możliwości przeszkalanania rezerwistów w ramach ćwiczeń wojskowych, głównie w latach 1954–1956.

Opracowane założenia teoretyczne stanowiły podstawę prac planistycznych i organizacyjnych. Ich autorami było wąskie grono pracowników Sztabu Generalnego WP. Poważną trudność w rozwijaniu i doskonaleniu koncepcji mobilizacyjnych stanowiły bariery ograniczające dostęp do tych prac szerszego

---

²³ W latach 1954–1956 wyeliminowano ze struktury organizacyjnej sił zbrojnych szczeble korpusu armijnego i korpusu pancernego. Zmniejszono jednocześnie stan etatowy sił zbrojnych czasu pokojowego i na czas wojny.

grona oficerów (przedstawiciele IC MON, dowództw OW). Wspomniane rygory dotyczyły również jednostek mobilizujących²⁴.

Wprowadzone ograniczenia obok rzeczywistych korzyści (zachowanie tajemnicy prac mobilizacyjnych), wносиły również istotne utrudnienia i wynikające z nich niedopracowania. Na szczeblu centralnym brak było np. niezbędnej współpracy między komórkami Sztabu Generalnego WP, IC MON i resortami cywilnymi. Na szczeblu wykonawców zadań mobilizacyjnych nie utrzymywano współpracy z terenowymi organami administracji państwowej. Uniemożliwiało to właściwe rozwiązywanie wielu przedsięwzięć istotnych dla sprawnego przeprowadzenia mobilizacji w jednostkach wojskowych i garnizonach²⁵.

Opracowane w pierwszym dziesięcioleciu plany mobilizacyjne nie uwzględniały m.in. potrzeb gospodarki narodowej w zakresie reklamowania osób niezbędnych do utrzymania ciągłości produkcji (działalności administracji) przewidzianej na czas wojny w uspołecznionych zakładach pracy, organach władzy i administracji państwowej, zakładach naukowych, organizacjach politycznych i społecznych. Mogło to mieć ujemny wpływ na proces przestawiania gospodarki na potrzeby wojenne.

Wzorując się na niektórych przedwojennych rozwiązaniach, uzupełnianie potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych ograniczano do obszarów okręgów wojskowych (tzw. terytorialności uzupełniania). Zmuszało to w praktyce do angażowania dużej liczby transportów kolejowych do przewozu żołnierzy rezerwy, a w konsekwencji wydłużało czas zakończenia mobilizacji. Wiązało się z tym pobieranie i rozśrodkowanie zapasów mobilizacyjnych, które przechowy-

---

²⁴ Do końca 1956 r. w jednostkach mobilizujących do prac specjalnych dopuszczonych zostało po 3–4 oficerów. Pozostali oficerowie odpowiedzialni za rozwijanie jednostek mieli być zapoznani z zadaniami dopiero po zarządzeniu mobilizacji.

²⁵ Brak współpracy był szczególnie odczuwany w zakresie: powiadamiania o zarządzeniu mobilizacji, wydzielania i dostarczania świadczeń osobistych i rzeczowych, doręczania dokumentów powołania itp.

wane były w wojskowych składach centralnych i okręgowych oraz gospodarce narodowej.

W planowaniu i organizacji mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych i sił zbrojnych nie osiągnięto wyraźnego postępu w stosunku do rozwiązań (zasad) sprzed wybuchu drugiej wojny światowej. Teoria natomiast, powoli, ale coraz śmieiej wkraczała w głąb problemów mobilizacyjnych, wyprzedzając niejednokrotnie praktyczne rozwiązania i możliwości.

Końcowe lata pięćdziesiąte charakteryzowały się systematycznie prowadzonymi badaniami nad zastosowaniem wypracowanych założeń teoretycznych w realnie istniejących warunkach. W ramach tej działalności od 1958 r. rozpoczęto zbieranie praktycznych doświadczeń w wojskach (ćwiczenia mobilizacyjne) oraz prowadzenia różnorodnych badań na wszystkich szczeblach organizacyjnych sił zbrojnych (głównie w OW, RSZ i ZT). Nadal jednak obowiązywały rygory szczególnej ochrony tajemnicy prac mobilizacyjnych, które w poważnym stopniu utrudniały prowadzone prace.

Podejmowane w tym okresie działania skupiały się zasadniczo na problemach związanych z gromadzeniem zasobów rezerw w nowych specjalnościach wojskowych. Problem ten był wynikiem postępującego utechniczenia wojska oraz wprowadzania nowego uzbrojenia i wyposażenia, które wymagało wysokiej klasy specjalistów. Wiązał się on z pilną potrzebą utworzenia i uruchomienia odpowiedniej bazy szkoleniowej (etaty, obsada personalna, pomoce szkoleniowe, limity, programy). Szczególną uwagę skupiono przy tym na przygotowaniu kadry dowódczo-instruktorskiej. W celu wyrównania tych braków w zasobach wyszkolonych rezerw osobowych, główny nacisk położono na krótkoterminowe szkolenie, głównie specjalności brakujących na uzupełnienie jednostek wojskowych do etatu wojennego.

Niezwykłe korzystne dla efektów prac mobilizacyjnych było podjęcie decyzji o szerszym włączeniu do tej działalności szefów IC MON, a w wojskach wszystkich dowódców jednostek mobilizujących oraz szefów rodzajów wojsk i służb. Jednocześnie w jednostkach wojskowych o dużej liczbie przydzielonych zadań mobilizacyjnych (trzy i więcej) zezwolono na dopuszczenie do prac technicznych po jednej maszynistce (drukowanie poszczególnych części dokumentów – bez całościowych danych statystycznych składu bojowego jednostek, uzbrojenia i zadań mobilizacyjnych).

W jednostkach mobilizujących i mobilizowanych wprowadzono jeden wzór zbiorowego dokumentu pod nazwą „Plan kierowania mobilizacyjnym rozwinięciem jednostki wojskowej”. Wykonywano go na mapie z odpowiednimi danymi (legendami), niezbędnymi do sprawnego kierowania tym procesem.

Na początku lat sześćdziesiątych (1961–1962) po raz pierwszy uzyskano pełne zsynchronizowanie zamierzeń mobilizacyjnych z planem operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. Dotyczyło to głównie terminów zakończenia mobilizacji i rejonów formowania oraz zmian w podporządkowaniu i dyslokacji niektórych jednostek wojskowych²⁶. Dokonano jednocześnie podziału wszystkich jednostek wojskowych na grupy, uwzględniając ich charakter, przeznaczenie operacyjne i sposób uzupełniania potrzeb mobilizacyjnych²⁷.

Dążąc do udzielenia pomocy jednostkom wojskowym w bieżącym rozwiązywaniu problemów mobilizacyjnych przy jednostkach wojskowych, które były szczególnie obciążone zadaniami mobilizacyjnymi utworzono grupy organizacyjno-mobilizacyjne. Grupy odpowiedzialne były za planowanie, organizację i zabezpieczenie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek oraz utrzymania

---

²⁶ Przeformowano dywizje piechoty na dywizje zmechanizowane. Nastąpił podział sił zbrojnych na wojska operacyjne i OTK oraz lotnictwa na operacyjne i OPK.

²⁷ Terytorialność uzupełniania, po zbilansowaniu rezerw osobowych, zamykała się w granicach 100 km i umożliwiała uzupełnienie 40% jednostek wojskowych. Dla środków transportowych, terytorialność ograniczono do 200 km, co dawało 70% uzupełnienia jednostek wojskowych. Pozostałe potrzeby pobierane były eksterytorialnie.

w stałej aktualności dokumentów. Po otrzymaniu sygnału (zarządzenia) grupy przeprowadzały mobilizacyjne rozwinięcie jednostek wojskowych w miejscach stałej dyslokacji lub w rejonach mobilizacji, stanowiących wydzieloną część rejonu alarmowego. Osiągnięcie przez jednostkę wojskową pełnej gotowości bojowej oznaczało zakończenie działalności przez grupę organizacyjno-mobilizacyjną.

Ponadto utworzono etatowe (samodzielne) grupy organizacyjno-przygotowawcze, wzmocnione żołnierzami rezerwy, których zadaniem było formowanie jednostek wojskowych na bazie załazzków wydzielanych z jednostek istniejących w czasie pokoju. Jednocześnie zezwolono dowódcom jednostek mobilizujących na wcześniejsze powołanie nieznaczącej liczby kierowców do ewakuacji zapasów, które w większości nadal znajdowały się w składnicach okręgowych czy rodzajów sił zbrojnych.

Jedną z ważniejszych dziedzin doskonalenia systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych była organizacja uruchamiania mobilizacji w jednostkach wojskowych. Obowiązywała tu zasada przekazywania zarządzeń na piśmie (przez oficerów łącznikowych) i tylko ruchomymi środkami łączności (samolot, samochód, motocykl). W rezultacie czas przekazania sygnału do wykonawców był zbyt długi i różny w odniesieniu do poszczególnych jednostek wojskowych. Doręczanie dokumentów powołania żołnierzom rezerwy i posiadaczom środków transportowych dokonywano również łącznikami z wojskowych komend rejonowych (WKR)²⁸.

Jednostkom wojskowym nie wolno było w tym czasie korzystać ze świadczeń osobistych i rzeczowych (obsada elementów bazy mobilizacyjnej, grupy ewakuacyjne, środki transportu, obiekty). Wszystko to opóźniało rozpoczęcie i przebieg prac związanych z włączeniem żołnierzy w strukturę organizacyjną

---

²⁸ WKR obejmowały swoim zasięgiem teren 2–3 powiatów i zobowiązane były powoływać grupy rezerwistów, którzy doręczali następnie dokumenty powołania adresatom.

jednostek. Wprawdzie widziano te problemy i poruszano je w wielu publikacjach, lecz nie potrafiono ich w praktyce skutecznie rozwiązywać. Brak było przede wszystkim niezbędnych dokumentów prawnych i wykonawczych.

Rok 1967 stanowił przełom w rozwoju teorii i praktyki mobilizacyjnej z uwagi na uchwalenie ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL²⁹. Dokument ten określał podstawowe zadania i obowiązki obywateli oraz naczelnych i terenowych organów administracji państwowej, a także uspołecznionych jednostek organizacyjnych gospodarki narodowej związane z obroną kraju. Nakładał on również na obywateli obowiązki w zakresie świadczeń osobistych i rzeczowych. Ustawa dokonała podziału rezerw osobowych na rezerwy przeznaczone dla sił zbrojnych i dla gospodarki narodowej. Przyczyniło się to wszystko do opracowania bardziej realnego planu mobilizacyjnego oraz wszechstronnego zabezpieczenia procesu mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych (sił zbrojnych).

W pracach przygotowawczych do wydania wspomnianej ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL wykorzystano wiele wniosków z niedawnych kryzysów politycznych (1961 r. kryzys berliński, 1962 r. kryzys kubański). Powstałe sytuacje i zadania realizowane przez wyznaczone jednostki WP sprzyjały praktycznemu sprawdzeniu realności przyjętych założeń w zakresie gotowości bojowej³⁰.

W kolejnych latach problematyce mobilizacyjnej poświęcono dużo uwagi i wysiłku Sztabu Generalnego WP i pozostałych IC MON. Dogodne warunki w tym zakresie stwarzało dalsze „odtajnienie” niektórych dziedzin (dokumentów) związanych z przygotowaniem mobilizacyjnymi.

---

²⁹ Ustawa z dnia 21.11.1967 roku o powszechnym obowiązku obrony PRL.

³⁰ Całością przedsięwzięć obronnych kierował KOK powoływany uchwałą Rady Ministrów z dnia 18.02.1959 r. Do 1967 roku przeprowadzono szereg ćwiczeń na najwyższych szczeblach dowodzenia, mających na celu sprawdzenie stanu przygotowań do ewentualnego konfliktu zbrojnego.

Niezwykle ważnym zagadnieniem na tym etapie było precyzyjne określenie realnych możliwości gospodarki narodowej oraz poszczególnych jej ogniw w zakresie zabezpieczenia mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk i osiągnięcia przez nie pełnej gotowości bojowej. Problem ten starano się rozwiązać w sposób kompleksowy, uwzględniając w nim całokształt czynników wpływających na zapewnienie gotowości obronnej państwa.

W trakcie prowadzonych badań okazało się, że zachodzi konieczność jednolitego kierowania przygotowaniem mobilizacyjnym oraz ścisłej synchronizacji tych przedsięwzięć z gospodarką narodową i administracją państwową na wszystkich szczeblach organizacyjnych. Chodziło o optymalne wykorzystanie istniejących możliwości oraz zapewnienie dogodnych warunków (priorytetów) dla mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych. W wyniku tych prac sprecyzowano istotę mobilizacji w państwie, a w niej miejsce mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, jako zasadniczej części systemu obronnego.

Z zagadnieniem tym wiązała się potrzeba zapewnienia warunków właściwego funkcjonowania gospodarki i administracji państwowej, po wydzieleniu rezerw dla sił zbrojnych. Rozwiązania tego złożonego problemu dokonano przez opracowanie oraz wdrożenie zasad i trybu reklamacji zbiorowych żołnierzy rezerwy, niezbędnych do sprawnego funkcjonowania państwa w czasie wojny.

Fundamentalne znaczenie miało również określenie oraz scharakteryzowanie stanów gotowości obronnej państwa oraz stanów gotowości bojowej sił zbrojnych. Pozwoliło to w pełni zsynchronizować przedsięwzięcia realizowane w siłach zbrojnych i gospodarce narodowej. Ustalenia te zapewniały ponadto elastyczne mobilizacyjne i operacyjne rozwijanie sił zbrojnych, odpowiednio do stanu zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Wyniki prowadzonych ćwiczeń mobilizacyjnych i kontroli wskazywały jednocześnie na występowanie wielu nieprawidłowości w funkcjonowaniu po-

szczególnych szczebli dowodzenia (kierowania) oraz jednostek wojskowych. Zasadniczą przyczyną stwierdzanych niedopracowań i niedowładów organizacyjnych była słaba znajomość zadań mobilizacyjnych oraz zasad teoretycznych przez część kierowniczej kadry instytucji, jednostek i terenowych organów administracji wojskowej. W rezultacie opracowane plany były zbyt teoretyczne, a przedsięwzięcia organizacyjne nie w pełni przemyślane i zabezpieczone.

W jednostkach wojskowych przyjmowano często niewłaściwe założenia w zakresie organizacji wcielania rezerw osobowych i środków transportowych, zabezpieczenia warunków bytowych oraz szkolenia zgrywającego. Niedociągnięcia były wnikliwie analizowane, badano ich przyczyny, a następnie uogólnione znajdowały wyraz w rozkazach MON, zarządzeniach szefa Sztabu Generalnego WP i wydawnictwach fachowo-wojskowych.

Nowym elementem było wykorzystanie przez Sztab Generalny WP technicznych środków łączności do zarządzania mobilizacji (zintegrowany garnizonowy system alarmowania i powiadamiania). Nastąpiło znaczne usprawnienie tego procesu i skrócenie czasu przekazania sygnału do poszczególnych jednostek wojskowych. Mając na uwadze potrzebę zachowania tajemnicy państwowej, opracowano jednolite tabele sygnałowe wykorzystywane w całych siłach zbrojnych. Wprowadzone zostały jednocześnie treningi z przekazywania sygnałów dotyczących osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i mobilizacyjnej rozwijania wojsk.

Na terenowe organy administracji państwowej nałożono ustawowy obowiązek organizowania akcji kurierskich i posłanniczych oraz dowozu rezerw do miejsc prowadzenia mobilizacyjnego rozwinięcia. Zakłady pracy wydzielające środki transportowe (maszyny) miały obowiązek, przy współudziale jednostek wojskowych, dostosowywać je do potrzeb eksploatacji w siłach zbrojnych. Na niektóre zakłady pracy gospodarki uspołecznionej nałożono obowiązek formo-

wania jednostek wojskowych i przekazywania ich siłom zbrojnym. Dotyczyło to głównie jednostek i urzędzeń tyłowych.

Wszystkich żołnierzy rezerwy przeznaczonych dla sił zbrojnych zapoznano z przydziałami mobilizacyjnymi oraz dla części z nich wydano umundurowanie do domu. Wprowadzono kompleksowy system szkolenia i gromadzenia żołnierzy rezerwy na potrzeby mobilizacyjne jednostek wojskowych (w zasadniczej służbie wojskowej i w rezerwie w ramach ćwiczeń i przeszkalanania w deficytowych specjalnościach wojskowych). Przedsięwzięcie to wymagało prowadzenia wnikliwej analizy stanu zasobów i czasu potrzebnego na zgromadzenie (wyszkolenie) odpowiedniej liczby żołnierzy rezerwy.

Realne możliwości nagłego wybuchu konfliktu zbrojnego oraz wzrost zasięgu środków rażenia, w tym przenoszenia broni jądrowej, zmusiły Sztab Generalny WP do podjęcia prac mających na celu skracanie terminów zakończenia mobilizacyjnego rozwinięcia poszczególnych jednostek wojskowych i ich grup oraz osiąganie przez nie pełnej gotowości bojowej. Miało to stwarzać warunki do „uchylania” się od uderzeń przeciwnika przez szybkie i sprawne opuszczenie miejsc stałej dyslokacji i przeniesienie mobilizacji do rejonów alarmowych. Skracanie terminów determinowane było możliwościami jednostek wojskowych w zapoczątkowaniu mobilizacji (stopniem ukończenia w czasie pokoju) oraz sposobów uzupełniania ich potrzeb mobilizacyjnych³¹.

W omawianym okresie dokonano zmniejszenia etatów wojennych wszystkich związków taktycznych oraz podzielenia jednostek wojskowych na cztery grupy – rozwinięte, o niepełnych stanach, skadrowane i nowo formowane. Podstawowym kryterium podziału było ukończenie stanem osobowym w czasie pokoju w stosunku do stanu osobowego według etatów czasu wojny. Pod

---

³¹ Przyjęto m.in. zasadę deponowania dokumentów powołania w terenowych organach administracji państwowej oraz na posterunkach MO. W praktyce okazało się, iż koncepcja ta jest słuszna, lecz dokumenty wymagają ciągłej aktualizacji przez terenowe organy administracji wojskowej.

względem realizacji zadań mobilizacyjnych, jednostki podzielono na trzy rodzaje: mobilizujące, mobilizujące się i mobilizowane.

Pierwsza grupa jednostek wojskowych (rozwinęta) dysponowała dostatecznymi siłami i środkami do przeprowadzenia mobilizacyjnego rozwinięcia w systemie alarmowym. Natomiast pozostałe jednostki wojskowe (z wyjątkiem nowo formowanych) musiały wzmocnić swoje stany pokojowe przez powołanie rzutów alarmowych i pobranie załączków oraz stworzyć warunki do włączenia uzupełnienia zasadniczego. Uruchomienia i przeprowadzenia mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek nowo formowanych musiały dokonać jednostki mobilizujące (mające przydzielone zadania mobilizacyjne).

Wszystkim jednostkom wojskowym w okresie mobilizacyjnego rozwijania ustawa zezwalała na szerokie korzystanie ze świadczeń osobistych i rzeczowych. Ponadto jednostki o niskim stopniu pokojowego ukończenia zwolnione zostały z organizowania akcji doręczania dokumentów powołania żołnierzom rezerwy i posiadaczom środków transportowych (maszyn). Powyższe zadania przekazano do realizacji Powiatowym Sztabom Wojskowym (PSzW) oraz urzędowi administracji państwowej stopnia podstawowego.

Nowe zjawiska i potrzeby wystąpiły w dziedzinie pokojowego uzupełniania sił zbrojnych. dotyczyło to zwłaszcza organizacji powoływania i zwalniania obywateli ze służby wojskowej. Dotychczas praktykowane jednorazowe w roku zwalnianie i wcielanie żołnierzy do jednostek wojskowych, powodowało okresowy spadek poziomu utrzymania ich stałej gotowości bojowej. W związku z tym zaistniała pilna potrzeba wprowadzenia dwukrotnego poboru w ciągu roku. Łagodziło to wspomniane trudności w okresie szkolenia podstawowego poborowych.

Kolejnym zabiegiem organizacyjnym mającym na celu utrzymanie wymaganego poziomu stałej gotowości bojowej jednostek wojskowych było wpro-

wadzenie tzw. „nakładki”. Polegała ona na okresowym zastępowaniu niewykształconych żołnierzy, rezerwistami z najmłodszych roczników tuż po odbyciu zasadniczej służby wojskowej (zastępowanie to miało wyłącznie charakter planistyczny).

Obowiązek utrzymania „nakładki” nałożono na szefów PSzW (na wniosek dowódców zainteresowanych jednostek wojskowych). Jednakże praktyka wykazała, że zadanie to wymaga dużego nakładu pracy i czasu. Utrzymywanie „nakładki” było realizowane stosownie do terminów wyszkolenia poszczególnych specjalistów w jednostkach wojskowych (były terminy znacznie zróżnicowane) Powstały także wątpliwości, czy na wszystkie specjalności planować „nakładkę”, czy tylko na te, które wymagają dłuższego czasu na opanowanie wymaganych umiejętności.

Okres lat siedemdziesiątych charakteryzował się dużym nasileniem studiów i przedsięwzięć mobilizacyjnych, które wynikały ze znowelizowanych zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej, zmian organizacyjnych i dyslokacyjnych oraz wprowadzenia nowych rodzajów uzbrojenia i techniki wojskowej. Pierwszoplanowym tematem badawczym było sprawdzenie zasadności założonych wariantów przeprowadzenia mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych.

Pierwszy wariant zakładał skryte mobilizacyjne rozwijanie wojsk pod pozorem ćwiczeń lub prac na rzecz GN. Tym sposobem zamierzano rozwijać pojedyncze jednostki wojskowe, ich grupy (zestawy) lub związki taktyczne w całości. Poszczególne czynności związane z rozwijaniem jednostek wojskowych i osiąganiem pełnej gotowości bojowej realizowali dowódcy, stawiając kolejno zadania wykonawcom. Istotą tego wariantu było założenie, że rzeczywisty cel podejmowanych działań znać będą tylko ściśle określone osoby funkcyjne i dowódcy jednostek biorących udział w przedsięwzięciu. Pozostali dowódcy realizowali przekazane im zadania i byli objęci odpowiednio sterowanymi za-

biegami maskującymi (przygotowanie do ćwiczeń wojskowych, udział w pracach na rzecz gospodarki narodowej, udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych, przygotowanie do spodziewanych kontroli i inspekcji, itp.).

Drugi wariant zakładał mobilizację jawną, przez podanie tego faktu do publicznej wiadomości. Nie wnosił on nowych elementów do systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych.

W ramach omawianych prac poczyniono pierwsze kroki w kierunku uodpornienia systemu na zakłócenia. Do problemu powrócono ponownie w następnych latach, co znalazło stosowne odbicie w instrukcjach mobilizacyjnych i przedsięwzięciach praktycznych³².

Zupełnie nowym problemem, który doczekał się pierwszego po wojnie opracowania, był system uzupełniania wojsk w wyniku ponoszonych strat w czasie ich mobilizacyjnego rozwijania, przegrupowania przez obszar kraju oraz w czasie prowadzonych działań bojowych. Przewidywano, że system ten będzie funkcjonował w dwóch układach – wewnętrznym i zewnętrznym. W układzie wewnętrznym organizowano rejonowe punkty zbiórek, okręgowe punkty przesyłowe oraz grupy awaryjnego uzupełniania (GAU)³³. Układ zewnętrzny obejmował punkty rozdzielcze organizowane na szczeblu związków taktycznych i operacyjnych.

Szczególnie ożywiona była działalność mobilizacyjna w latach 1975–1989. Złożyło się na to wiele elementów, a w tym: wprowadzenie nowego podziału administracyjnego kraju (1975 r.), nowelizacja ustawy o powszechnym obowiązku obrony kraju (1979 i 1991 r.), nowelizacja dyrektywy MON o gotowości bojowej sił zbrojnych oraz wprowadzenie kolejnych planów mobilizacyjnych sił

---

³² Do instrukcji mobilizacyjnych wprowadzono: różne mechanizmy powołania żołnierzy rezerwy, ustalono procent zabezpieczenia stawiennictwa, zapasowe miejsca prowadzenia mobilizacji dla jednostek wojskowych, zapasowe komplety uzupełnienia potrzeb mobilizacyjnych itp.

³³ Każde WKU organizowało jedną lub dwie GAU o stanie 80–100 żołnierzy.

zbrojnych. W rezultacie podjętych działań osiągnięto i zapewniono utrzymanie wysokiego poziomu stałej gotowości bojowej i mobilizacyjnej Sił Zbrojnych PRL. Nowym elementem systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych tego okresu (lata 1972–1990) było przekazanie części zadań mobilizacyjnych szkołom wojskowym, składnicom, szpitalom, sanatoriom i uspołecznionym zakładom pracy. Te jednostki organizacyjne rozwijały pododdziały o podobnym profilu i przekazywały siłom zbrojnym, np. bazy transportowe PKS rozwijały batalion (kompanię) transportową.

Praktyka mobilizacyjna dostarczyła w tym okresie wielu nowych tematów badawczych, ujmowanych w planach doskonalenia systemu mobilizacyjnego i pokojowego uzupełniania sił zbrojnych. Wyniki tych badań, zweryfikowane w ćwiczeniach z wojskami i treningach sztabowych (na różnych szczeblach organizacyjnych) doprowadziły do usprawnienia szeregu istotnych zasad i rozwiązań systemowych oraz posłużyły do podjęcia nowych prac naukowo-badawczych i instrukcji mobilizacyjnych.

Szacunkowe wielkości siły zbrojnej w wybranych okresach historycznych obrazuje tabela 4.

Podsumowując wysiłek mobilizacyjny należy stwierdzić, że był on niewspółmiernie duży w stosunku do stanów wyjściowych sił zbrojnych. Najlepiej obrazują to dane liczbowe z obydwu wojen światowych. W pierwszej wojnie światowej wybrane państwa zmobilizowały:

- Niemcy z 800 tys. żołnierzy powiększyły siły zbrojne do 4216 tys., a pod koniec wojny do liczby 8200 tys. żołnierzy;
- Francja z 947 tys. do 3781 tys., a pod koniec wojny do 5192 tys. żołnierzy;
- Rosja z 1360 tys. do 5700 tys., a w styczniu 1917 r. do 9900 tys. żołnierzy

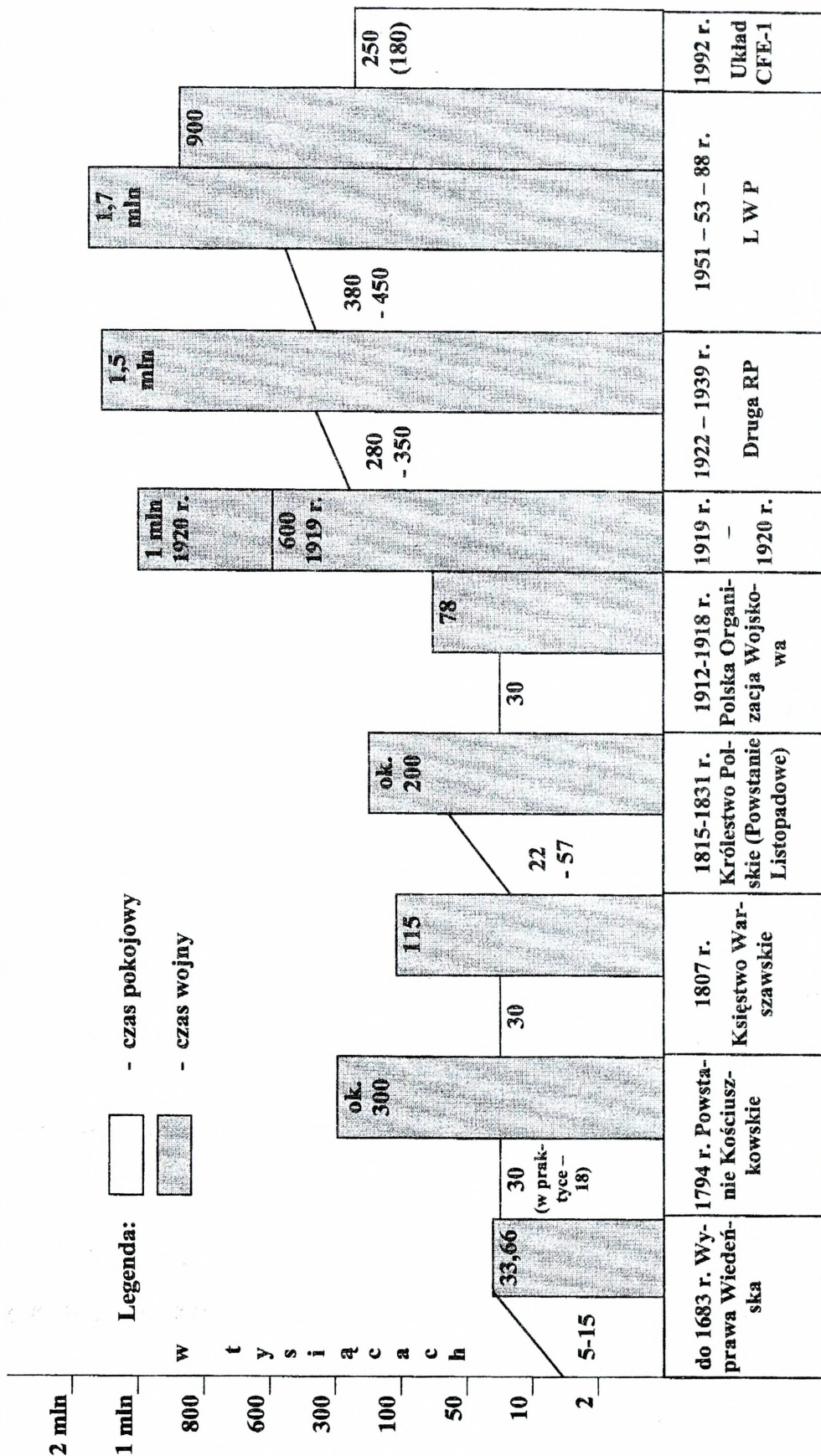

Tabela 4. Wielkość polskiej siły zbrojnej w wybranych okresach historycznych

W drugiej wojnie światowej:

- Niemcy z 1360 tys. do 4600 tys., a w końcu wojny do 10938 tys. żołnierzy;
- Francja z 700 tys. do 5 mln żołnierzy;
- ZSRR z 1433 tys. do 4277 tys. w 1941 r., a w maju 1945 r. do 11365 tys. żołnierzy. Stanowi to prawie ośmiokrotne powiększenie Armii Czerwonej.

2. WSPÓŁCZESNE POJĘCIE MOBILIZACJI

Współczesna mobilizacja obejmuje sferę militarną i gospodarczą w państwie i jest ona definiowana jako prawne, organizacyjne i praktyczne przygotowanie struktur państwa, jego organów władzy i administracji oraz poszczególnych działów (resortów, urzędów i podmiotów) gospodarki narodowej do działalności w okresie kryzysu i wojny, a w wypadku zaistnienia tych stanów do skutecznego działania.

Mobilizacja sił zbrojnych jest elementem systemu bezpieczeństwa państwa, obejmuje ona uporządkowany wewnętrznie układ elementów, założeń oraz zasad i norm regulujących jego funkcjonowanie w okresie pokoju, kryzysu i wojny. W ramach systemu mobilizacyjnego dokonywany jest proces zamierzonego powiększenia istniejącego stanu pokojowego sił zbrojnych, stosownie do potrzeb i możliwości państwa na czas kryzysu i wojny. System mobilizacyjny sił zbrojnych obejmuje cztery zasadnicze problemy planistyczno-organizacyjne (załącznik 4):

- 1) Planowanie mobilizacyjne w siłach zbrojnych jest realizowane cyklicznie co kilkanaście lat. Celem planowania mobilizacyjnego jest przygotowanie zorganizowanego i terminowego przejścia wojsk ze struktur organizacyjnych i stanów liczebnych czasu pokojowego na struktury organizacyjne i ukończenie okresu wojny oraz osiągnięcie gotowości do działań.

W planowaniu mobilizacyjnym należy uwzględnić różne warianty i sposoby rozwijania wojsk, uwzględniając kierunki rozwoju sytuacji polityczno-militarnej, możliwości ekonomiczne w konfrontacji z potrzebami obronnymi (sojuszniczymi) państwa – Sojuszu.

- 2) Zarządzanie procesami mobilizacyjnymi w siłach zbrojnych (przygotowanie, organizacja i kierowanie).

Powyższe zarządzanie jest działalnością kierowniczą i dowódczą polegającą na ustaleniu celów tej działalności w zakresie wykorzystania zasobów (ludzkich, materialnych i niematerialnych) procesów decyzyjnych i przepływu informacji w warunkach istniejącego otoczenia (prawnego, ekonomicznego i społecznego) do skutecznego działania mobilizacyjnego (efektywnego, ekonomicznego i etycznego).

Zarządzanie w mobilizacji sił zbrojnych obejmuje:

- ◆ analizę istniejącego stanu systemu mobilizacyjnego i perspektywę (wizję) jego rozwoju – potrzeby i wymagania w stosunku do planu operacyjnego rozwinięcia i użycia sił zbrojnych, oraz możliwości i zagrożenia w stosunku do wygenerowanych potrzeb mobilizacyjnych;
- ◆ identyfikację celu dotyczącego powiększenia stanu osobowego sił zbrojnych z konfrontacji z potrzebami i możliwościami gospodarki państwa;
- ◆ określenie słabych i mocnych stron systemu mobilizacyjnego (stan i wyszkolenie żołnierzy rezerwy, baza mobilizacyjna w siłach zbrojnych i rezerwy mobilizacyjne w zasobach gospodarki narodowej, istniejące podstawy prawne, a w nich motywacje dla osób świadczących usługi na potrzeby obronne, warunki współpracy i współdziałania z organami administracji publicznej);
- ◆ opracowanie wariantów (sposobów) mobilizacyjnego rozwijania wojsk z punktu widzenia potrzeb w konfrontacji z celem (ile razy można powiększyć siły zbrojne na czas wojny) oraz z możliwościami państwa (zasoby ludzkie, materialne i niematerialne);
- ◆ ogólne założenia i ograniczenia dotyczące systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych (liczebność sił zbrojnych w czasie pokoju, skład organizacyjny rodzajów sił zbrojnych, wojsk i ich kategorie);

- ◆ dostosowanie planowania i zarządzania w systemie mobilizacyjnym sił zbrojnych do standardów sojusznicznych;
- ◆ kształtowanie renomy (misji) systemu mobilizacyjnego (poziom organizacyjny i obiegu informacji oraz sprawozdawczości i kontroli przygotowań mobilizacyjnych);

3) Mobilizacyjne uzupełnianie i rozwijanie sił zbrojnych.

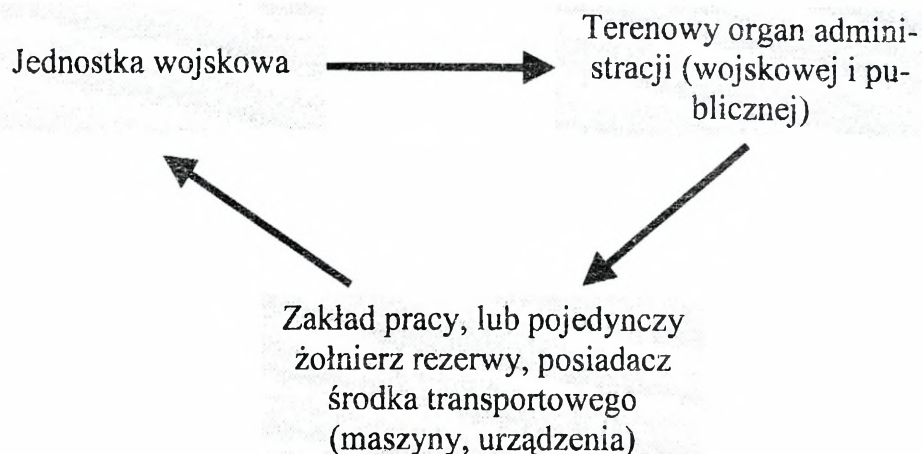
Uzupełnianie sił zbrojnych dotyczy jednostek wojskowych istniejących w czasie pokoju, które mogą posiadać różny stopień ukończenia w czasie pokoju w stosunku do etatu okresu wojennego³⁴. Natomiast mobilizacyjne rozwijanie (rozwiniecie) dotyczy w szczególności jednostek wojskowych, które w czasie pokoju posiadają bardzo niski stopień ukończenia i nie utrzymują hierarchicznej struktury organizacyjnej (brak im dowódców, szefów w wewnętrznej strukturze organizacyjnej w czasie pokoju), będą to jednostki rozwijane od nowa na bazie wydzielonych i utrzymywanych załączków mobilizacyjnych.

Uzupełnianie i rozwijanie sił zbrojnych polega na planowym przygotowaniu i racjonalnym podziale oraz wykorzystaniu zgromadzonych zasobów rezerw ludzkich (żołnierzy rezerwy) i materialnych na odpowiednie (zamierzone) powiększenie stanu sił zbrojnych na czas wojny.

Mobilizacyjne uzupełnianie i rozwijanie jednostek wojskowych odbywa się w uzgodnionym trójkącie relacji:

---

³⁴ Przypis autora. W stosunku do jednostek wojskowych istniejących w czasie pokoju należy używać pojęcia uzupełnianie w znaczeniu dopełnienie do określonej liczebności. Natomiast słowo rozwinięcie powinno dotyczyć jednostek wojskowych, które zamierzamy rozwijać od nowa. Ponieważ jednostki posiadają zadania mobilizacyjne to będą się uzupełniać i rozwijać.

W ramach tego procesu powinny być przestrzegane pewne priorytety i zasady:

centralne określanie zadań dotyczących uzupełniania i rozwijania jednostek wojskowych;

terytorialne lub wręcz zrejonizowane uzupełnianie potrzeb mobilizacyjnych jednostek wojskowych;

zapewnienie dobrej jakości – wyszkolonych żołnierzy rezerwy, utrzymany stan techniczny sprzętu pobieranego z zasobów gospodarki narodowej;

terminowe powołanie, przybycie i dostarczenie uzupełnienia do jednostek wojskowych.

- 4) Wojenne uzupełnianie sił zbrojnych ma na celu zasilanie wojsk prowadzących działania bojowe w zakresie stanu osobowego, środków transportowych częściowo (wg możliwości) i w uzbrojeniu. W czasie pokoju jest tworzony podsystem wojennego uzupełniania sił zbrojnych obliczony na wyrównanie (zrekompensowanie) ponoszonych strat dobowych wg standardów NATO:

– batalion – 24,6%

- brygada – 8,3%
- dywizja – 3,6%
- korpus – 1,7%
- armia – 1,2%

W skali miesiąca przewiduje się wydzielić i przygotować 141.400 żołnierzy na uzupełnienie wojenne, z tego 92.200 żołnierzy dla wojsk operacyjnych i 49.200 dla jednostek wojskowych pozostających pod narodowym dowództwem.

Druga część mobilizacji w państwie obejmuje gospodarkę narodową. Mobilizację gospodarki można określić jako proces przygotowania jej organów do uruchomienia potencjału obronnego.

Mechanizm przygotowania gospodarki do zabezpieczenia zadań obronnych obejmuje:

- 1) Planowanie obronne w cyklu dwu – trzyletnim, którego wynikiem jest program mobilizacji gospodarki – plan funkcjonowania gospodarki w czasie kryzysu i wojny. Celem tego dokumentu jest określenie możliwości gospodarki narodowej w zakresie realizacji zadań na rzecz obronności na okres zagrożenia kryzysowego i wojennego państwa. Obejmuje ona cztery grupy zadań obronnych.
- 2) Zaspokojenie potrzeb obronnych sił zbrojnych, jednostek MSWiA (Policji, Straży Granicznej, BOR, UOP i Państwowej Straży Pożarnej) oraz jednostek organizacyjnych obrony cywilnej w zakresie:
  - dostaw bojowych środków pola walki;
  - środków łączności, radiotechnicznych i wyposażenia jednostek (środki transportowe, opchem, prądotwórcze, oczyszczania wody, leków i materiałów medyczno-sanitarnych i kartograficznych);

- środków powszechnego użytku (artykułów rolno-spożywczych, produktów CPN, produktów do utrzymania czystości i higieny oraz produktów monopolowych – alkohol, zapalki, papierosy).
- 3) Przygotowanie infrastruktury społeczno-ekonomicznej państwa:
- infrastruktura techniczna:
    - obiekty koszarowe, lotniska, bazy lotnicze,
    - porty i bazy morskie,
    - poligony i place ćwiczeń,
    - obiekty i urządzenia łączności,
    - bazy transportowe, warsztaty i stacje obsługi samochodów,
    - zakłady przemysłu zbrojeniowego,
    - zakłady energetyczne, ciepłne i gazownicze,
  - infrastruktura logistyczna:
    - obiekty logistyczne obsługi garnizonowej,
    - szpitale i uzdrowiska, ośrodki wypoczynkowe i punkty medyczne,
    - stacje paliw płynnych i rurociągi polowe,
    - bazy produkcyjno-remontowe oraz składy i magazyny logistyczne,
  - infrastruktura inżynierska:
    - fortyfikacje, zapory inżynierskie, budowle i urządzenia obronne,
    - drogi i wiadukty, mosty i przeprawy,
    - stacje kolejowe, trakcje i urządzenia oraz rejonny przeladunkowe (lokomotywy na konserwacji),
    - stacje przekaźnikowe energetyczne i telekomunikacyjne.

4) Możliwości zaspokojenia potrzeb obronnych przez przemysł i usługi na okres kryzysu i wojny:

- radiostacje, telefony, centrale telefoniczne;
- materiały powszechnego użytku:
  - rury, blachy, narzędzia, farby, lakiery,
  - kątowniki i gwoździe,
- materiały budowlane:
  - cement, cegła, włókna sztuczne i ociepleniowe,
  - drewno i ceramika budowlana,
- potrzeby remontowe uzbrojenia i sprzętu wojskowego:
  - środków łączności,
  - środków transportowych,
  - środków służby zdrowia,
- inwestycje obronne;

5) Zaspokojenie potrzeb socjalno-bytowych ludności:

- zabezpieczenie ludności w żywność:
  - mięso,
  - zboża – mąki,
  - tłuszcze,
  - cukier, jaja, mleko,
- usługi komunalne:
  - wywóz nieczystości,
  - zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz, ciepło i wodę,

- ochrona zdrowia ludności:
  - zaopatrzenie w leki i materiały medyczne,
  - pomoc medyczna dla ludności,
- obrona cywilna:
  - przygotowanie sił do ratownictwa,
  - utrzymanie w sprawności sieci ostrzegania i alarmowania.

W zakres przygotowań obronnych wchodzi również zasoby siły roboczej państwa (głównie mężczyźni do 50-go roku życia) wykorzystywani na:

- potrzeby mobilizacyjne i wojenne sił zbrojnych,
- potrzeby mobilizacyjne innych formacji uzbrojonych i nieuzbrojonych (Policja, Straż Miejska, Straż Graniczna, UOP, BOR, Straż Pożarna, służba więzienna, służby ochroniarskie),
- rezerwy ludzkie reklamowane od obowiązku obrony na czas wojny w celu zachowania działania administracji publicznej i ciągów produkcyjnych w gospodarce narodowej. Istota reklamacji polega na zwolnieniu od pełnienia czynnej służby wojskowej żołnierzy rezerwy, którzy ze względu na posiadane kwalifikacje lub zajmowane stanowiska pracy są niezbędni do zapewnienia obrony lub bezpieczeństwa kraju. Reklamacje są prowadzone z urzędu w stosunku do wytypowanych stanowisk pracy i na wniosek pracodawcy.

Istotny wpływ na przygotowanie potencjału obronnego mają również przedsięwzięcia tzw. militaryzacji jednostek organizacyjnych, które w razie ogłoszenia mobilizacji w czasie wojny wykonywać będą zadania w zakresie:

- utrzymania zdolności produkcyjnej, remontowej i zaopatrzeniowej niezbędnej do mobilizacyjnego rozwinięcia i działania sił zbrojnych;

- wszechstronnego wsparcia sił zbrojnych oraz wojsk sojusznicznych przebywających na terytorium RP;
- funkcjonowania systemów kierowania i dowodzenia, łączności, transportu, elektroenergetyki, gazownictwa i paliw;
- budowy, rozbudowy i odtwarzania infrastruktury obronnej;
- bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego na terytorium Państwa;
- ochrony obiektów ważnych dla obronności i bezpieczeństwa Państwa.

2.1. Istota mobilizacji sił zbrojnych

Istota mobilizacji sił zbrojnych polega na ustalonym zakresie zaplanowanych przekształceń w strukturze organizacyjnej i składzie bojowym oraz stanie liczebnym sił zbrojnych na okres wojny. Nieliczne i skadrowane siły zbrojne w czasie pokoju tworzą bazę mobilizacyjną do kilkakrotnego ich powiększenia na okres wojny, przez wykorzystanie posiadanego stanu osobowego oraz przygotowanego sprzętu bojowego i zapasów mobilizacyjnych (*załącznik 5*).

Podstawę istoty systemu mobilizacyjnego stanowią siły zbrojne czasu pokoju o zróżnicowanym stopniu rozwinięcia poszczególnych jednostek wojskowych, podzielone na kategorie i zestawy mobilizacyjne, wchodzące w skład trzech rodzajów sił zbrojnych.

Przygotowania mobilizacyjne sił zbrojnych o strukturze pokojowej opierają się na zgromadzonych i wyszkolonych żołnierzach rezerwy, etatowych świadczeniach rzeczowych (środki transportowe, maszyny do prac ziemnych, statki pływające i latające oraz urządzenia) świadczenia osobiste i rzeczowe powoływane do wykonania prac doraźnych w czasie mobilizacji i zapasy mobilizacyjne (gospodarcze – zastrzeżone dla sił zbrojnych) zgromadzone w wojsku i w gospodarce narodowej. Przez zorganizowany system mobilizacyjny, stosując

odpowiedni, co do zaistniałego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, sposób rozwijania sił zbrojnych, w efekcie powiększamy poszczególne rodzaje sił zbrojnych do zaplanowanych rozmiarów na okres wojny.

System mobilizacyjny nie kończy swego żywota na tym etapie, on funkcjonuje przez cały czas trwania konfliktu, czy wojny. Jego dalszymi czynnościami będzie uzupełnianie w zakresie stanu osobowego i środków transportowych, ubytków spowodowanych działaniami zbrojnymi oraz przygotowanie do sformowania nowych jednostek wojskowych, stosownie do zaistniałych potrzeb na polu walki.

System mobilizacyjny sił zbrojnych obejmuje (*załącznik 6*) częściowe i stopniowe rozwijanie sił zbrojnych lub alarmowe mobilizacyjne rozwijanie w zależności od stopnia i skali narastającego zagrożenia kryzysowego. Rozpatrując funkcjonowanie systemu mobilizacyjnego w aspekcie pragmatycznym można wyodrębnić jego dwa cele:

- cel poznawczy polegający na dociekaniach związanych z możliwościami powiększenia sił zbrojnych na czas wojny (ile razy pozwolą istniejące warunki ekonomiczne i społeczne powiększyć siły zbrojne);
- cel praktyczny, który sprowadza się do zastosowania jednego z dwóch sposobów mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych (kolejno, częściami rozwijać siły zbrojne, czy jednocześnie rozwijać całość lub ich poszczególne komponenty). Ten cel praktyczny realizowany będzie przez:
  - dopełnienie istniejących jednostek wojskowych do etatów wojennych;
  - przekształcenie struktur organizacyjnych wybranych jednostek wojskowych na inne struktury zaplanowane na czas wojny;
  - sformowanie nowych jednostek wojskowych w oparciu o wydzielane i utrzymywane załączki oraz bazę mobilizacyjną.

Na mobilizację w państwie, w tym na mobilizację sił zbrojnych i mobilizację gospodarki mają wpływ (*załącznik 7 i 8*):

- ustalenia rządowe zawarte w „Strategii bezpieczeństwa” i w „Strategii obronności”;
- przepisy prawne stanowiące podstawę do praktycznej realizacji zadań mobilizacyjnych;
- wielkość budżetu państwa wydzielonego na cele obronne;
- limity rządowe odnośnie liczby poborowych przeznaczonych do odbycia zasadniczej służby wojskowej i przeszkolenia żołnierzy rezerwy;
- stan i wielkość rezerw mobilizacyjnych w wojsku i w gospodarce narodowej;
- stan i utrzymanie infrastruktury obronnej i mocy produkcyjnych, głównie przemysłu obronnego.

Na przestrzeni historii najnowszej różnie była definiowana mobilizacja. W okresie drugiej Rzeczypospolitej określano ją jako całokształt czynności zmierzających do rozbudowy wojska lądowego i floty do stanów wojny oraz przystosowanie całokształtu życia i wytwórczości kraju do potrzeb wojny (*załącznik 8 i 9*).

Obecnie definiujemy mobilizację sił zbrojnych jako zamierzony proces powiększenia istniejącego stanu sił zbrojnych stosownie do możliwości państwa.

2.2. Ewolucja zasad systemu mobilizacyjnego

Zasady:

1. Dopelnienia ilościowego sił zbrojnych ($P \rightarrow W$).
2. Dopelnienia organizacyjnego (niedoboru kadrowego i sprzętu).
3. Przekształcenia (zmiana charakteru JW lub przeznaczenia).

4. Wydzielania (istniejące ramy organizacyjne JW uzupełniane są o zasadę 1–3).
5. Formowania (rozwijanie JW z załączków organizacyjno-kadrowych lub całkowicie od nowa).

Źródło: Cz. Berman, „Mobilizacja w teorii i w praktyce”, wyd. MON 1964 r.

Zasady:

1. Cyklicznego przekształcania rezerw osobowych.
2. Scentralizowanego planu mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych.
3. Utrzymania gotowości mobilizacyjnej w siłach zbrojnych.
4. Terminowości wykonywania prac mobilizacyjnych.
5. Realizacji zadań mobilizacyjnych w systemie osiągnięcia WSGB sił zbrojnych.
6. Zorganizowanego (kompleksowego) wykorzystania sił i środków biorących udział w mobilizacyjnym rozwinięciu.
7. Terytorialnego (zrejonizowanego) i kompleksowego uzupełniania potrzeb mobilizacyjnych.
8. Pełnego zabezpieczenia materiałowych potrzeb mobilizacyjnych.

Źródło: Zeszyt Naukowy ASG WP nr 1/1984 r.

Zasady:

1. Systematyczność prac mobilizacyjnych.
2. Kompleksowość realizacji zadań mobilizacyjnych.
3. Celowość i planowość.
4. Efektywność.
5. Konfrontacji z przeciwnikiem.
6. Naukowości.

Źródło: J. Babula, Systemy mobilizacyjne sił zbrojnych, wyd. Bellona 1995 r.

Zasady:

1. Scentralizowanego planowania i kierowania mobilizacyjnym rozwijaniem sił zbrojnych.
2. Ciągłego utrzymania gotowości mobilizacyjnej w siłach zbrojnych.
3. Cyklicznego przeszkalania żołnierzy rezerwy.
4. Terytorialnego gromadzenia zasobów rezerw.
5. Kontroli przygotowań mobilizacyjnych.
6. Zachowania tajemnicy przygotowań mobilizacyjnych w siłach zbrojnych i w państwie.

Źródło: Problemy organizacji, gotowości bojowej i mobilizacji sił zbrojnych, podręcznik AON, 1997 r.

J. Wojnarowski, Problemy mobilizacji Sił Zbrojnych RP, wyd. Bellona 1999 r.

Zasady:

1. Centralizmu planowania i kierowania realizowaniem zadań mobilizacyjnych.
2. Współdziałania JW – TOAW – TOAP.
3. Stałego utrzymania gotowości mobilizacyjnej w siłach zbrojnych.
4. Cyklicznego przeszkalania żołnierzy rezerwy.
5. Terytorialnego gromadzenia wyszkolonych rezerw osobowych.
6. Zachowania tajemnicy przygotowań mobilizacyjnych.

Źródło: Instrukcja mobilizacyjna Sił Zbrojnych RP, wyd. MON 1999 r.

Mobilizacja sił zbrojnych z jednej strony uzależniona jest od (załącznik 10):

- stanu rozwoju gospodarki narodowej na danym etapie historycznym,
- nakładów finansowych na cele obronne państwa,

- rozwoju demograficznego kraju (wielkości i zdrowotności populacji mężczyzn w kolejnych latach),

Z drugiej strony podporządkowana jest sztuce wojennej, pełniąc służebną rolę w stosunku do założeń strategiczno-operacyjnego rozwijania sił zbrojnych.

System mobilizacyjny sił zbrojnych cechuje triada zmian ilościowych, organizacyjnych i jakościowych (*załącznik 12*).

2.3. Potrzeby mobilizacyjne

Potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych są to brakujące do pełnych etatów wojennych żołnierze rezerwy, środki transportowe, maszyny do prac ziemnych, statki pływające i latające oraz urządzenia. Potrzeby mobilizacyjne dzielą się na potrzeby etatowe i ponadetatowe.

Potrzeby mobilizacyjne etatowe stanowią różnicę między etatem wojennym a stanem ewidencyjnym czasu pokojowego ($PM = Ew - St \text{ ewid.}$). Wśród potrzeb etatowych wyróżniamy: żołnierzy rezerwy, środki transportowe wydzielane do mobilizacyjnego rzutu alarmowego oraz wchodzące w skład uzupełnienia zasadniczego ($PM = MRA + UZ$).

Ponadetatowe potrzeby mobilizacyjne to: grupy zabezpieczenia ukompletowania (GZU) mogące stanowić do 30% etatowych potrzeb mobilizacyjnych, grupy zabezpieczenia dostarczenia (GZD) np. środków transportowych, czy maszyn mogą wynosić do 20% potrzeb mobilizacyjnych w przypadku pobierania powyżej czterech środków danego rodzaju o zbliżonych parametrach technicznych oraz tzw. nakładka, czyli żołnierze rezerwy wytypowani przez wojskowego komendanta uzupełnień do zastąpienia niewyszkolonych żołnierzy w jednostkach wojskowych. Na nakładkę typuje się żołnierzy rezerwy z najmłodszych roczników na okres od zwolnienia żołnierzy po odbyciu zasadniczej służby wojskowej do czasu wcielenia poborowych i uznania ich przez

dowódcę jednostki wojskowej, że są już przygotowani do działania na polu walki. Żołnierzy rezerwy będących na tzw. „nakładce” zwalnia wojskowy komendant uzupełnień na polecenie dowódcy jednostki wojskowej.

Na potrzeby mobilizacyjne przydziela się żołnierzy z zasobów rezerwy osobowej. Zasoby osobowe przewidziane na uzupełnienie sił zbrojnych rozwijanych do etatu wojennego stanowią żołnierze pełniący czynną służbę wojskową w czasie pokoju oraz żołnierze rezerwy. Zasoby żołnierzy rezerwy dzielą się na (*załącznik 14*):

- ♦ Rezerwę czynną, a w niej na rezerwę alarmową i rezerwę kwalifikowaną. Rezerwę tę stanowią żołnierze rezerwy najmłodszy wiekiem, najlepiej wyszkoleni i przeznaczeni na uzupełnienie etatowych potrzeb mobilizacyjnych, ponadetatowych (GZU, N) i wojennych. Żołnierze w składzie rezerwy alarmowej nie powinni przekraczać górnej granicy wiekowej:
  - oficerowie, podchorążowie i chorążowie – 45 lat,
  - podoficerowie i szeregowcy – 30 lat.

Żołnierze rezerwy kwalifikowanej głównie powinni być przeznaczeni do okresowej rotacji na przydziałach mobilizacyjnych, których górna granica wieku nie powinna przekraczać dla:

- oficerów, podchorążych i chorążych – 50 lat,
- podoficerów i szeregowych – 35 lat życia.

Ta grupa żołnierzy rezerwy powinna być szkolona i utrzymywana w liczbie ok. 600 tys. ludzi.

- ♦ Rezerwę bierną, którą stanowią żołnierze o pełnych kwalifikacjach do pełnienia służby wojskowej w razie zarządzenia mobilizacji lub w czasie wojny. W skład tej rezerwy wchodzi żołnierze między 50–60 rokiem życia i mogą być przewidziani do:

- uzupełnienia wojennego jednostek wojskowych, w tym na dodatkowe formowania,
- nadania przydziałów organizacyjno-mobilizacyjnych dla jednostek militarzowanych i jednostek organizacyjnych obrony cywilnej,
- objęcia reklamacją od służby wojskowej w czasie mobilizacji i wojny,
- nałożenia obowiązku świadczeń osobistych.

Rezerwa ta może stanowić ok. 1,4 mln żołnierzy.

- ◆ Rezerwę nieefektywną, którą ze względu na wiek, stan zdrowia i wyszkolenia nie można zakwalifikować do wykonywania zadań obronnych.

Żołnierz rezerwy w zależności od posiadanej specjalności wojskowej oraz funkcji jaką spełnia w jednostce wojskowej powinien przebywać na przydziale mobilizacyjnym przez okres nie dłuższy niż 12–18 lat i zamieszkiwać w promieniu do 150 km od miejsca stałej dyslokacji jednostki wojskowej.

Potrzeby uzupełniania sił zbrojnych dzielimy na trzy okresy (*załącznik 15*):

1) na potrzeby w czasie pokoju do:

odbycia zasadniczej służby wojskowej w jednostkach wojskowych (ok. 60–80 tys. poborowych w skali roku),

odbycia przeszkolenia wojskowego w SPR absolwentów wyższych uczelni wojskowych (ok. 30 tys. w skali roku, a w 2002 r. tylko 200 ochotników),

odbycia ćwiczeń mobilizacyjnych z żołnierzami rezerwy (faktyczne potrzeby przeszkalania w cyklu pięcioletnim powinny wynosić ok. 60 tys. żołnierzy w skali roku. Na rok 2002 przydzielony limit na ten cel wynosi 350 żołnierzy rezerwy).

odbycia szkolenia w uczelniach wojskowych kandydatów na żołnierzy zawodowych (roczny limit potrzeb ok. 5 tys. poborowych).

- 2) na potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych należy przewidywać ok. 400 tysięcy żołnierzy rezerwy – alarmowej i kwalifikowanej;
- 3) na wojenne potrzeby uzupełnieniowe wydzielić od 140–162 tys. żołnierzy rezerwy przyjmując obowiązujące normy natowskie strat dobowych za wojska w ciągu dnia walki 1,2%, co daje dobowy wskaźnik ok. 5400 żołnierzy uznanych za straty bojowe.

3. GŁÓWNE PROBLEMY MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH

Główne problemy dotyczą realizacji czynności organizacyjno-wykonawczych do których należy zaliczyć:

istotę powiększania sił zbrojnych;

warianty mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych;

mechanizm rozwijania sił zbrojnych;

uruchomienie mobilizacji;

kierowanie mobilizacyjnym rozwijaniem w tym w warunkach wystąpienia zakłóceń.

3.1. Istota powiększania sił zbrojnych na wypadek kryzysu *(załącznik 16)*

Powiększenie potencjału obronnego, którego trzon stanowią siły zbrojne może nastąpić w dwojaki sposób. Przez realizację prawnych zabiegów w czasie pokoju dotyczących zatrzymania w jednostkach wojskowych żołnierzy zasadniczej służby wojskowej po jej zakończeniu na okres do jednego miesiąca – musi być podjęta decyzja Rady Ministrów – stosownie do zaistniałego kryzysu. Ponadto zatrzymanie żołnierzy rezerwy odbywających ćwiczenia wojskowe, lub też powołanie na ćwiczenia wojskowe pewnej grupy żołnierzy rezerwy np. stanowiących mobilizacyjny rzut alarmowy w określonych jednostkach wojskowych. Wszystkie te zabiegi odbywają się bez uruchomienia mobilizacji w siłach zbrojnych, ale zwiększają potencjał bojowy.

Natomiast zwielokrotnienie potencjału bojowego może nastąpić po zarządzeniu i uruchomieniu mobilizacji w siłach zbrojnych.

3.2. Rodzaje, sposoby i warianty mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych

W zależności od stopnia narastania kryzysu międzynarodowego wyróżnia się dwa rodzaje mobilizacji sił zbrojnych (*załącznik 17*):

- ◊ mobilizacja częściowa polegająca na rozwijaniu wybranych, najbardziej potrzebnych, jednostek wojskowych do przeciwstawienia się zaistniałemu zagrożeniu bezpieczeństwa państwa. Będzie to nakaz chwili – wynikający z monitoringu zaistniałego zagrożenia. Mechanizm rozwijania wytypowanych jednostek wojskowych będzie następował po przekazaniu decyzji od szefa Sztabu Generalnego do wykonawców. Proces mobilizacyjnego rozwijania oraz liczba jednostek wojskowych podlegająca rozwijaniu będzie wzrastała w zależności od poczynań militarnych przeciwnika. Mobilizacja częściowa przeprowadzona przed wybuchem wojny polegała na selektywnym, skrytym i etapowym rozwijaniu wojsk lub tylko pojedynczych jednostek wojskowych. Spowoduje to stopniowe narastanie sił tworzących określone systemy: dowodzenia, rozpoznania, osłony przeciwlotniczej, obrony powietrznej, czy rozpoznania skażeń. Nie wyklucza się, że częściowe mobilizacyjne rozwijanie jednostek wojskowych może przerodzić się w mobilizację powszechną;
- ◊ mobilizacja powszechna oznacza jednoczesne rozwijanie całości sił zbrojnych w wypadku nagłego wybuchu wojny. Mobilizację powszechną zarządza się w sposób jawny za pomocą przygotowanych obwieszczeń i komunikatów emitowanych przez media. Wydaje się, że ogłoszenie mobilizacji powszechnej w wypadku nagłego wybuchu wojny nie zawsze będzie korzystne ze względów politycznych, społecznych i gospodarczych. Decyzja dotycząca mobilizacji powszechnej niesie ze sobą poważne ryzyko w wyżej wymienionych dziedzinach działalności państwa.

3.2.1. Sposoby mobilizacji sił zbrojnych

W przeszłości preferowane były trzy sposoby prowadzenia mobilizacji w siłach zbrojnych w zależności od oceny zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Pierwszy sposób dotyczył mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych skrycie.

Skryte mobilizacyjne rozwijanie części sił było w tym okresie pojęciem względnym przy nasyceniu przestrzeni kosmicznej szeregiem statków wywiadowczych. Należy pamiętać także o prowadzeniu skutecznego rozpoznania powietrznego i naziemnego. Dlatego też skrytość rozumiano jako nie podawanie tego faktu do wiadomości publicznej.

Istotą skrytości realizacji zadań mobilizacyjnych jest uniemożliwienie przeciwnikowi określenia celu i rozmachu podjętych przedsięwzięć oraz rzeczywistego przeznaczenia mobilizacyjnie rozwijanych jednostek wojskowych. Do jej uruchomienia przewiduje się określone przedsięwzięcia organizacyjne, szkoleniowe i proceduralne, zapewniające maskowanie zasadniczych zamiarów, dezinformację przeciwnika oraz odwracanie jego uwagi od rzeczywistych działań mobilizacyjno-uzupełnieniowych.

Sztab Generalny WP każdorazowo ustalał stosownie do aktualnej sytuacji polityczno-wojskowej jednostki podlegające skrytemu mobilizacyjnemu rozwinięciu, cel działań oraz kierunki przedsięwzięć maskujących. Niezbędne informacje z tym związane przekazywane były także kompetentnym organom administracji rządowej i gospodarki narodowej do wykorzystania w podejmowanych działaniach zabezpieczających siły zbrojne.

Założone kierunki działań do skrytego rozwijania wojsk były następujące:

- kontynuuje się planowane ćwiczenia i zajęcia szkoleniowe okresu pokojowego;

- zwalnia się żołnierzy rezerwy po odbyciu szkolenia organizując uroczystości zgodnie z ceremoniałem wojskowym;
- kompetentne organy inspirowały działalność w środkach masowego przekazu, skierowane nie tylko do własnego społeczeństwa, lecz także na zagranicę;
- organy kontrwywiadu i prewencji zapewniały ochronę tego procesu;
- tryb wykonania zadań mobilizacyjnych nakłada się na bieżącą działalność szkoleniową wojsk, stwarzając pozory intensyfikacji okresowo realizowanych zadań czasu pokojowego;
- mobilizowane były niektóre jednostki na okres 1–2 dób i po tym okresie następowało ich rozformowanie, a za kilka dalszych dni ponowne uzupełnienie ich do etatów wojennych.

Zadania dotyczące skrytego mobilizacyjnego rozwinięcia określanych jednostek wojskowych przekazywał Sztab Generalny WP dowódcom okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych w formie pisemnych zarządzeń, przy wykorzystaniu technicznych urządzeń łączności, dyżurnych służb operacyjnych lub oficerów kierunkowych (łącznikowych).

W zarządzeniu podawano:

- nazwy jednostek wojskowych, miejsca i terminy ich uzupełnienia do etatów wojennych;
- założone tło organizacyjno-szkoleniowe i wykorzystanie jednostek wojskowych po włączeniu do ich składu należnego im uzupełnienia z rezerwy;
- sposoby powołania uzupełnienia;
- zakres wykorzystania świadczeń osobistych i rzeczowych;
- zakres realizacji zadań objętych ograniczeniami okresu pokojowego;

- wykorzystanie jednostek wojskowych uzupełnianych do etatów wojennych na bazie zakładów i przedsiębiorstw gospodarki narodowej;
- techniczne i tyłowe zabezpieczenie jednostek uzupełnianych do etatów wojennych.

Dowódcy okręgów wojskowych na podstawie zadań otrzymanych ze Sztabu Generalnego WP przygotowywali odpowiednie zadania dla podległych jednostek wojskowych – mobilizujących. W zadaniach tych określano:

- a) rodzaj przedsięwzięć, w których weźmie udział jednostka wojskowa (ćwiczenie, trening, szkolenie, obsługa sprzętu, zwalczanie klęsk żywiołowych i ekologicznych);
- b) sposób powołania uzupełnienia; terminy, miejsca i sposoby działania jednostki po włączeniu uzupełnienia; organizację technicznego i materiałowego zabezpieczenia; sposób i terminy przekazywania meldunków.

Dowódcy okręgów wojskowych po analizie zadania oraz ocenie położenia, ogłaszali zamiar i wydawali podległym jednostkom wojskowym – mobilizującym wstępne zarządzenia, a w nich:

- ogólny zamiar przewidywanych działań;
  - zakres czynności, które należy wykonać;
  - czas, miejsce i sposoby postawienia zadań.
- c) w zadaniach dla terenowych organów administracji wojskowej (TOAW) należało podać:
    - rodzaj przedsięwzięcia, w którym wezmą udział omawiane jednostki wojskowe;
    - nazwy jednostek wojskowych, terminy i miejsca ich uzupełniania do etatów wojennych;

- sposoby powołania uzupełnienia;
- zakres wykorzystania świadczeń osobistych i rzeczowych.

Dowódcy okręgów wojskowych przekazywali zadania bez ujawniania skrytego charakteru realizowanych przedsięwzięć podległym ZT i samodzielnym oddziałom (szefom WSzW) osobiście lub w formie pisemnych zarządzeń, przy wykorzystaniu technicznych łączności, służb dyżurnych (operacyjnych) względnie przez oficerów kierunkowych (łącznikowych).

Powołanie uzupełnienia do mobilizacyjnie rozwijanych jednostek dokonywało się głównie przy wykorzystaniu sił i środków urzędów pocztowych. Dodatkowo można było wykorzystać małą akcję kurierską (MAK), a także awaryjny system doręczania dokumentów powołania (ASD). Uzupełnienie to powoływało się w różnych terminach, szczególnie w garnizonach o dużym nasyceniu jednostkami wojskowymi.

Mobilizacyjne rozwinięcie jednostek wojskowych zarządzano pojedynczo lub grupami, w różnych terminach i rejonach kraju. Przy ustaleniu grup jednostek wojskowych uwzględniało się potrzeby operacyjne oraz zasady skrytości prac mobilizacyjnych.

Do jednostek wykonujących zadania poza miejscem stałego pobytu całość należnego im uzupełnienia powoływano do miejsca stałej dyslokacji, zgodnie z normami należności i kierowano do rejonów rozmieszczenia macierzystych jednostek.

Dowództwa jednostek wojskowych stanowiły główne organy wykonawcze w zakresie planowania, przygotowania i zabezpieczenia procesu skrytego, mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk. Do najważniejszych zadań w tym względzie należało:

- precyzowanie sposobów skrytego rozwinięcia jednostek;

- przygotowanie i utrzymanie w aktualności dokumentów;
- ustalenie sposobów zabezpieczenia mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek.

Do wykonania zadań związanych ze skrytym, mobilizacyjnym rozwijaniem wojsk należało przygotować następujące dokumenty:

- koncepcje mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk;
- dokumenty szkoleniowe;
- plany działania zespołów i osób kierowniczych oraz wykazy jednostek wojskowych.

Działania te ze względu na swój charakter, zasięg oddziaływania, a także zaangażowanie sił i środków, planowane były w okresie pokoju. Odpowiednio opracowane i uzgodnione z mediami tło propagandowe miało zapewnić skrytość rozwijanych jednostek wojskowych.

Tło propagandowe tworzone było w oparciu o planowane wyjazdy jednostek wojskowych na szkolenie poligonowe lub mającej się odbyć kontroli utrzymania gotowości bojowej i mobilizacyjnej, a także udziału określonej liczby wojsk w kłesce żywiołowej, która miała miejsce w określonym rejonie naszego Państwa. Tak spreparowane tło propagandowe było nagłaśniane w lokalnych radiowęzłach, czy w telewizji. Ta forma maskowania skrytości mobilizacyjnie rozwijanych jednostek wojskowych była skuteczna do pewnego czasu i o to głównie chodziło organizatorom, aby nie wywoływać paniki wśród ludności w garnizonach.

Z biegiem lat (lata osiemdziesiąte) termin skrytości mobilizacyjnego rozwijania wojsk zastąpiono pojęciem „tryb nakazowy” (*załącznik 18*), czyli wykonywanie czynności mobilizacyjnych na polecenie przełożonego przez określone jednostki wojskowe, bez wprowadzenia jakichkolwiek stanów gotowości bojowej. W trybie nakazowym bezpośredni przełożony przekazywał zadania do wy-

konania określając ich czas realizacji. Objęta tym trybem jednostka wojskowa generalnie realizowała normalny cykl szkoleniowy i dodatkowo wykonywała zadania przełożonego przekazane na piśmie lub ustnie przez techniczne środki łączności.

Istota mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych w trybie nakażowym polegała na opracowaniu koncepcji na szczeblach operacyjnych, wynikającej z użycia sił zbrojnych. Koncepcja uwzględniała trzy (cztery) etapy selektywnego rozwijania wojsk w określonych przedziałach czasowych. Poszczególne etapy uruchamiania były w trybie zarządzeń i stawianych zadań.

W etapie pierwszym planowanym np. na 10–12 dni było doprowadzenie do stanu pełnej gotowości bojowej jednostek wydzielonych do pierwszego rzutu operacyjnego. Mobilizacyjnemu rozwijaniu podlegały w tym etapie jednostki dowodzenia, rozpoznania, walki radioelektronicznej i części jednostek rodzajów sił zbrojnych (wojsk) wchodzących w skład pierwszego rzutu. Po zrealizowaniu tego etapu ukończenie wojsk powinno wzrosnąć o 25–30% w stosunku do stanu wyjściowego.

Rozwijanie sił zbrojnych w drugim etapie, przewidywanym na okres do 10 dni, obejmować miał organy dowodzenia związków operacyjnych, trzy czwarte związków taktycznych ogólnowojskowych i rodzajów wojsk. Ukończenie związków operacyjnych (korpusów zmechanizowanych i całości wojsk frontu) miało osiągnąć 60–70% etatów wojennych.

W trzecim etapie, mogącym trwać od 5–7 dni, mobilizacyjnie rozwijały się pozostałe jednostki sił zbrojnych, osiągając ukończenie – wojska operacyjne ponad 85%.

W przedstawionej koncepcji mobilizacyjne rozwijanie jednostki było utrudnione, ponieważ mogło ono być realizowane w garnizonach, ośrodkach szkolenia, na poligonach lub w rejonach ćwiczeń. Zaplanowany do rozwinięcia

element bazy mobilizacyjnej jakim był pośredni punkt zbiórki miał spełniać zadanie rozdziału przybywających żołnierzy rezerwy i środków transportowych. Założono, że będzie on usytuowany w miejscowości pomiędzy rejonami alarmowymi a miejscem stałej dyslokacji (garnizonem) jednostki wojskowej. Żołnierze rezerwy, posiadacze środków transportowych w dokumentach powołania (dostarczenia) mieli zapis „N” miejscowości w której był organizowany pośredni punkt zbiórki. Do tego punktu dowożeni byli środkami organów administracji państwowej, a z punktu odbierani byli przez poszczególne jednostki wojskowe garnizonu i dowożeni do miejsc prowadzenia mobilizacji – koszary, poligon, czy plac ćwiczeń.

Tryb nakazowy mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych przetrwał jako jeden z zasadniczych sposobów do dziś, lecz z wyjątkiem stawiania zadań przez przełożonych do mobilizacyjnego rozwijania podległych im jednostek wojskowych, pozostałe założenia koncepcyjne doczekały się innych rozwiązań, dostosowanych do obecnych warunków sił zbrojnych.

Kolejny sposób mobilizacji wojsk dotyczył rozwijania ich **zestawami w poszczególnych stanach osiągnięcia gotowości bojowej** (*załącznik 19*). Jest to stary sposób sięgający początku lat sześćdziesiątych XX w., kiedy zsynchronizowano problematykę mobilizacyjną i operacyjną oraz opracowano stany gotowości bojowej, a w ramach nich wkomponowano zadania mobilizacyjne do realizacji przez jednostki wojskowe.

Ten sposób przeprowadzenia mobilizacji wojsk wiąże się z wprowadzeniem kolejnych stanów osiągnięcia gotowości bojowej, lub pomijaniu niektórych z nich. Jest to uzależnione od rozwoju sytuacji polityczno-wojskowej i narastania zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Uruchomienie mobilizacji sił zbrojnych w ramach osiągnięcia WSGB odbywa się przez garnizonowe ośrodki alarmowania. Sygnał nakazujący urucho-

mienie jest przekazywany z centralnego ośrodka alarmowania do okręgowych ośrodków alarmowania i dowództw rodzajów sił zbrojnych oraz instytucji centralnych MON, a także zainteresowanych resortów administracji rządowej, gospodarki narodowej. Dyżurna służba operacyjna okręgu wojskowego, dowództwa rodzaju sił zbrojnych, sygnał do uruchomienia mobilizacji przekazuje do garnizonowych ośrodków alarmowania. Przekazywanie sygnałów mobilizacyjnych przez okręgowy ośrodek alarmowania dokonywane jest w dwóch relacjach (kanałach): okręg wojskowy – związki taktyczne – oddziały i pododdziały; okręg wojskowy – WSzW – WKU – terenowe organy administracji rządowej i jednostki organizacyjne gospodarki narodowej, zabezpieczające mobilizacyjne rozwijanie wymienionych w sygnale jednostek wojskowych. Sygnał do końcowych abonentów powinien być przekazywany w czasie do kilku minut. Natomiast przy przekazywaniu sygnałów pojedynczym jednostkom wojskowym w czasie odpowiednio dłuższym. Można było przy przekazywaniu sygnałów mobilizacyjnych korzystać z systemów łączności innych resortów (MSW, MŁ, MKiŻ) podając hasło „Państwowe pilne”.

System alarmowania i przekazywania sygnałów o mobilizacji opierał się na telefonicznych i telegraficznych środkach łączności przewodowej oraz gotowych do ich dublowania środkach radiowych. System alarmowania wojsk zapewniał przekazanie jednocześnie lub wybranym jednostkom sygnałów mobilizacyjnych oraz dostarczał informacji o przebiegu mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych.

Sygnały mobilizacyjne przekazywane w kolejnych relacjach były zakodowane według tabel znajdujących się w ośrodkach alarmowania lub u osób funkcyjnych odpowiedzialnych za problematykę mobilizacyjną w jednostkach wojskowych. Podstawową tabelą sygnałową wykorzystywaną przez służby dyżurne była tabela „ARMATOR”, która umożliwiała uruchomienie mobilizacji we

wszystkich jednostkach wojskowych, lub przekazywany sygnał mógł odsyłać do innych dokumentów np. do przygotowanych i przechowywanych u służb dyżurnych kopert³⁵, zawierających zadania do wprowadzenia określonych stanów gotowości bojowej w jednostce wojskowej.

Uruchomienie przedsięwzięć i związanych z zabezpieczeniem mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych przez zakłady pracy i administrację rządową było przekazywane tym organom przy użyciu haseł zawartych w tabeli sygnałowej „ARKAN”.

Kierując przebiegiem mobilizacyjnego rozwijania wojsk wykorzystywano tabelę do przekazywania meldunków o przebiegu mobilizacji „BARYTON – 999” lub tabelę „RYDWAN”. Tymi dokumentami posługiwały się zespoły kierowania mobilizacyjnym rozwijaniem wojsk (jednostek wojskowych).

Sygnały otrzymywane przez służbę operacyjną okręgu i nakazujący mobilizacyjnie rozwijać wojska (jednostek wojskowych) powodowały wykonywanie następujących przedsięwzięć zgodnie z opracowanymi harmonogramami:

- rozwinięcie (wojskowych i cywilnych) elementów zabezpieczenia mobilizacyjnego rozwijania ZT i oddziałów związku operacyjnego;
- rozwinięcie wojennego systemu dowodzenia związku taktycznego, w tym wydzielenie i uzupełnienie stanowisk dowodzenia (ZSD, SD, TSD);
- alarmowe uzupełnienie do etatów wojny ZT i oddziałów rozwiniętych zachowujących stałą gotowość bojową;

---

³⁵ Służby dyżurne w jednostkach wojskowych posiadały zdeponowane koperty na okoliczność wprowadzenia określonego stanu gotowości bojowej. W kopercie zielonej (dot. stanu PdGB), były włożone dalsze dwie koperty z zadaniami; koperta biała do wprowadzenia stanu gotowości bojowej zagrożenia wojennego i koperta czerwona na pełną gotowość bojową. Koperty otwierane były na odpowiednie hasło umieszczone w prawnym górnym rogu koperty.

- powołanie i przyjęcie mobilizacyjnych rzutów alarmowych, załączków mobilizacyjnych oraz świadczeń osobistych i rzeczowych do jednostek skadrowanych i nowo formowanych;
- przygotowanie i rozwinięcie elementów bazy mobilizacyjnej w jednostkach mobilizujących oraz mobilizowanych;
- powołanie i wcielenie do jednostek uzupełnienia zasadniczego oraz prowadzenie zamierzeń zgrywających w celu osiągnięcia pełnej gotowości bojowej;
- rozwinięcie wojennego systemu uzupełniania wojsk w wyniku ponoszonych strat w czasie prowadzenia działań bojowych (jednostek zapasowych i punktów rozdzielczych w wojskach).

Czas, zakres i sposób realizacji powyższych przedsięwzięć uzależnione były od przyjętego – stosownie do zaistniałej sytuacji polityczno-wojskowej – wariantu prowadzenia mobilizacji wojsk przez dowództwo okręgu wojskowego.

Ostatnim sposobem rozwijania sił zbrojnych było **jawne ogłoszenie** mobilizacji w państwie. Ten sposób mobilizacyjnego rozwijania sięga okresu polskiego ruszenia rycerstwa na wypadek agresji zbrojnej. Był on przez wieki dostosowywany do obowiązujących realiów lecz zawsze oznaczał natychmiastowe rozwijanie sił zbrojnych. W latach osiemdziesiątych XX stulecia decyzją Komitetu Obrony Kraju (KOK) do natychmiastowego uzupełnienia sił zbrojnych, wojsk przekazywała dyżurna służba operacyjna do Polskiego Radia i Telewizji o rozpoczęciu emisji, zdeponowanych w okresie pokoju tam komunikatów. Tę samą decyzję przekazywano do Polskiej Agencji Prasowej celem opublikowania komunikatów w codziennej prasie.

Jednocześnie w systemie garnizonowych ośrodków alarmowania Sztab Generalny przekazuje sygnał do jednostek wojskowych, dotyczący natychmiastowego uzupełnienia sił zbrojnych.

Wojewódzkie Sztaby Wojskowe i Wojskowe Komendy Uzupełnień dostarczały do terenowych organów administracji rządowej obwieszczenia o mobilizacji powszechnej do ich rozplakatowania w terenie.

Teksty komunikatów o mobilizacji powszechnej przygotowane do przekazania w środkach masowego przekazu, deponowało się w czasie pokoju w zalakowanych kopertach w wyznaczonych jednostkach organizacyjnych Komitetu ds. Polskie Radio i Telewizja oraz Polskiej Agencji Prasowej, a ogłaszało się je na polecenie przekazane przez imiennie upoważnionego przedstawiciela Sztabu Generalnego WP. Przekazany przez dyżurną służbę operacyjną sygnał do wojsk, niezależnie od emisji komunikatów w środkach masowego przekazu, upoważniał szefów WSzW do przekazania wojewodom oraz dyrektorom rozgłośni radiowych i ośrodków telewizyjnych, a także oddziałom prasy lokalnej tekstu komunikatu.

Wojewodowie wydawali polecenie burmistrzom i wójtom miast oraz gmin do rozplakatowania obwieszczeń o mobilizacji powszechnej. Dalej następowało publikowanie komunikatów w prasie lokalnej, odtwarzanie ich w radiowęzłach zakładowych, ruchomych i stacjonarnych urządzeniach megafonowych, jak również w inny sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie.

Szef Obrony Cywilnej Kraju zapewniał w systemie powszechnego ostrzegania i alarmowania ludności, poinformowania społeczeństwa o potrzebie włączenia odbiorników RTV w celu wysłuchania komunikatów nadzwyczajnych o zarządzeniu mobilizacji powszechnej.

Na sygnał dźwiękowy, ciągły, trwający w czasie trzech minut obywatele powinni włączyć odbiorniki radiowo-telewizyjne, szczególnie dotyczy to pory nocnej, kiedy nie funkcjonowały inne środki masowej komunikacji. Po włączeniu odbiornika przekazywana była informacja o zarządzeniu mobilizacji powszechnej i dalszych powinnościach obywateli z niej wynikających.

Treść aktualnego, na owe czasy, obwieszczenia o mobilizacji powszechnej Sił Zbrojnych RP był następujący³⁶:

W związku z ogłoszeniem mobilizacji:

- 1) Powołuję do czynnej służby wojskowej żołnierzy rezerwy, którzy posiadają karty mobilizacyjne koloru białego i karty mobilizacyjne koloru białego z czerwonym paskiem³⁷.

Żołnierze ci są obowiązani:

- a) zgłosić się bez żadnej zwłoki do miejsc określonych w kartach mobilizacyjnych, wybierając taką drogę i środki komunikacyjne, które zapewniają przybycie do tych miejsc w jak najkrótszym czasie³⁸;
  - b) zabrać ze sobą dokumenty i wyposażenie wojskowe określone w karcie mobilizacyjnej.
- 2) Zarządzam natychmiastowe dostarczenie środków transportowych, maszyn i urządzeń, przez urzędy i instytucje państwowe, jednostki gospodarki uspołecznionej, organizacje społeczne i zawodowe oraz osoby fizyczne i prawne nie będące jednostkami gospodarki uspołecznionej, zgodnie z posiadanymi kartami przeznaczenia – do miejsc ustalonych w tych kartach wraz z nakazanymi dokumentami i niezbędnym wyposażeniem.
  - 3) Wzywam wszystkich żołnierzy odbywających czynną służbę wojskową, którzy przebywają okresowo poza jednostkami wojskowymi do natychmiastowego zgłoszenia się w miejscu pełnienia służby.

---

³⁶ Zarządzenie MON nr 08/MON z dnia 7.08.1987 r.

³⁷ Karty koloru białego przeznaczone są dla żołnierzy rezerwy stanowiących potrzeby mobilizacyjne sił zbrojnych. Natomiast karty białe z czerwonym paskiem dla żołnierzy przeznaczonych na uzupełnienie wojsk operacyjnych w czasie ich mobilizacji i przegrupowania.

³⁸ W kartach mobilizacyjnych żołnierzy rezerwy może być zapis „stawić się po doręczeniu dokumentów powołania”.

- 4) Za niezgłoszenie się do czynnej służby wojskowej, w zamiarze dłuższego lub trwałego uchylania się od obowiązku służby wojskowej – grozi kara pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo kara śmierci.
- 5) Za niedostarczenie środka transportu, maszyny lub urządzenia, obniżenia wartości użytkowej albo udaremnienia przekazania ich siłom zbrojnym grozi kara pozbawienia wolności do lat 3.

Aktualnie obowiązujące obwieszczenie zostało zamieszczone poniżej:

**NIE ZRYWAĆ
NIE ZAKLEJAĆ**

**OBWIESZCZENIE
MINISTRA OBRONY NARODOWEJ**

W związku z ogłoszeniem powszechnej mobilizacji³⁹

Wzywam:

1. Żołnierzy rezerwy, którzy posiadają karty mobilizacyjne koloru białego, do niezwłocznego zgłoszenia się w miejscach określonych w tych kartach. Należy wybrać takie drogi i środki komunikacji, które zapewnią przybycie do tych miejsc w jak najkrótszym czasie.
2. Do natychmiastowego powrotu do miejsc pełnienia służby wszystkich żołnierzy przebywających czasowo poza jednostkami wojskowymi.
3. Wszystkich żołnierzy rezerwy posiadających karty mobilizacyjnego koloru zielonego o przygotowanie się do stawienia w miejscach określonych w dodatkowo doręczonych kartach powołania z chwilą ich otrzymania. Natomiast tych żołnierzy, którzy zmienili miejsce pobytu podczas mobilizacji i wojny lub w wyniku zarządzenia rozśrodkowania lub ewakuacji ludności, do zgłoszenia się w najbliższej wojskowej komendzie uzupełnień lub zawiadomienia o tym fakcie właściwego wójta, burmistrza (prezydenta miasta) przed upływem 48 godzin od przybycia.
4. 1) Osoby, którym wydano ostateczne decyzje o przeznaczeniu ich do wykonania świadczeń na rzecz obrony,
2) Posiadaczy nieruchomości i rzeczy ruchomych, którym wydano ostateczne decyzje o przeznaczeniu tych nieruchomości i rzeczy ruchomych:
– do natychmiastowego wykonania świadczenia w miejscu określonym w decyzji;
Podaje się do wiadomości wszystkim osobom podlegającym przepisom ustawy o powszechnym obowiązku Rzeczypospolitej Polskiej, że:
  - 1) kto w czasie mobilizacji lub wojny w celu trwałego uchylania się od obowiązku służby wojskowej będąc powołany do czynnej służby wojskowej nie zgłasza się do tej służby w określonym terminie i miejscu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze śmierci (art. 241 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej);
  - 2) kto w czasie mobilizacji lub wojny uchyla się od wykonania obowiązku świadczeń osobistych lub rzeczowych, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (art. 242 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej).

MINISTER OBRONY NARODOWEJ

³⁹ Monitor Polski z dnia 19.03.1993 r. poz. 79.

3.2.2. Warianty prowadzenia mobilizacji

Ciągle unowocześniany system mobilizacyjny sił zbrojnych miał zapewnić możliwość mobilizacyjnego rozwinięcia wojsk w każdej zaistniałej sytuacji polityczno-społecznej, gospodarczej i militarnej. Odnośnie terminu zakończenia mobilizacji przewidywano trzy warianty jej rozpoczęcia i zakończenia (*załącznik 20*).

Pierwszy wariant zakładał bardzo korzystne warunki prowadzenia mobilizacji. Zakładano jego rozpoczęcie w warunkach narastającego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w sprzyjających okolicznościach również zakończenie tego procesu przed wybuchem wojny dla większości jednostek wojskowych lub całych sił zbrojnych. Zatem wszystkie czynności mobilizacyjne byłyby realizowane w warunkach pokojowych bez oddziaływania przeciwnika. Z polityczno-militarnego punktu widzenia był to wariant bardzo korzystny, ale mało prawdopodobny, aby przeciwnik spokojnie śledził narastanie potencjału obronnego i nie reagował militarnie.

Drugi wariant przewidywał rozpoczęcie czynności mobilizacyjnych w siłach zbrojnych przed wybuchem wojny w warunkach pokojowych, a zakończenie tych czynności w toku trwania wojny. W toku trwania wojny będą, jeśli pozwolą na to warunki, kontynuowały mobilizacyjne rozwijanie, które posiadają długie terminy realizacji tego procesu. Ten wariant, wydawało się, że może być najbardziej prawdopodobnym dla naszych sił zbrojnych. Bowiern przed wybuchem wojny można było uruchomić mobilizacyjne rozwijanie w trybie nakazowym lub w ramach osiagania wyższych stanów gotowości bojowej, a po wybuchu wojny kończyć rozwijanie wojsk ogłaszając mobilizację powszechną i automatycznie wprowadzając stan pełnej gotowości bojowej dla całych sił zbrojnych.

Trzeci wariant zakładał możliwość uruchomienia i prowadzenia mobilizacji sił zbrojnych po wybuchu konfliktu – wojny z zaskoczenia. Mógł on dotyczyć ogłoszenia mobilizacji powszechnej w państwie, realizowanej w warunkach bezpośredniego oddziaływania przeciwnika. Taki wariant wykluczał ryzyko wcześniejszego uruchomienia mobilizacji i jej bezpowrotnych skutków w wypadku przerwania rozpoczętych działań bojowych, ale z drugiej strony był to wariant najmniej korzystny dla wykonawców przedsięwzięć mobilizacyjnych.

Rodzaje, sposoby i warianty mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych bezpośrednio wynikały z koncepcji obrony państwa i planu operacyjnego użycia sił zbrojnych, a obecnie z polityczno-strategicznej dyrektywy obronnej RP.

Analiza początkowego okresu minionych wojen i konfliktów lokalnych pozwala na wyciągnięcie wniosków, że zawczasu przygotowane sposoby mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych mogą stanowić rękojmię dla elastycznego reagowania na rozwój sytuacji polityczno-militarnej w otoczeniu. Od rozwoju tej sytuacji będzie zależało, który z obowiązujących sposobów mobilizacyjnego rozwijania wojsk może być skutecznie realizowany. Nie należy wykluczyć i takiej sytuacji, że wszystkie trzy sposoby mogą być uruchamiane, począwszy od wybiórczego rozwijania pojedynczych jednostek wojskowych w ramach tzw. trybu nakazowego, przez częściowe do całkowitego rozwijania sił zbrojnych według zestawów mobilizacyjnych w ramach osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej, lub też zatrzymanie na pierwszym etapie częściowego rozwijania wojsk i ogłoszenie mobilizacji powszechnej na skutek nagłego narastania kryzysu militarnego (*załącznik 22*).

Sposoby mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych mogą być różne, lecz będą one zależały od dwóch zasadniczych czynników:

- 1) rozwoju sytuacji kryzysowej w polityce państwa doprowadzającej do wybuchu wojny – konfliktu zbrojnego;

2) założeń operacyjno-strategicznego wykorzystania sił zbrojnych, wojsk.

Przygotowanie i prowadzenie mobilizacji sił zbrojnych musi być ściśle dostosowane do prognozowanego charakteru działań zbrojnych w szczególności ich początkowego okresu oraz od wspomnianych powyżej założeń operacyjno-strategicznych i potencjału ekonomicznego państwa.

Przyszły konflikt zbrojny (wojna) może być poprzedzony stopniowym narastaniem napięcia w sytuacji polityczno-militarnej, przeradzając się w jego ostrą eskalację aż do niespodziewanego wybuchu wojny w okresie najmniej korzystnym dla zaatakowanego.

Działania zbrojne najprawdopodobniej rozpoczną się od zastosowania niezbrojnych form walki, a głównie może ona przejawiać się w sferze walki dyplomatycznej, psychologicznej, informacyjnej, ekonomicznej oraz wzmożonych działań wywiadów i kontrwywiadów. W dalszej kolejności walki te mogą przybrać formę terroru, dywersji, sabotażu, prowokacji i demonstracji zbrojnej, a także uderzeń środkami walki radioelektronicznej oraz siłami i środkami bojowymi z powietrza oraz morza przy użyciu różnorodnych rodzajów broni. Obiektami ataku w tym okresie mogą być prawdopodobnie wojska lotnicze i obrony powietrznej, przeciwlotnicze oraz systemy rozpoznania i łączności.

Uruchomienie mobilizacji powszechnej w wypadku nagłego wybuchu wojny, nie zawsze będzie możliwe, ze względów politycznych i ekonomicznych. Dlatego powinny być przygotowane inne sposoby prowadzenia mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych, stosownie do zaistniałej sytuacji kryzysowej (załącznik 22), które pozwolą zwiększyć potencjał bojowy. Te sposoby (selektywny i stopniowy) można ogólnie nazwać częściowym mobilizacyjnym rozwijaniem wojsk. Stosując wspomniane sposoby można sądzić, że w pewnych sytuacjach będzie korzystne nieukrywanie faktu uruchomienia mobilizacji części-

wej w siłach zbrojnych w celu manifestowania i sugerowania ewentualnemu agresorowi woli walki i determinacji obronnej.

3.3. Sposoby uruchomienia i kierowania mobilizacją sił zbrojnych

Mówiąc o uruchomieniu mobilizacji sił zbrojnych należy stwierdzić, że jest to czynność wykonawcza w stosunku do zarządzenia (ogłoszenia) mobilizacji w siłach zbrojnych⁴⁰. Konstytucja RP w art. 136. posiada zapis „*W razie bezpośredniego, zewnętrznego zagrożenia państwa Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową mobilizację i użycie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*”.

Decyzja Prezydenta o zarządzeniu mobilizacji sił zbrojnych w odpowiednim wymiarze (dla całości, czy ich części) będzie uzależniona od zweryfikowanych informacji dotyczących zagrożenia militarnego bezpieczeństwa państwa. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ trudnym do ustalenia będzie czas (moment) zarządzenia mobilizacji sił zbrojnych, ze względu na dynamikę narastania tego zagrożenia. Może ono gwałtownie narastać, a następnie stabilizować się, włącznie do zaniku tego zagrożenia. Z podjęciem wspomnianej decyzji o zarządzeniu mobilizacji sił zbrojnych wiąże się ogromne ryzyko podjęcia jej w porę. Ryzyko zarządzenia mobilizacji będzie także niosło konsekwencje i nieodwracalne skutki natury dyplomatycznej, politycznej oraz społecznej i gospodarczej w państwie, jest to podjęty akt o znaczeniu międzynarodowym i ma służyć osiągnięciu przez państwo określonych celów politycznych.

Zarządzenie mobilizacji sił zbrojnych przez prezydenta zobowiązuje organy administracji rządowej i samorządowej oraz jednostki organizacyjne gospo-

---

⁴⁰ Istnieje pewna nieścisłość w dwóch zasadniczych dokumentach prawnych (Konstytucja RP i Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP z 21.11.1967 r.) dotycząca rozpoczęcia mobilizacji sił zbrojnych. W Konstytucji RP użyto słowa „zarządza”, czyli każe uruchomić mobilizację, a w ustawie słowo „ogłasza”, czyli zawiadamia. Te nieścisłości mają swoje reperkusje w praktyce. Przepis autora.

darki narodowej do realizacji zadań związanych z jej zabezpieczeniem. Także obliguje ministra Obrony Narodowej do uruchomienia mobilizacji w siłach zbrojnych. Podstawę do uruchomienia stanowi zarządzenie szefa Sztabu Generalnego WP, w którym określany jest rodzaj i sposób prowadzenia mobilizacji. Wyjątek stanowi zarządzenie mobilizacji powszechnej w państwie, która uruchamiana jest w oparciu o rozplakatowanie obwieszczeń o mobilizacji i publikowania komunikatów przez media. W siłach zbrojnych ten sposób mobilizacji będzie uruchamiany przez wprowadzenie stanu pełnej gotowości bojowej.

Do przekazania sygnałów dotyczących uruchomienia mobilizacji w siłach zbrojnych wykorzystywane są głównie techniczne środki łączności resortu obrony narodowej. Przekazanie zadań do uruchomienia mobilizacji może być również realizowane innymi sposobami – zarządzeniem przełożonego na piśmie, czy przez kontakt osobisty.

Sam proces mobilizacyjnego rozwijania konkretnej jednostki wojskowej może być uruchomiony przez:

- powiadamianie odpowiednim sygnałem alarmowania sił zbrojnych przekazywanym przez dyżurną służbę operacyjną do garnizonowych ośrodków alarmowania (*załącznik 23*);
- pisemny rozkaz przekazywany bezpośrednio dla dowódcy jednostki wojskowej;
- ustny rozkaz przekazany przez upoważnioną przez szefa Sztabu Gen. WP osobę.

Zorganizowany w siłach zbrojnych system alarmowania i ostrzegania przeznaczony jest m.in. do uruchomienia mobilizacji. Tworzą go służby operacyjne i dyżurne dowództw oraz jednostek wojskowych, wyposażone w stosowne środki łączności, zapewniając szybkie przekazanie sygnałów (zadań). W skład

tego systemu wchodzi także portierzy i dozorczy jednostek organizacyjnych re-sortu Obrony Narodowej, nie posiadające służb dyżurnych (np. WKU).

System alarmowania i ostrzegania MON zorganizowany jest w oparciu o cztery grupy ośrodków alarmowania na czele których stoi centralny ośrodek alarmowania sił zbrojnych utworzony przez dyżurną służbę operacyjną Sił Zbrojnych RP:

- pierwszą grupę ośrodków alarmowania tworzą służby operacyjne (dyżurne): oficer dyżurny Sztabu Gen. WP, służby operacyjne jednostek organizacyjnych MON (departamentów, inspektoratów, komend głównych), dyżurna służba operacyjna DGW, i dyżurne służby operacyjne dowództw RSZ;
- drugą grupę ośrodków alarmowania tworzą: dyżurne służby operacyjne okręgów wojskowych, korpusów, flotylli i inne;
- trzecią grupę stanowią: dyżurne służby operacyjne ZT, WL, WLOP, GOM-ów, baz i składnic, WSzW, komend uczelni wojskowych;
- czwartą grupę ośrodków alarmowania tworzą: służby dyżurne pozostałych jednostek wojskowych jako ostatnie ogniwo alarmowania.

Dyżurne służby w poszczególnych ośrodkach alarmowania przekazują wszystkie sygnały właściwym adresatom w części ich dotyczącej, natychmiast po ich otrzymaniu (*załącznik 24*). W celu zapewnienia terminowego przekazania sygnałów przez techniczne środki łączności, ustala się zestawy okólników alarmowych według kluczy adresowych, których skład podaje się do wiadomości dyżurnym węzłów łączności lub obsług wojskowych centrali telefonicznych. W wypadku braku bezpośredniej łączności z podległymi jednostkami wojskowymi w przekazaniu sygnałów mogą pośredniczyć inne ośrodki alarmowania. Jeśli zainstalowane techniczne środki łączności, jakimi dysponuje ośrodek alarmowania, nie zapewniają służbie dyżurnej możliwości jednoczesnego prze-

kazywania sygnału do wszystkich jednostek danego garnizonu, dokonuje się podziału jednostek na grupy abonentów, które określa dowódca garnizonu.

Po uruchomieniu mobilizacji sił zbrojnych następuje proces realizowania szeregu czynności w poszczególnych dowództwach i jednostkach wojskowych oraz w organach administracji publicznej, a także w jednostkach organizacyjnych gospodarki narodowej. W dokumentach normatywnych zapis jest następujący⁴¹:

- jednostki i instytucje wojskowe przystępują do uruchomienia przedsięwzięć i zabezpieczenia procesu mobilizacji zgodnie z przygotowanymi planami i otrzymanymi wytycznymi;
- żołnierze rezerwy będący na przydziałach mobilizacyjnych stawiają się do odbycia czynnej służby wojskowej w swoich jednostkach wojskowych;
- posiadacze środków transportowych i maszyn przeznaczonych na uzupełnienie mobilizowanych jednostek wojskowych dostarczają ten sprzęt, zgodnie z przeznaczeniem;
- organy administracji publicznej przystępują do realizacji zadań związanych z zabezpieczeniem mobilizacyjnie uzupełnianych jednostek wojskowych;
- osoby fizyczne i prawne realizują nałożone na nich świadczenia osobiste i rzeczowe.

Wymienione wyżej istotne przedsięwzięcia będą realizowane przez jednostki mobilizujące i zabezpieczające we wspomnianych sposobach prowadzenia mobilizacji. Natomiast specyfika ich realizacji będzie inna, jeśli przeanalizujemy każdy oddzielnie sposób mobilizacji sił zbrojnych (*załącznik 25*).

---

⁴¹ Patrz. *Instrukcja mobilizacyjna Sił Zbrojnych RP*, sygn. Szt. Gen. 1511/99, Warszawa 1999.

Przy sposobie mobilizacji w trybie nakazowym dowódca jednostki wojskowej będzie realizował zadania przekazywane mu przez przełożonego w odpowiednich przedziałach czasowych. Zadania te mogą dotyczyć:

- przygotowania do rozwinięcia elementów bazy mobilizacyjnej;
- zorganizowania i uruchomienia akcji kurierskiej jednostki po mobilizacyjny rzut alarmowy;
- przygotowania ciągów technologicznych w celu dostarczenia środków transportowych pobieranych z gospodarki narodowej do potrzeb eksploatacji w wojsku;
- przyjęcie lub odesłanie załączków i dokonanie wewnętrznych przesunięć kadry jednostki zgodnie z przydziałami mobilizacyjnymi;
- uzgodnienia z właściwym wojskowym komendantem uzupełnień dotyczącego zorganizowania akcji doręczania dokumentów powołania po uzupełnienie zasadnicze dla jednostki wojskowej;
- etapowego rozwijania jednostki wojskowej w odpowiednich przedziałach czasowych;
- zorganizowania szkolenia zgrywającego w pododdziałach na przykoszarowych placach ćwiczeń.

Specyfika tego sposobu uruchomienia i prowadzenia mobilizacji polega na tym, że dowódcy jednostek muszą być przygotowani na wszelkie ewentualności rozwijania swoich jednostek nie znając zamiaru przełożonego, który wynika z planu strategicznego użycia sił.

Kolejny sposób mobilizacyjnego rozwijania jednostek wojskowych w ramach osiągania wyższych stanów gotowości bojowej, był i jest ćwiczony od lat. W jednostkach, na wszystkich szczeblach dowodzenia, są opracowane odpowiednie plany i harmonogramy przedsięwzięć do realizacji w układzie prze-

strzennym i czasowym. Jedyną niewiadomą będzie ewentualność wystąpienia zakłóceń w procesie mobilizacyjnego rozwijania i osiągania wyższych stanów gotowości bojowej.

Natomiast mobilizacja powszechna przy obecnych uwarunkowaniach i zagrożeniach może być mało prawdopodobna. Niemniej utrzymuje się zdeponowane obwieszczenia i komunikaty o mobilizacji powszechnej oraz sukcesywnie wydaje się żołnierzom rezerwy karty mobilizacyjne.

Dotychczas utożsamiało się mobilizację powszechną z mobilizacją jawną w państwie. Obecnie, gdyby doszło do uruchomienia faktycznej mobilizacji sił zbrojnych na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa, to opublikowanie zarządzonej mobilizacji w środkach masowego przekazu może nastąpić, bez względu na jej sposób prowadzenia (w trybie nakazowym, czy zestawami jednostek), w momencie rozpoczęcia rozwijania sił głównych i pozostałych sił zbrojnych. Fakt ten będzie nagłośniony w mediach i rozpowszechniony na arenie międzynarodowej jako działania równoważące narastające zagrożenie. Dlatego też przekazanie informacji o zarządzeniu i uruchomieniu częściowej mobilizacji sił zbrojnych w środkach masowego przekazu nie jest równoznaczne z ogłoszeniem mobilizacji powszechnej, gdyż dalej będzie ona prowadzona według rozpoczętego sposobu. Gdyby jednak w czasie mobilizacyjnego rozwijania sił zbrojnych wybuchł konflikt zbrojny, to nastąpi automatyczne zarządzenie mobilizacji powszechnej – czyli dalsze kontynuowanie mobilizacji, ale już jako jednoczesne rozwijanie pozostałych jednostek wojskowych sił zbrojnych (*załącznik 22*).

Przekazanie do publicznej wiadomości o częściowym mobilizacyjnym rozwijaniu sił zbrojnych może stanowić jeden z elementów determinacji społeczeństwa w zakresie obrony własnych racji oraz przedstawienie przeciwnikowi argumentu siły i doprowadzenie do rozwiązania konfliktu na drodze pokojowych rokowań.

3.4. Mechanizm mobilizacyjnego rozwijania jednostki wojskowej

(załącznik 26)

Dowódca jednostki wojskowej po otrzymaniu sygnału, decyzji o uruchomieniu mobilizacji realizuje przedsięwzięcia w postaci wezwania kadry jednostki uczestniczącej w realizacji przedsięwzięć mobilizacyjnych. W pierwszej połowie doby powinien uruchomić pracę zespołu kierowania, wydzielić i odesłać załączki mobilizacyjne lub przyjąć je z innych jednostek wojskowych. Następnie przygotować osoby funkcyjne uczestniczące w akcji kurierskiej i rozwinąć elementy bazy mobilizacyjnej. W drugiej połowie pierwszej doby mobilizacyjnej należy ściągnąć osoby świadczące oraz żołnierzy z mobilizacyjnego rzutu alarmowego. Jeśli dowódca jednostki dysponuje dłuższym terminem na mobilizacyjne rozwinięcie, to czynności organizacyjne może rozciągnąć na drugą dobę np. związane z rozwinięciem elementów bazy mobilizacyjnej. Następnie w kolejnych dobach mobilizacji powołuje i wciela poszczególne rzuty żołnierzy rezerwy do pododdziałów, wykorzystując te same elementy bazy mobilizacyjnej.

Przedsięwzięcia procesu mobilizacyjnego jednostki wojskowe realizują tylko w porze dnia. Natomiast porę nocną przeznaczają się na odpoczynek. W najważniejszych elementach bazy jak: punkt kontrolno-informacyjny, punkt przyjęcia i rozdziału środków transportowych pozostawia się niezbędne siły dyżurne, które w wypadku przybycia uzupełnienia w godzinach nocnych, dokonują ich przyjęcia i kierują do pododdziałów na wypoczynek nocny. Rano realizuje się dalsze czynności związane z wyposażeniem żołnierzy rezerwy i dostosowaniem środków transportowych do potrzeb eksploatacji w wojsku.

Nawet najlepiej zorganizowane i zabezpieczone mobilizacyjne rozwijanie może przebiegać w warunkach zakłóceń, które współcześnie są mało przewidywalne *(załącznik 27)*. Zatem już na etapie planowania należy uwzględnić przewidywane sytuacje, jakie mogą wystąpić w jednostkach wojskowych i na terenie garnizonów. Może też nastąpić uszkodzenie lub zniszczenie części

miejsc prowadzenia mobilizacji. Wówczas może zaistnieć potrzeba przeniesienia mobilizowanych pododdziałów (jednostek) do zapasowych rejonów alarmowych (*załącznik 28*).

ZAKOŃCZENIE

Mobilizacja jest tą dziedziną działalności sił zbrojnych, która wynika z istoty przygotowania do wojny. Jeszcze w XIX wieku polegała ona głównie na zorganizowanym przechodzeniu wojsk ze stanu statycznego, w jakim znajdowały się one w garnizonach podczas pokoju, do stanu manewrowego narzuconego przez warunki polowe okresu wojny. Uruchomienie wojsk wymagało wówczas wyposażenia ich w polowe organy zaopatrywania i obsługi (transport środków materiałowych, żywienie, obsługa medyczna i weterynaryjna). Elementy te w czasie pokoju były w większości wypadków niezbędne lub miały zupełnie ograniczony zakres funkcjonowania.

Od początku XX wieku w systemach mobilizacyjnych sił zbrojnych zaczęły zachodzić daleko idące zmiany organizacyjne i funkcjonalne. Mobilizacja systematycznie powiększała obszar swojego zainteresowania i wpływów, obejmując nimi liczne dziedziny gospodarki oraz życia społecznego poszczególnych państw. Główny wysiłek mobilizacji skupiał się na przygotowaniu i uruchomieniu rezerw ludzkich i materiałowych niezbędnych do rozwinięcia masowych armii oraz ich uzupełniania w czasie wojny.

Należy zwrócić uwagę na to, iż w I wojnie światowej mobilizacyjne rozwijanie sił zbrojnych walczących stron rozpoczynało się niemal równocześnie z wypowiedzeniem wojny. Wówczas już zaczęto przenosić część czynności związanych z osiąganiem pełnej gotowości bojowej na okres bezpośrednio poprzedzający rozpoczęcie walki (mobilizacja skryta prowadzona z zastosowaniem różnych zabiegów maskujących). W II wojnie światowej niektóre państwa niemal w całości przeprowadzały mobilizację przed wybuchem konfliktu zbrojnego. Dotyczyło to zwłaszcza tych państw, które go wywoływały.

Mobilizacja we współczesnych warunkach jest przedsięwzięciem złożonym, obejmującym prawie wszystkie dziedziny życia państwowego. Coraz większą rolę w tej dziedzinie zaczynają odgrywać uwarunkowania wynikające z przynależności państwa do militarnych, czy gospodarczych układów. Idzie tu o interoperacyjność systemów mobilizacyjnych sił zbrojnych państw z jednoczesnym zachowaniem opcji narodowych w przedmiocie rozwijania wojsk.

Zaplecze gospodarczo-administracyjne stanowi materialny wskaźnik możliwości przygotowań mobilizacyjnych w siłach zbrojnych. Przejawia się to w corocznych wydatkach na cele obronne, w tym na siły zbrojne. Główny ciężar w zabezpieczeniu przygotowań mobilizacyjnych będzie spoczywał na przemyśle, transporcie i rolnictwie. Te trzy gałęzie gospodarki narodowej powinny być dobrze przygotowane do wykonania zadań na rzecz sił zbrojnych własnych i sojuszniczych oraz innych formacji obronnych oraz całego społeczeństwa RP.

Nowe wyzwania u progu XXI wieku zapewne dadzą znać także w istocie systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych, a głównie w jego uwarunkowaniach dotyczących pełnienia służby wojskowej w czasie pokoju i na wypadek wojny.

BIBLIOGRAFIA

- Babula J., Systemy mobilizacyjne sił zbrojnych, Bellona, Warszawa 1995.
- Babula J., Wojnarowski J., Zakres systematyki teorii i praktyki mobilizacji sił zbrojnych, ASG WP, Warszawa 1987.
- Bagiński H., U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914, Warszawa 1935.
- Berman Cz., Mobilizacja w teorii i praktyce, MON, Warszawa 1964.
- Bobrzański M., Dzieje Polski w zarysie, Warszawa 1987.
- Dąbrowski St., Zagadnienia obrony narodowej w wojnie nowoczesnej, Poznań 1925.
- Getka H., System mobilizacyjny Sił Zbrojnych Polski w latach 1921–1939, ASG WP, Warszawa 1993.
- Jasienica P., Polska Jagiellonów, PWN, Warszawa 1986.
- Jasienica P., Polska Piastów, PWN, Warszawa 1986.
- Jasienica P., Rzeczpospolita obojga narodów – Calamitas regnum, PWN, Warszawa 1986.
- Jasienica P., Rzeczpospolita obojga narodów – Dzieje agonii, PWN, Warszawa 1986.
- Jasienica P., Rzeczpospolita obojga narodów – Srebrny wiek, PWN, Warszawa 1986.
- Jędruszczak K., Historia Polski, t. IV, Warszawa 1984.
- Kacmarzyk Z., Kazimierz Wielki 1333–1370, Warszawa 1948.

- Łężny Wł., Kształtowanie się polskiego modelu mobilizacji sił zbrojnych w latach 1920–1970, Warszawa 1972.
- Ratajczak L., Historia wojskowości, Warszawa 1980.
- Sikorski Wł., Przyszła wojna, Warszawa 1934.
- Stachewicz J., Polskie plany mobilizacyjne przed II wojną światową, JBNHP, Warszawa 1933.
- Terlecki O., Z dziejów Rzeczypospolitej, Kraków 1989.
- Tupolski J., Zarys dziejów Polski, Warszawa 1986.
- Wojnarowski J., Lewandowski G., Zadania organów administracji publicznej w zakresie uzupełniania SZ RP, AON 2001.
- Wojnarowski J., Ogólne zasady systemu mobilizacji SZ, ZN ASG WP 1/37/84.
- Wojnarowski J., Podłoże teoretyczne współczesnego systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych, MW 7/1990.
- Wojnarowski J., Przygotowanie do mobilizacyjnego rozwinięcia systemu obronnego państwa, AON, Warszawa 1997.
- Wojnarowski J., Uwarunkowania prawne, organizacyjno-strukturalne i ekonomiczne wpływające na przygotowanie sił zbrojnych do mobilizacji, AON, Warszawa 1994.
- Wojnarowski J., Wybrane czynniki sprawności systemu mobilizacyjnego sił zbrojnych, ZN AON 2/15/1994.
- Wojnarowski J., Założenia mobilizacyjnego rozwijania KZ wydzielanego z wojsk okręgu, AON, Warszawa 1991.
- Zakrzewski T., Organizowanie siły zbrojnej w państwie, WIN-H, Warszawa 1938.

ZAŁĄCZNIKI

1. Zakres mobilizacji SZ RP
2. Liczebność polskiej siły zbrojnej
3. Diagram mobilizacyjnego rozwinięcia SZ
4. Problemy mobilizacji w państwie
5. Istota systemu mobilizacyjnego SZ
6. Cele systemu mobilizacyjnego SZ RP
7. Determinanty przygotowań mobilizacyjnych w państwie
8. Czynniki wpływające na system mobilizacyjny i ich skutki
9. Mobilizacja – definicja
10. Definicje mobilizacji
11. Współzależność mobilizacji SZ RP
12. Dialektyka w systemie mobilizacyjnym SZ RP
13. Cechy charakterystyczne systemu mobilizacyjnego
14. Podział rezerw osobowych SZ RP
15. Potrzeby uzupełniania sił zbrojnych
16. Istota powiększania SZ RP
17. Warianty i sposoby prowadzenia mobilizacji SZ
18. Instrukcyjne sposoby mobilizacyjnego rozwijania SZ
19. Mobilizacyjne rozwijanie JW wg zestawów w trybie alarmowym
20. Warianty mobilizacyjnego rozwinięcia SZ
21. Sposoby mobilizacji sił zbrojnych
22. Warianty uruchomienia mobilizacji SZ
23. Przepływ informacji po uruchomieniu mobilizacji
24. Kierowanie mobilizacją wojsk
25. Mechanizm mobilizacyjnego rozwijania JW
26. Istota zakłóceń w procesie mobilizacji
27. Zapasy sił zbrojnych
28. Rejony dyslokacji (pobytu) SZ (JW)

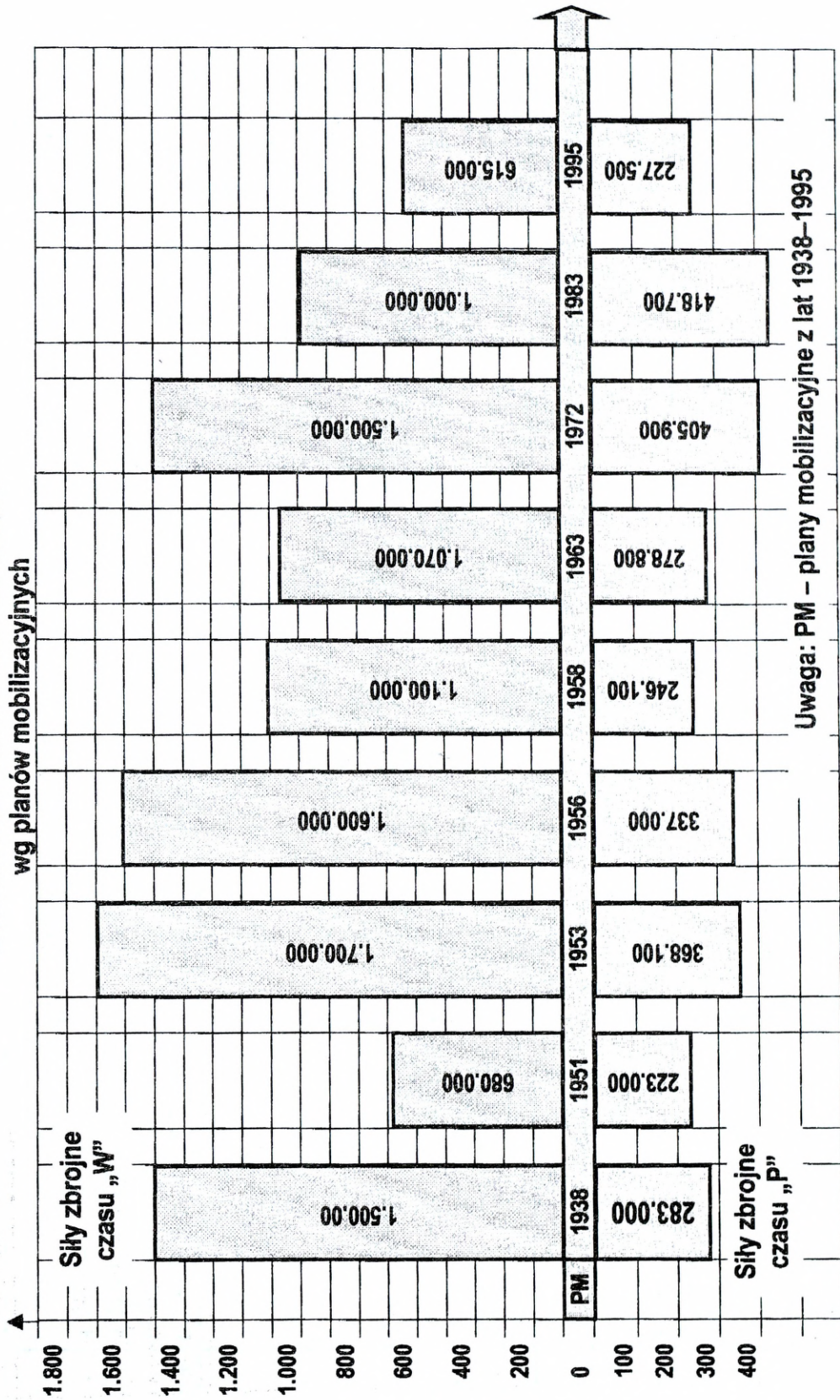
ZAKRES MOBILIZACJI SIŁY ZBROJNEJ RP

Załącznik 1

Okres	Stan pokoju		Czas mobilizacji	
	Formacje	Liczba	Formacje	Liczba
1	2	3	4	5
X-XIII wiek	Jednostki zawodowe 1. Drużyny książęce 2. Drużyny nadworne 3. Załogi grodów 4. Załogi miast	3.000 – 12.000 wojowników	1. Pospolite ruszenie rycerstwa (nieodpłatna formacja zbrojna zwolwana przez wici – list królewski) na wypadek zagrożenia RP stanowiąco ono 30% siły zbrojnej. 2. Mobilizacja armii kmieć (70% siły zbrojnej): chłopi świadczący usługi przy budowie umocnień, pełnili służbę przy grodach i przejściach granicznych oraz dostarczali podwód do przewozu żywności i materiałów; mieszczanie produkujący uzbrojenie i wyposażenie na potrzeby wojenne rycerzy; wsie służebne – magazyny zaopatrzeniowe w żywność, paszę i uzbrojenie.	do 15.000
XIV-XV wiek	Wojska zaciężne 1. Chorągwie terytorialne (ziemskie lub królewskie); 2. Chorągwie możnowładców (rodowe z własnym herbem).	12.000 – 15.000	1. Pospolite ruszenie szlachty. 2. Mobilizacja obrony potocznej (rzemieślnicy do budowy i naprawy fortyfikacji).	W 1410 r. – 18.000 wojsk ko- ronnych (łącznie 41.000) Krzyżacy 32.000

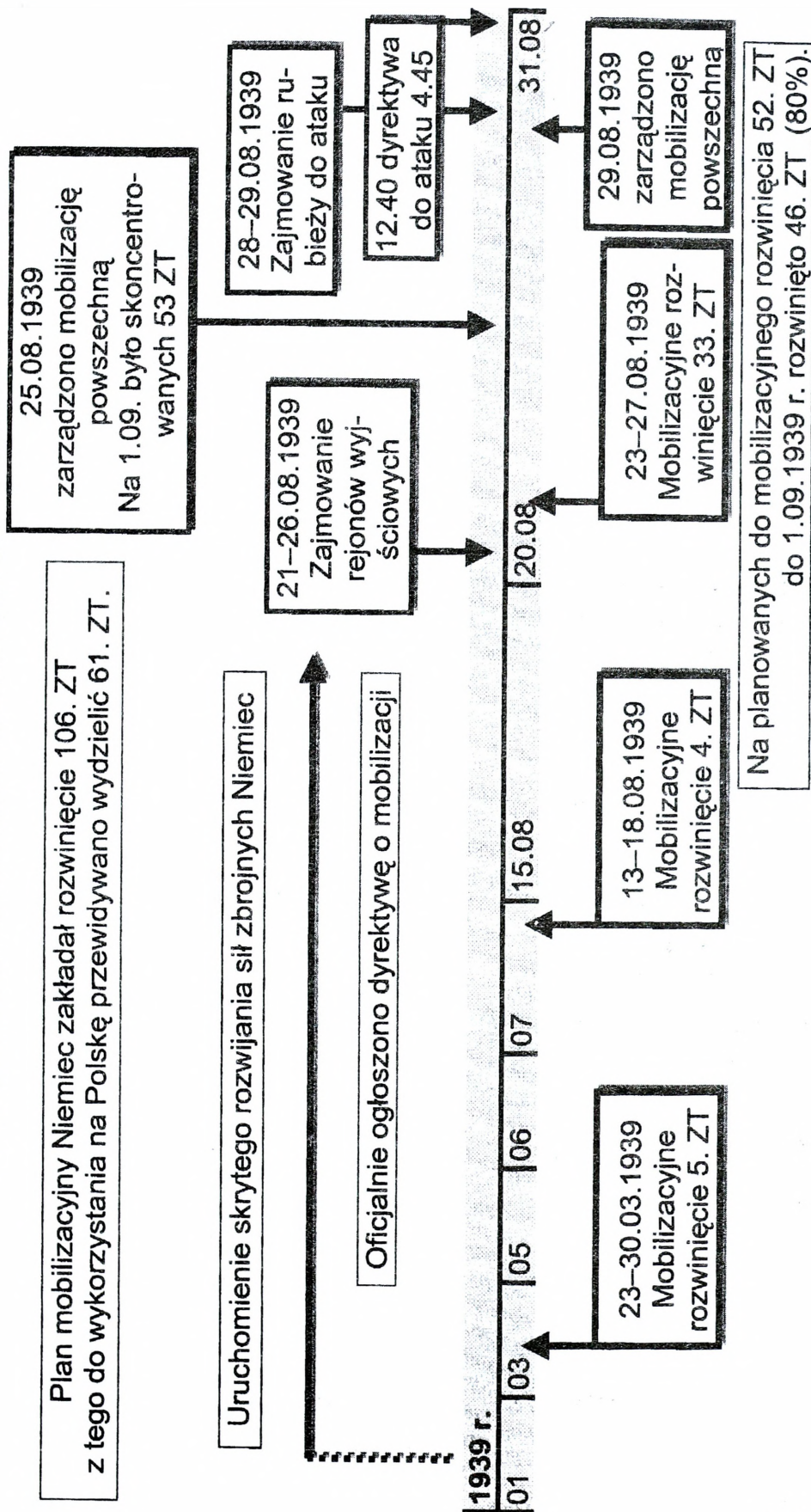
1	2	3	4	5
XVI– XVII wiek	Wojska stałe 1. Wojska zaciężne. 2. Wojska kwarciane (Zygmunt August – 1563 r.). 3. Piechota wybraniecka (łanowa i dymna) – Stefan Batory 1578 r.	ok. 15.000 ok. 4.000 – 6.000 8 lat służba jeden żołnierz z 20–100 łanów 24.000–32.000	Pospolite ruszenie szlachty Odsiecz wiedeńska 1683 r. Jana Sobieskiego	33.600 huza- rów (150.000 Kara Musta- fa)
XVIII –XIX wiek	Wojsko regularne z po- boru Armie powstańcze	15.000 – 18.000 Sejm Wielki 1791 r. – 100 tys. armia 18.000 30.000 22.000 27.000 27.000 30.000	Mobilizacja rezerw Powstanie Kościuszkowskie 1794 r. Księstwo Warszawskie 1807 r. Królestwo Polskie 1807 r. Powstanie Listopadowe 1830 r. Powstanie Styczniowe 1864 r. Mobilizacja rezerw (Jednostki obrony naro- dowej, korpus ochrony pogranicza).	35.000– 50.000 312.000 115.000 200.000 w 1812 r. zmob. 115 tys. 200.000 30.000
XX wiek	Polska Organizacja Wojskowa (POW) 1914 r. Legiony Polskie 1 BLeg.	5.200 1915 r.	1919 r. 1920 r.	78–600.000 700.000– 1.000.000
II RP	Wojsko Polskie	283.000	Mobilizacja rezerw	1.500.000

LICZEBNOŚĆ POLSKIEJ SIŁY ZBROJNEJ
wg planów mobilizacyjnych

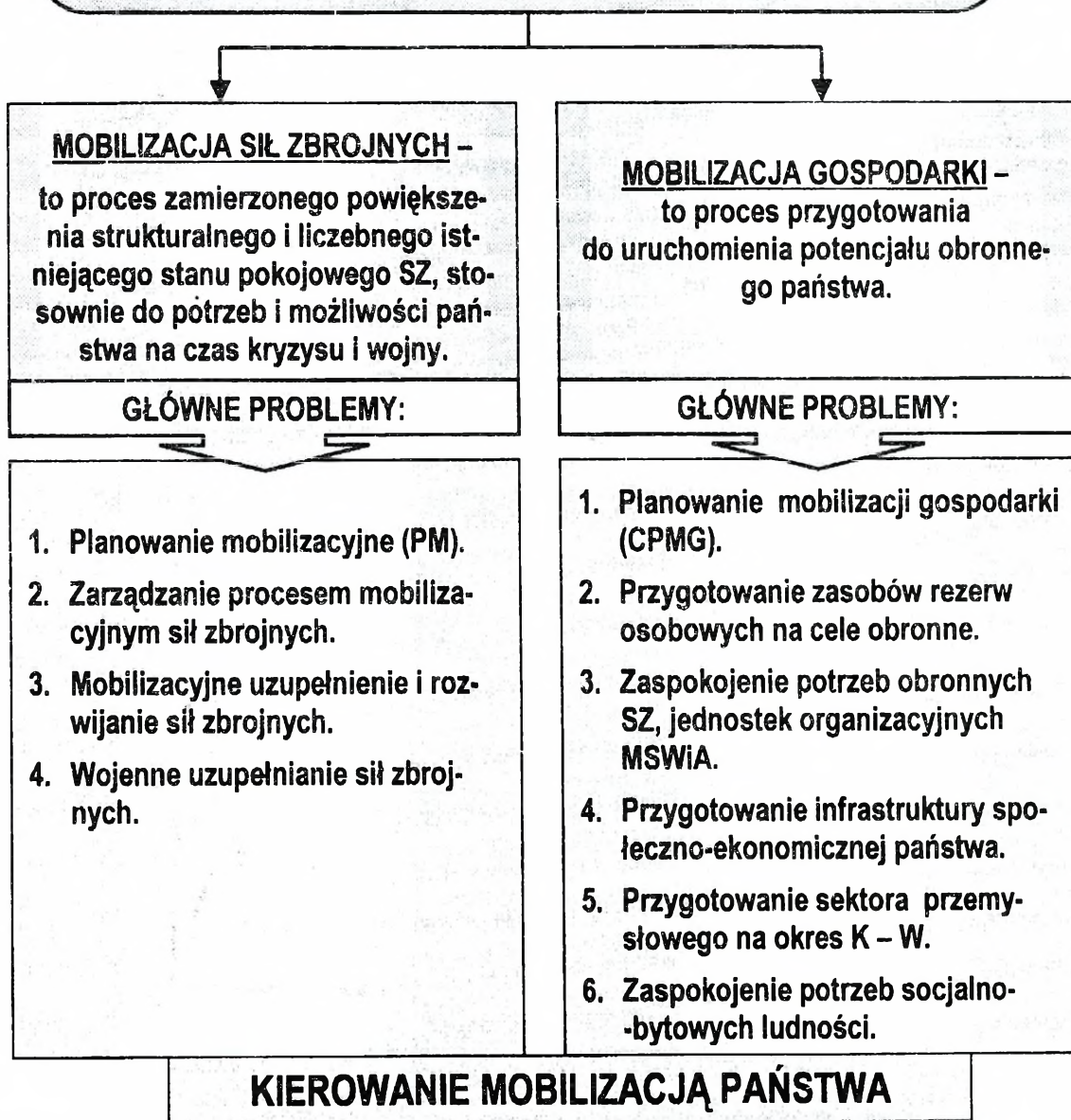
Uwaga: PM – plany mobilizacyjne z lat 1938–1995

DIAGRAM MOBILIZACYJNEGO ROZWIJANIA SIŁ ZBROJNYCH

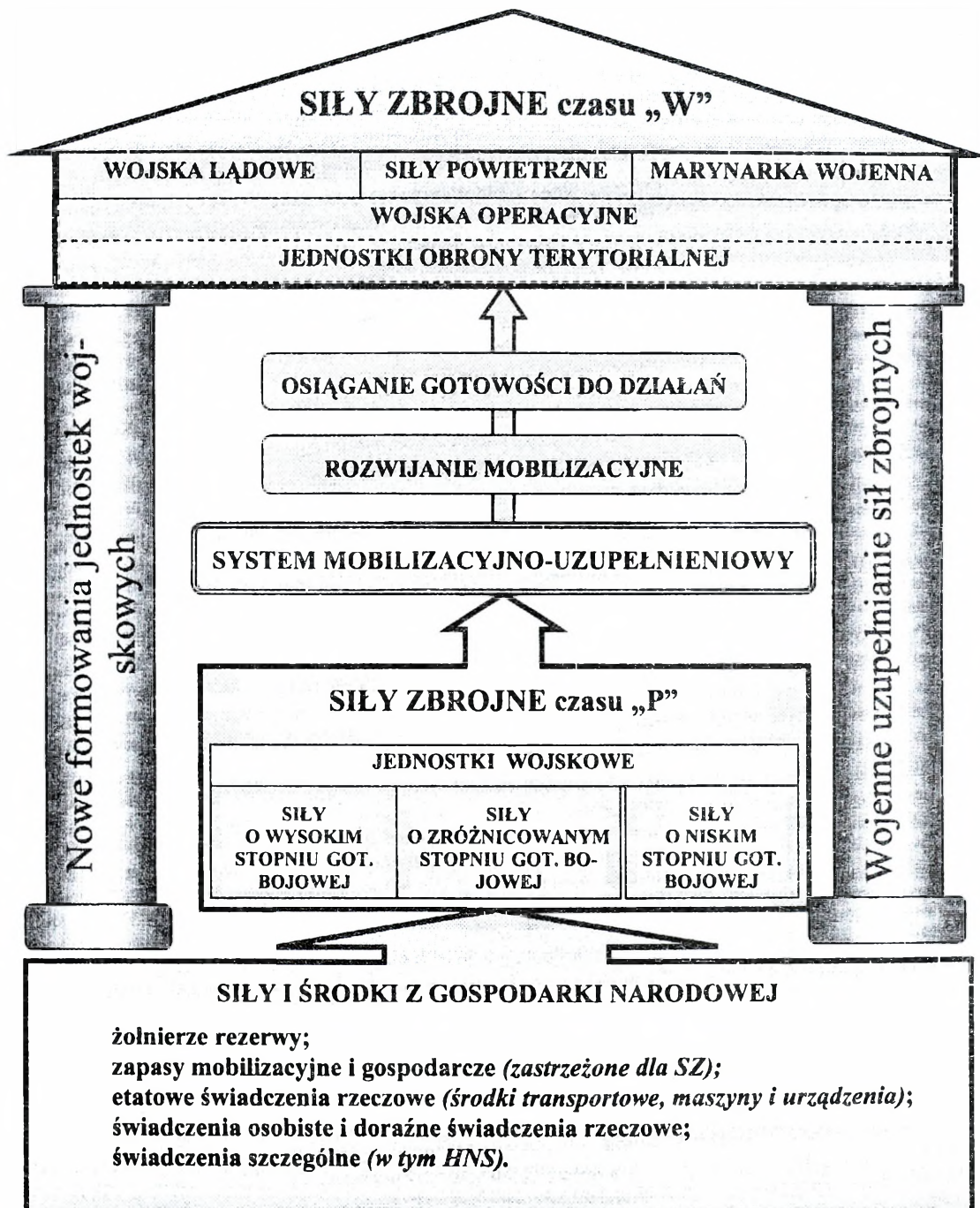
PROBLEMY MOBILIZACJI W PAŃSTWIE

MOBILIZACJA PAŃSTWA – to prawne, organizacyjne i praktyczne przygotowanie struktur państwa, jego organów władzy i administracji oraz poszczególnych działów (resortów, urzędów i podmiotów) gospodarki narodowej do działalności w okresie kryzysu i wojny, a w wypadku zaistnienia tych stanów do skutecznego działania.

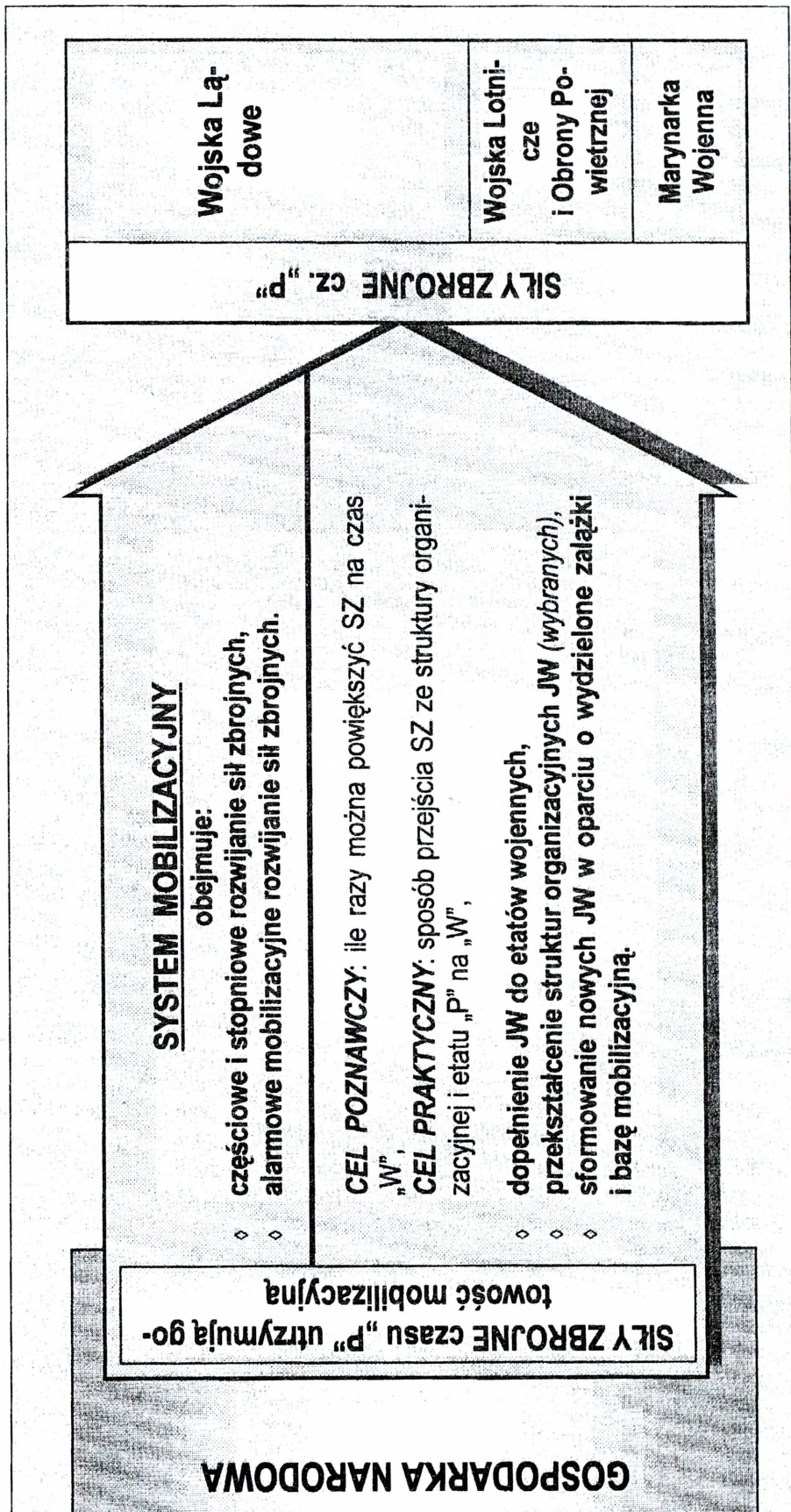
opracował: J. Wojnarowski, AON

ISTOTA SYSTEMU MOBILIZACYJNO-UZUPEŁNIENIOWEGO SZ RP

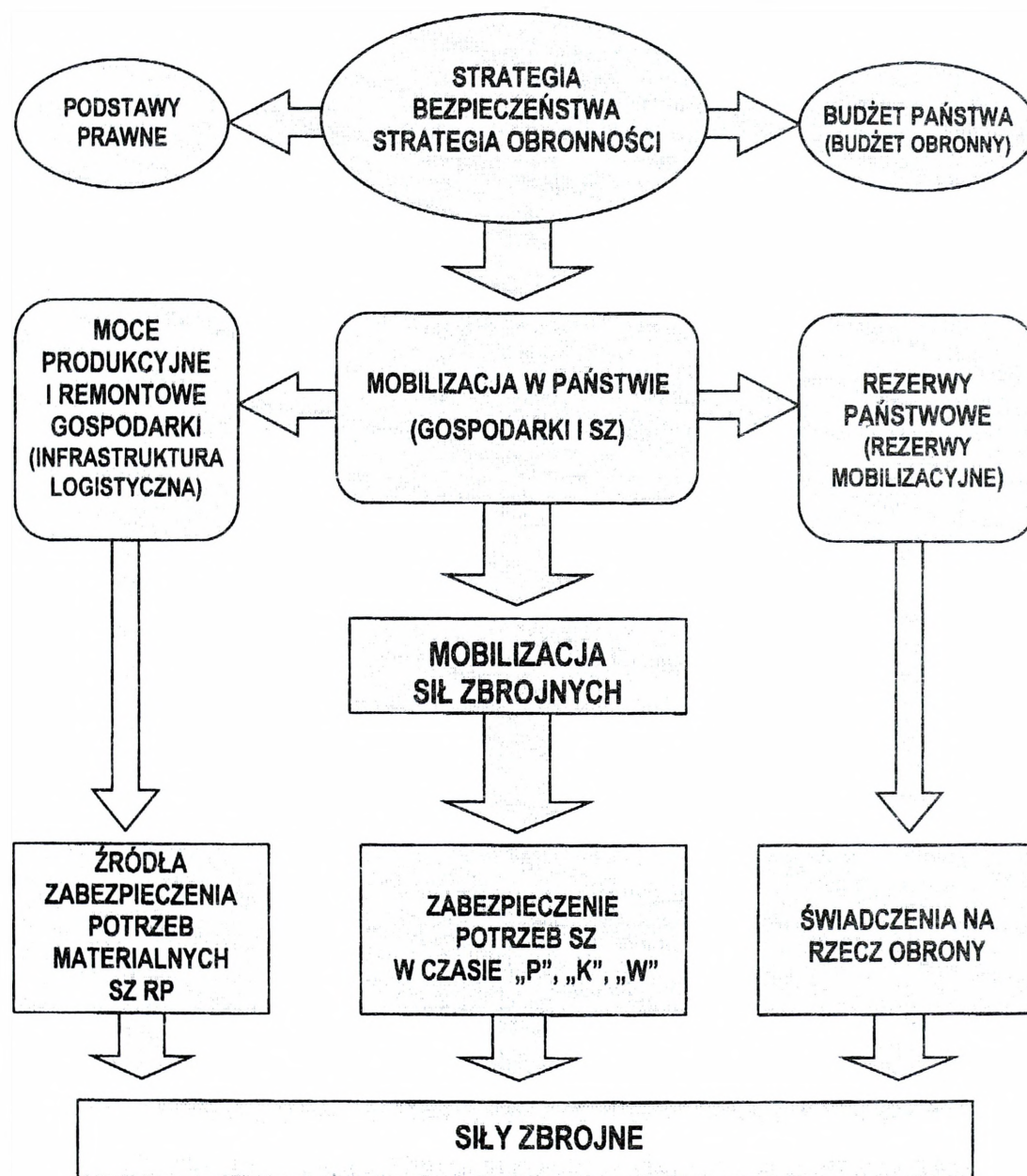

opracował: J. Wojnarowski, AON

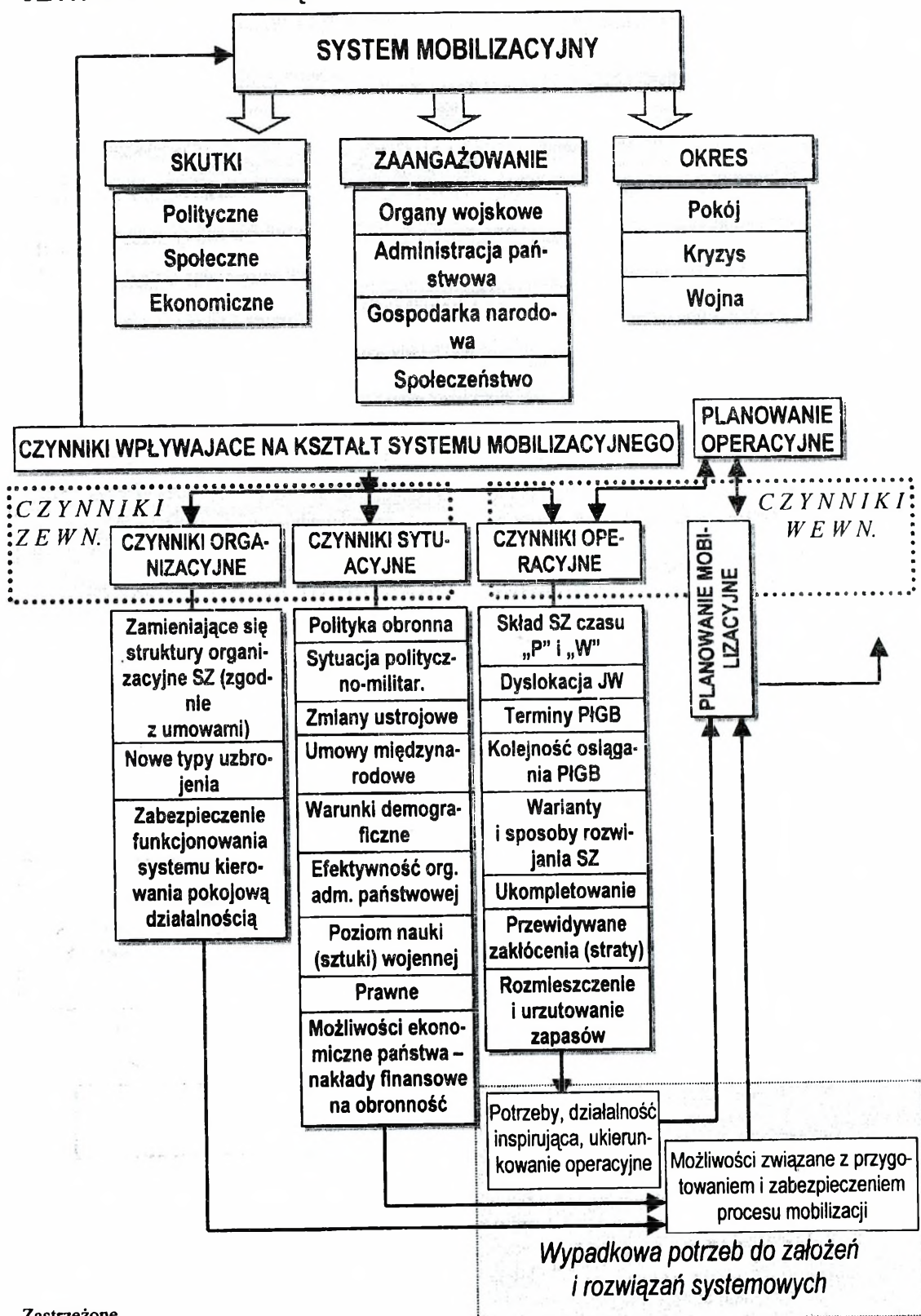
CELE SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO SIŁ ZBROJNYCH RP

DETERMINATY PRZYGOTOWAŃ MOBILIZACJI W PAŃSTWIE

CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA SYSTEM MOBILIZACYJNY I ICH SKUTKI

MOBILIZACJA   z fr. Mobilization
z niem. Mobilmachung
z łac. Mobilos

Całokształt czynności zmierzających do rozbudowy wojska lądowego i floty do stanów wojny oraz przystosowanie całokształtu życia i wytwórczości kraju do potrzeb wojny.

Mobilizacja jest powszechna jeśli dotyczy całości wojska i floty, częściowa tylko pewnych jednostek określonych przez władze wojskowe.

Mobilizację zarządzają najwyższe władze wojskowe na skutek decyzji Rządu.

Powodem zarządzenia mobilizacji mogą być zagrożenia państwa przez sąsiadów(da), wewnętrzne rozruchy lub cele ćwiczebne.

Mobilizacja jest czynnością zahaczającą o całe życie kraju, toteż przebieg jej musi być na wszystkich szczeblach dobrze przemyślany, a każdy szczegół przewidziany i rozplanowany w czasie.

Mobilizacja materiałowa to całokształt życia gospodarczego i kulturalnego państwa oraz jego obywateli. Obejmuje: wyposażenie zmobilizowanych sił w amunicję, sprzęt wojskowy, środki transportowe, zaopatrzenie mundurowe i wyekwipowanie, wyżywienie, przejściowe zakwaterowanie.

Encyklopedia wojskowa
z 1936 r., T. 5. str. 535

DEFINICJE MOBILIZACYJNE

SYSTEM MOBILIZACYJNY SIŁ ZBROJNYCH – to uporządkowany wewnętrznie układ założeń oraz zespół zasad i norm regulujących jego funkcjonowanie w P-K-W, koordynujący przedsięwzięcia planistyczne i organizacyjne, realizowane przez organy wojskowe i administracyjne oraz podmioty gospodarcze, aby za pomocą wydzielonych sił i środków dokonać → mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, zgodnie z założonymi celami politycznymi i operacyjnymi.

MOBILIZACYJNE ROZWINIĘCIE SIŁ ZBROJNYCH – to zorganizowane przechodzenie ze struktur pokojowych na wojenne z wykorzystaniem wydzielonych rezerw osobowych, środków transportowych, maszyn i urządzeń oraz zapasów materiałowych nagromadzonych w wojsku i w gospodarce narodowej.

MOBILIZACJA SIŁ ZBROJNYCH – to zamierzony proces powiększenia istniejącego stanu pokojowego sił zbrojnych, stosownie do potrzeb i możliwości państwa na czas kryzysu i wojny.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, 1996 r.

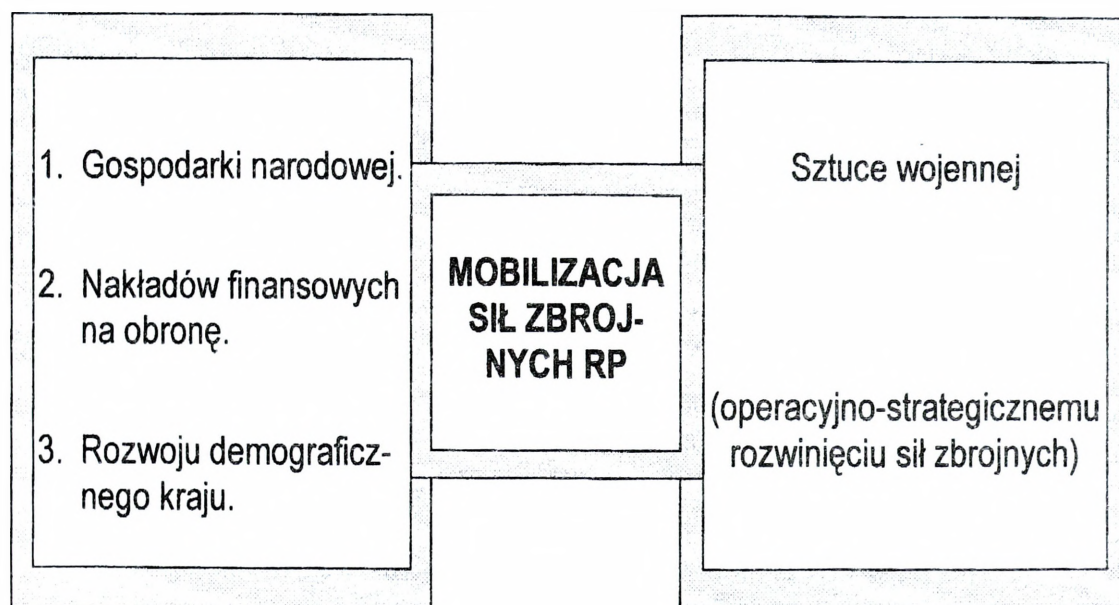
Instrukcja o mobilizacyjnym rozwinięciu Sił Zbrojnych RP, Sztab Gen. WP, Warszawa 1994 r.

Problemy organizacji, gotowości bojowej i mobilizacji sił zbrojnych, AON 1997 r., Podręcznik

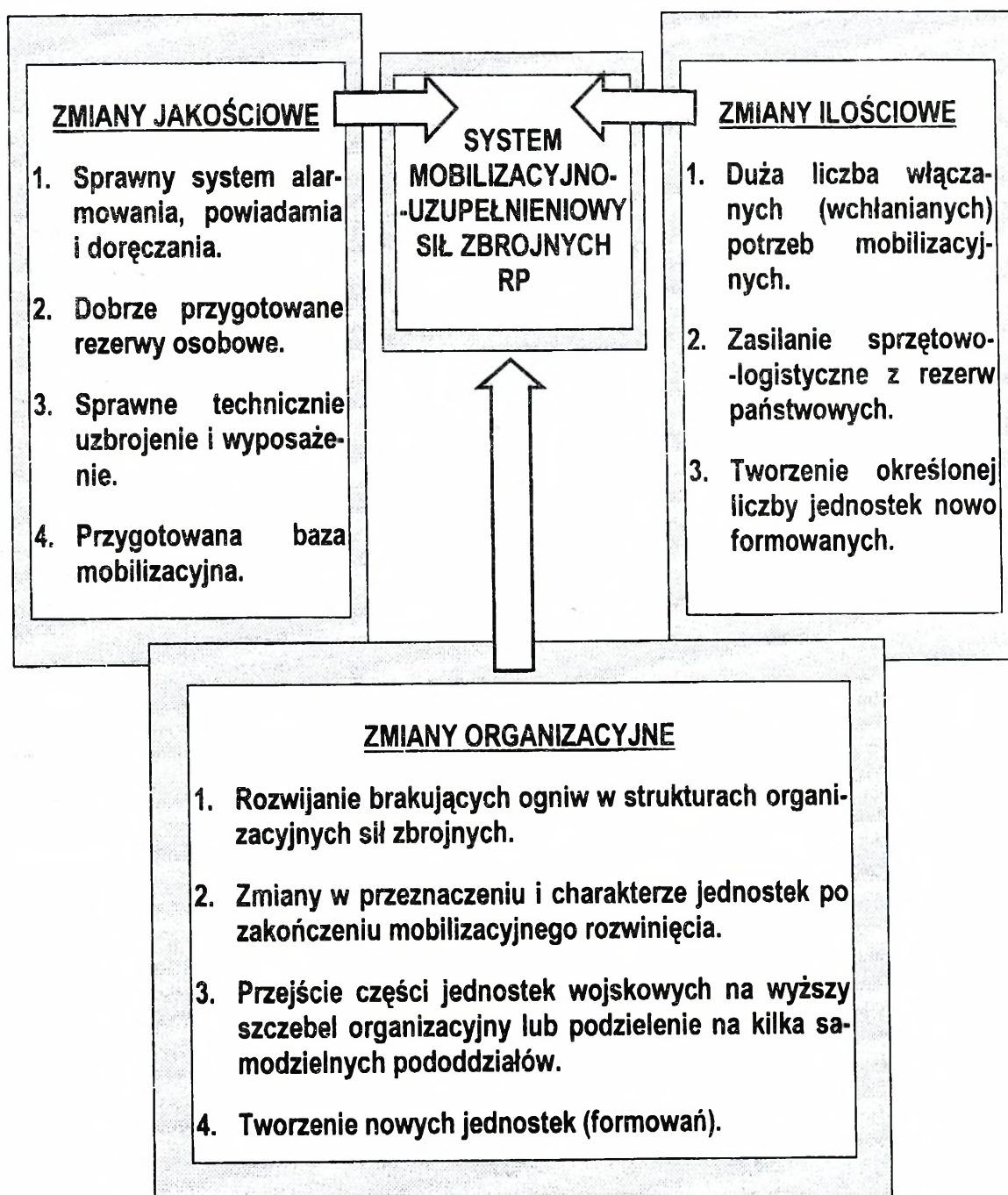
WSPÓLZALEŻNOŚĆ MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH RP

Uzależniona od:

Podporządkowana:

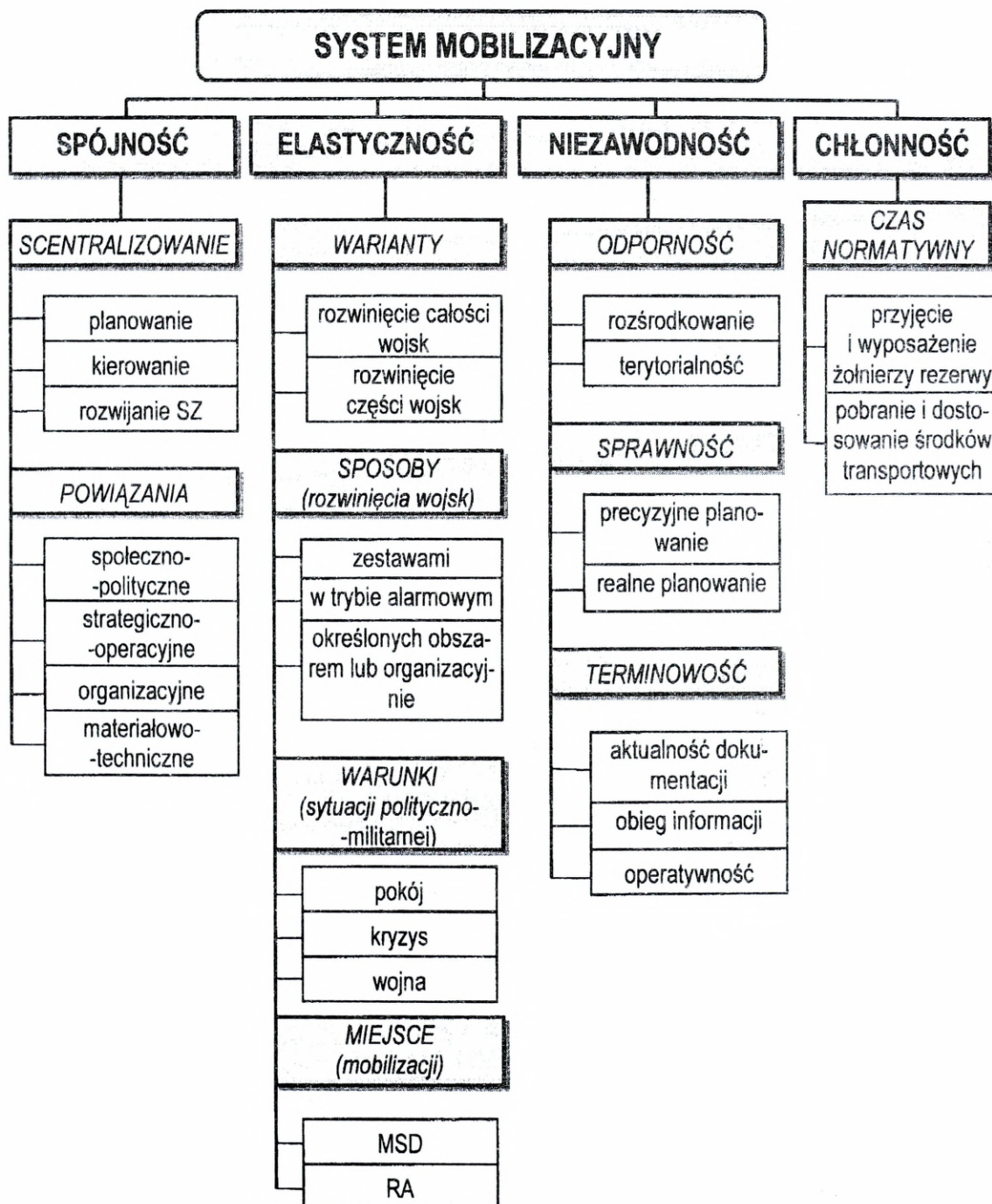

DIALEKTYKA W SYSTEMIE MOBILIZACYJNYM SIŁ ZBROJNYCH RP

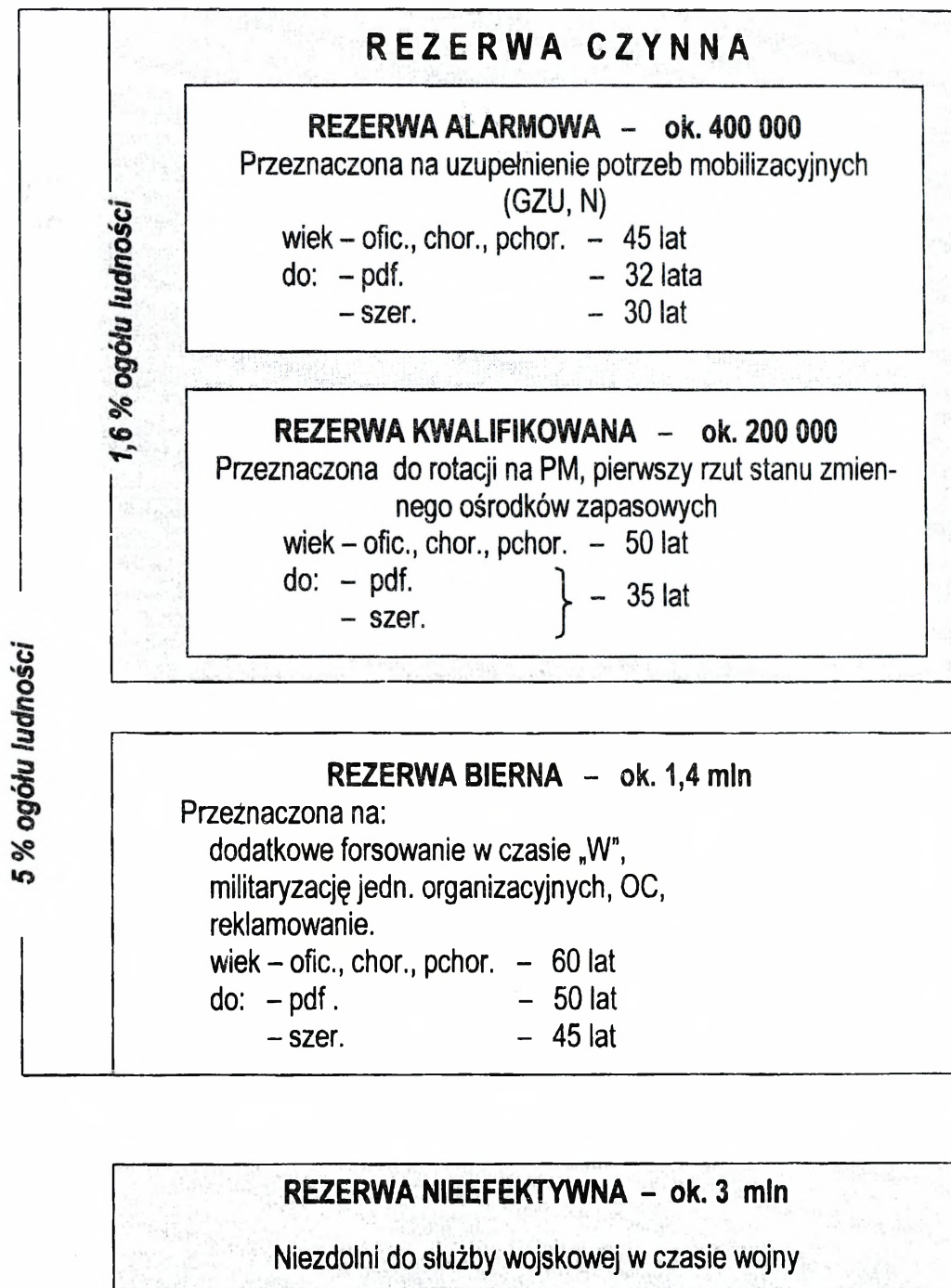

Dialektyka – w znaczeniu rozumowe dochodzenie do prawdy

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE SYSTEMU MOBILIZACYJNEGO SIŁ ZBROJNYCH RP

PODZIAŁ REZERW OSOBOWYCH

Ogółem ok. 5 mln rezerw, co stanowi 13 % ludności RP

POTRZEBY UZUPEŁNIANIA SIŁ ZBROJNYCH

POKOJOWE UZUPEŁNIANIE	MOBILIZACYJNE UZUPEŁ- NIANIE	WOJENNE UZUPEŁNIANIE
Potrzeby: 150 000 żołnierzy z tego: – 60 000 żołnierze służby zasad. – 15 000 żołnierze niezawod. – 75 000 kadry zawod. Pobór roczny: 60 000 żołnierze zasad. służby wojsk. 10 000 potrzeby MSWiA Łącznie: 70 000 poborowych	PM – 300 000 ŻR GZU – 90 000 ŻR Łącznie: 390 000 ŻR	140 000 – 162 000 Straty: – wojska operac. – 92.200 – pozostałe – 49.200
Razem potrzeby wyszkolonych rezerw osobowych		530 000–552 000

Uwaga: w 2002 r. limit poborowych do wcielenia wynosił:

- dla sił zbrojnych – 81.000 poborowych + 200 absolwentów do SPR (praktycznie o 10 tys. mniej);
- dla jedn. MSWiA – 7.100 poborowych.

ISTOTA POWIĘKSZANIA SZ RP

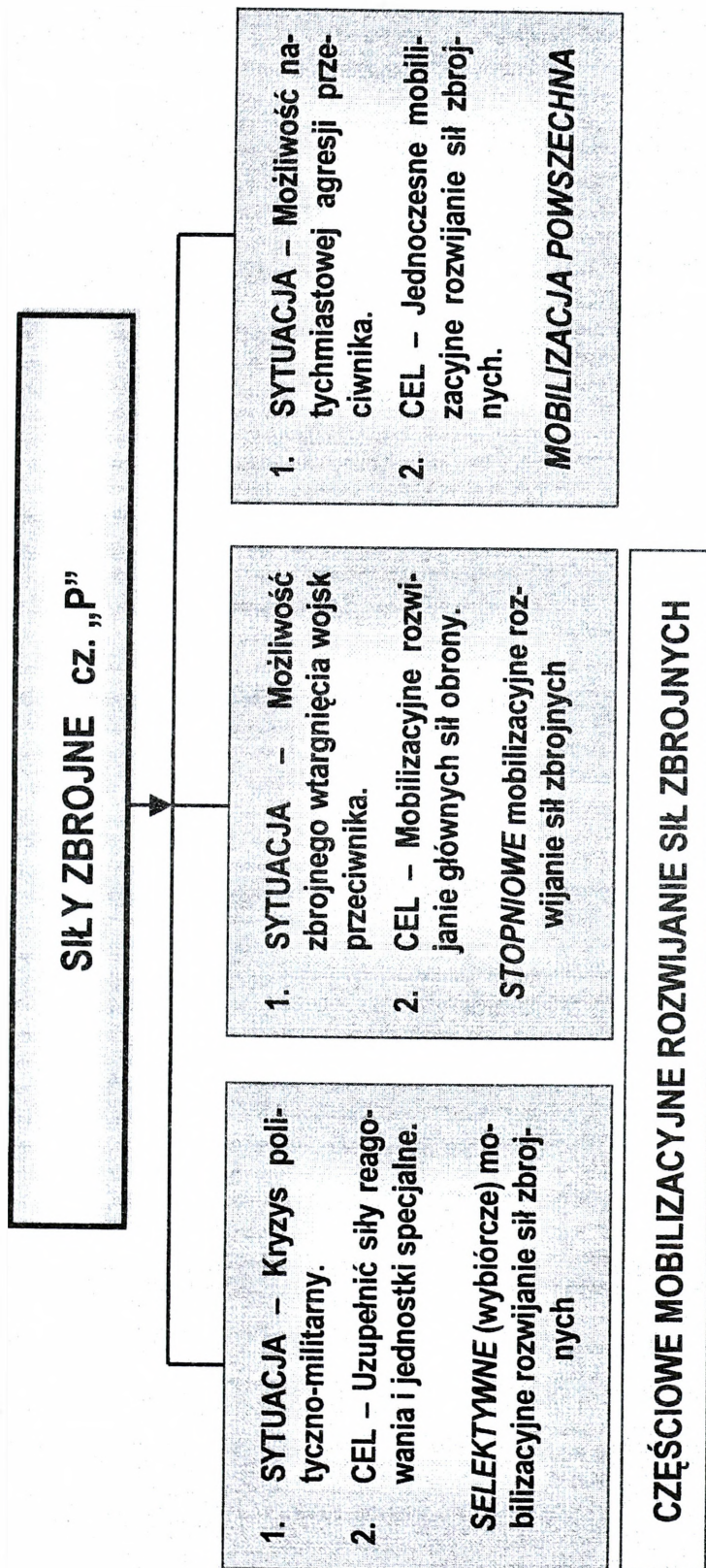
MOBILIZACJA SIŁ ZBROJNYCH – to proces zamie-
 rzonego powiększenia strukturalnego i liczebnego sta-
 nu pokojowego wojsk, stosownie do potrzeb
 i możliwości państwa na wypadek kryzysu i wojny.

- UZUPEŁNIANIE SZ w czasie pokoju (zwiększanie potencjału obronne-
 go):**
  - ◆ wcielenie poborowych do odbycia służby wojskowej,
  - ◆ zatrzymanie w JW żołnierzy po odbyciu zasadniczej służby wojskowej (do 1 miesiąca – decyzja RM),
  - ◆ zatrzymanie żołnierzy rezerwy po odbyciu ćwiczeń,
  - ◆ powołanie żołnierzy rezerwy na ćwiczenia wojskowe (np.: jako MRA lub UZ do Sił Reagowania czy osłony strategicznej).
- MOBILIZACYJNE ROZWIJANIE SZ (zwiększenie potencjału obron-
 nego):**
  - ◆ stopniowe rozwijanie sił zbrojnych,
  - ◆ alarmowe rozwijanie sił zbrojnych:
    - uzupełnianie JW do etatów czasu W^o,
    - przekształcanie struktur organizacyjnych wybranych JW,
    - formowanie nowych JW.

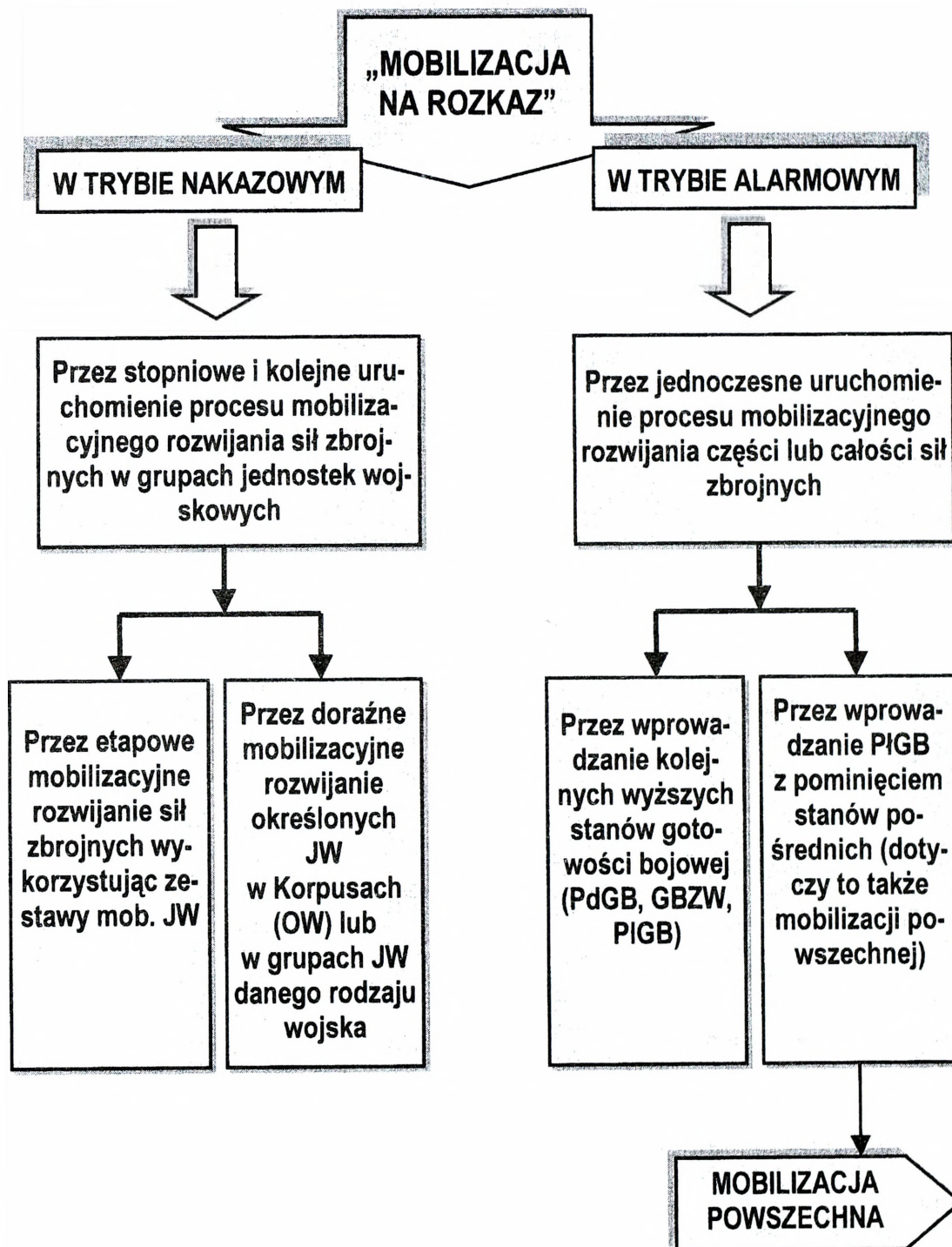
SIŁY ZBROJNE czasu „P”		
WL	WLOP	MW
OBRONA TERYTORIAL- NA		

SIŁY ZBROJNE czasu „W”		
WL	WLOP	MW
OBRONA TERYTORIALNA		

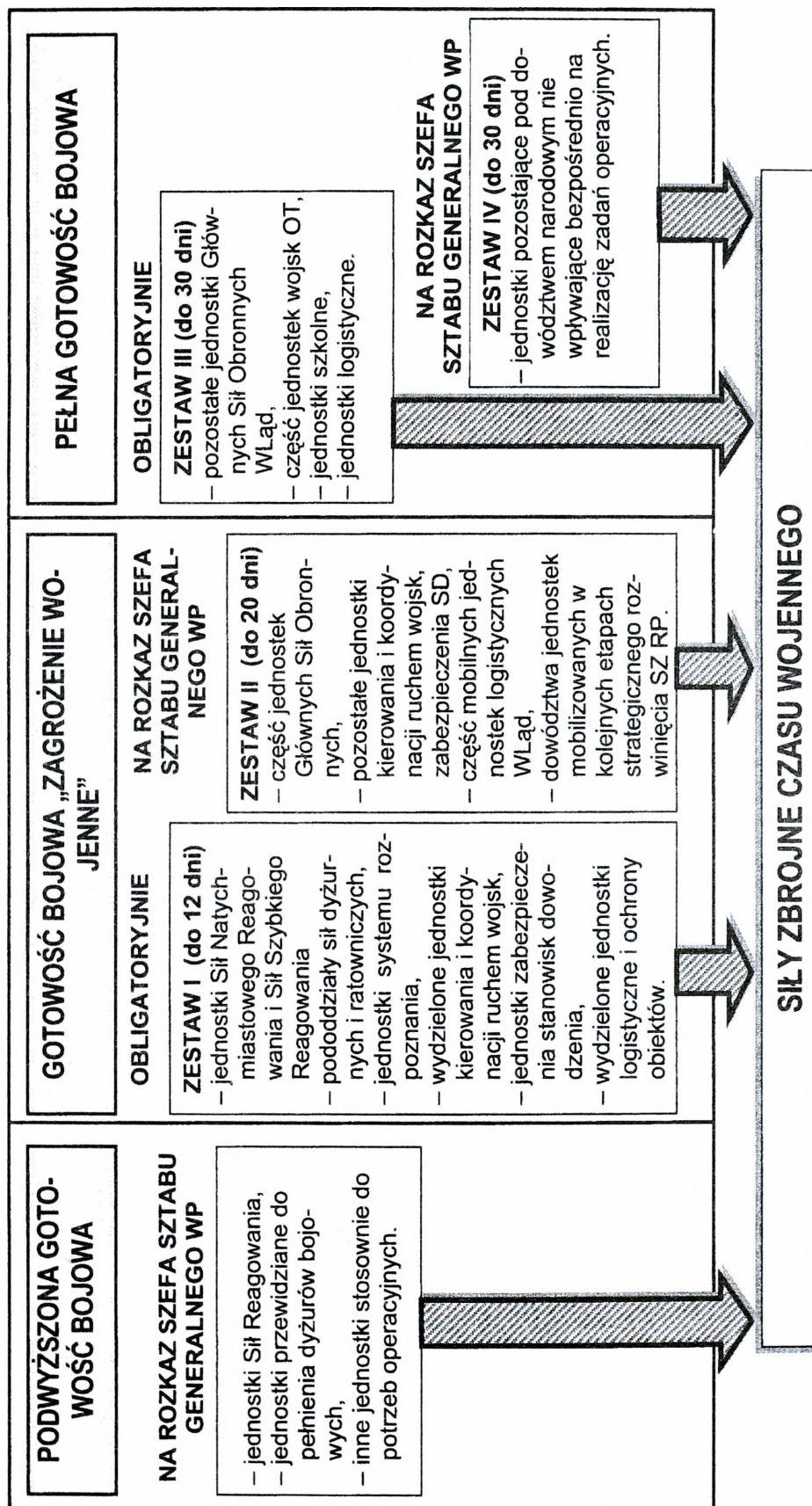
WARIANTY I SPOSOBY PROWADZENIA MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH (wynikające z sytuacji polityczno-militarnej)

INSTRUKCYJNE SPOSOBY MOBILIZACYJNEGO ROZWIJANIA SIŁ ZBROJNYCH

MOBILIZACYJNE ROZWIJANIE JEDNOSTEK WOJSKOWYCH WEDŁUG ZESTAWÓW W TRYBIE ALARMOWYM

WARIANTY MOBILIZACYJNEGO ROZWIĘCIA SIŁ ZBROJNYCH

Wariant 3.

Mobilizacja powszechna dla całości SZ

Mobilizacja sił zbrojnych wg zestawów jednostek wojskowych

Wariant 2.

Mobilizacja dla części SZ w trybie nakazowym z przejściem do rozwijania zestawami jednostek

Mobilizacja sił zbrojnych wg zestawów jednostek wojskowych

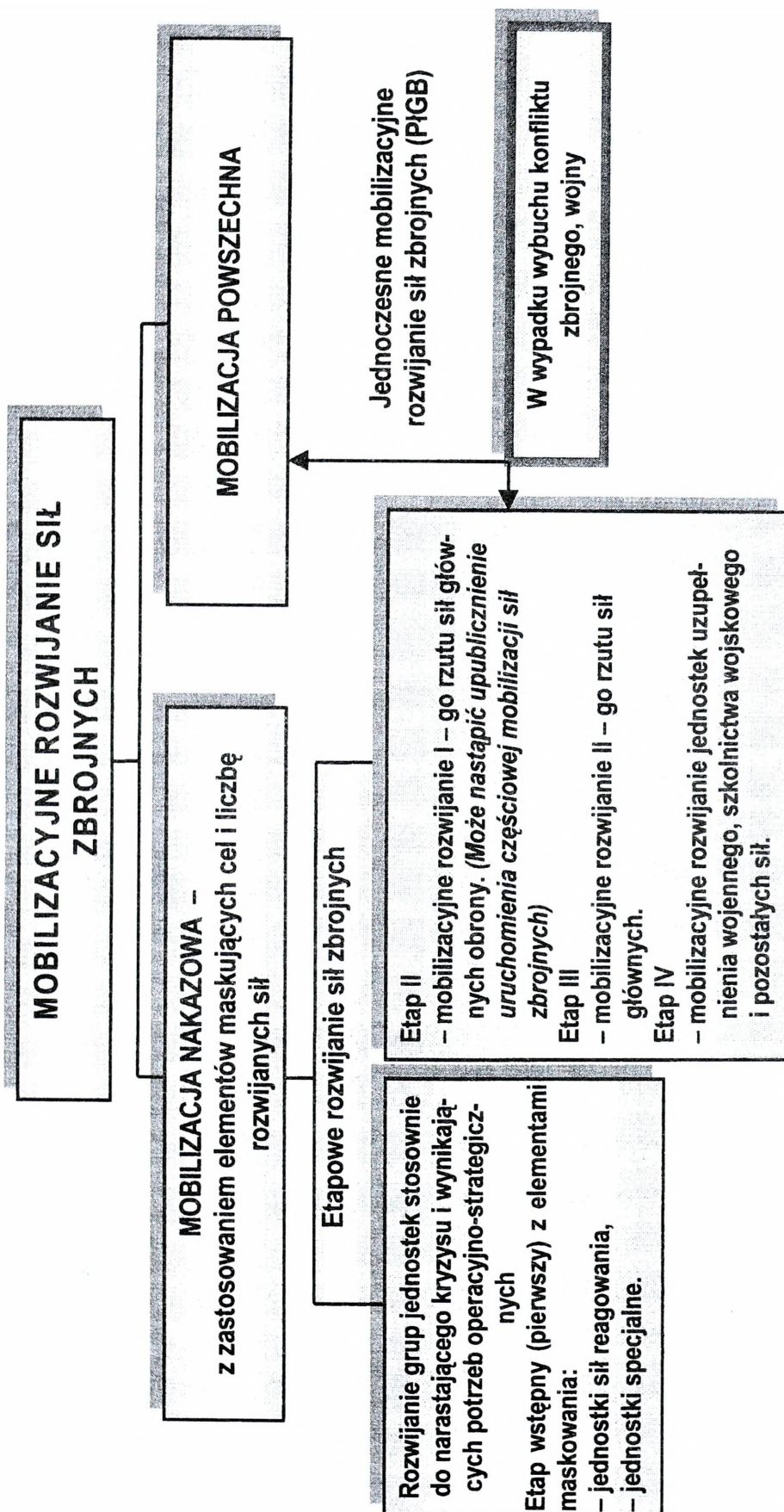
Wariant 1.

Mobilizacja w trybie nakazowym z przejściem do mobilizacji zestawami lub do powszechnej

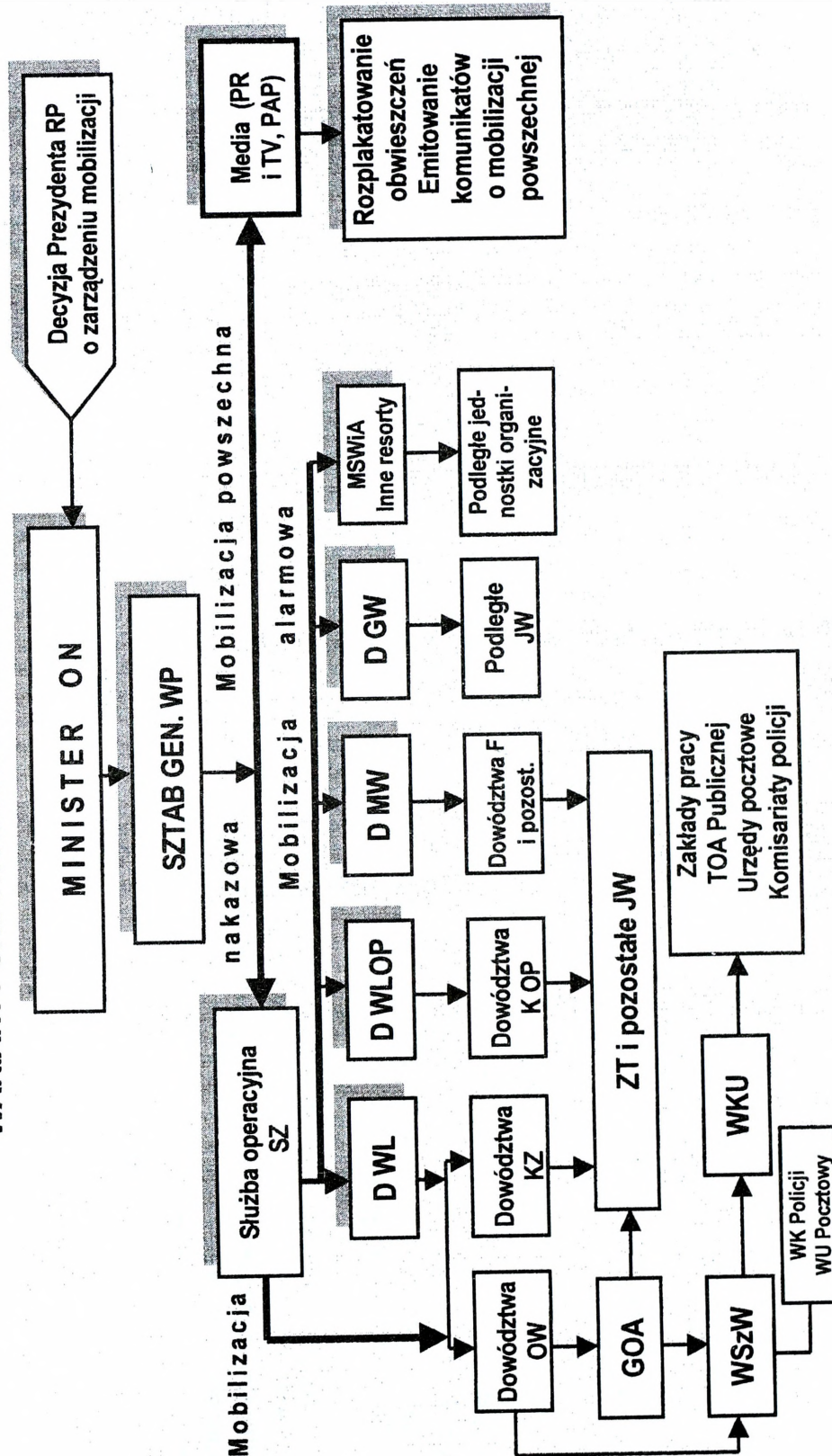
Wykonat: Jan Wojnarowski

SPOSOBY MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH

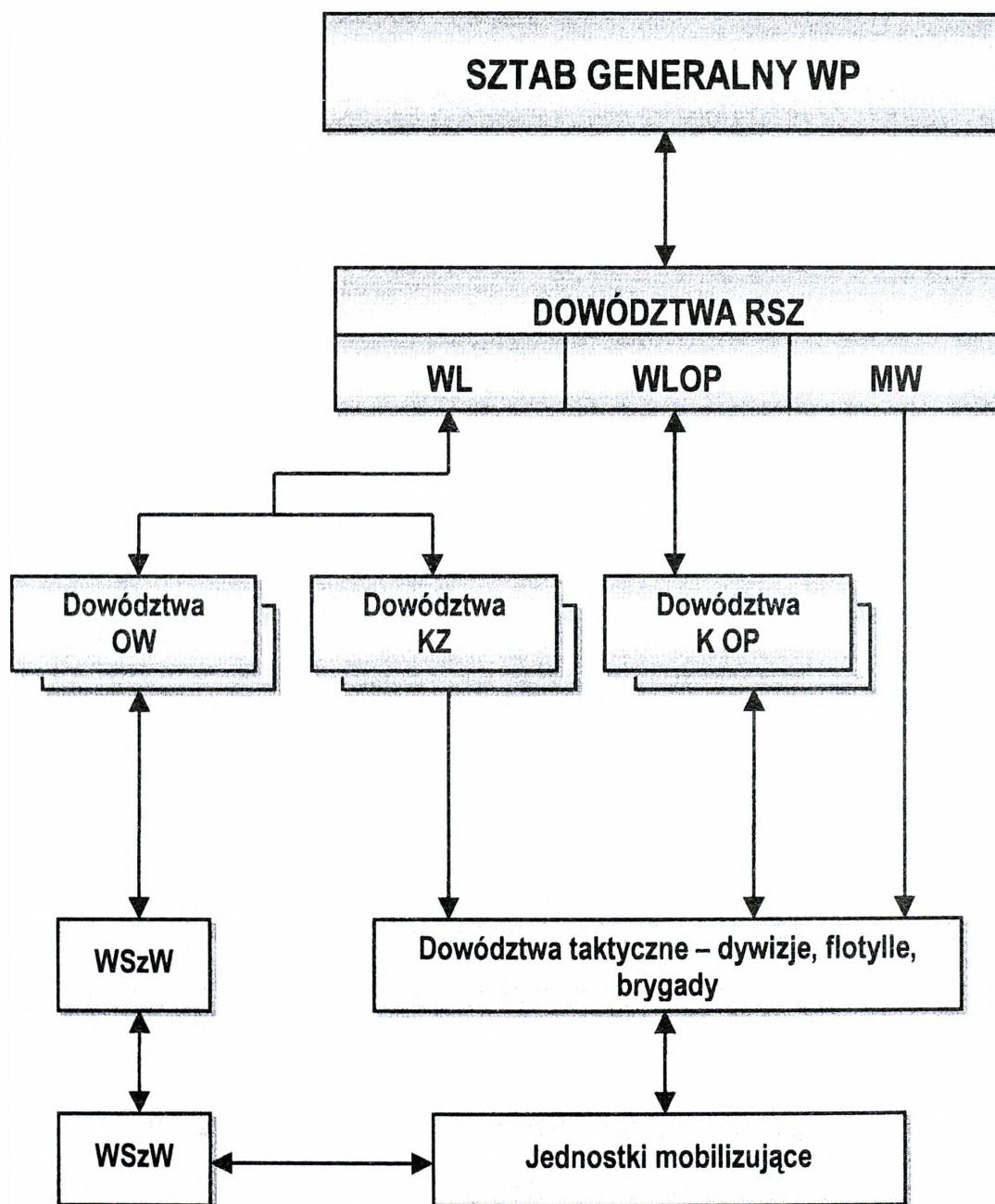

Wykonat: Jan Wojnarowski

WARIANTY URUCHOMIENIA MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH

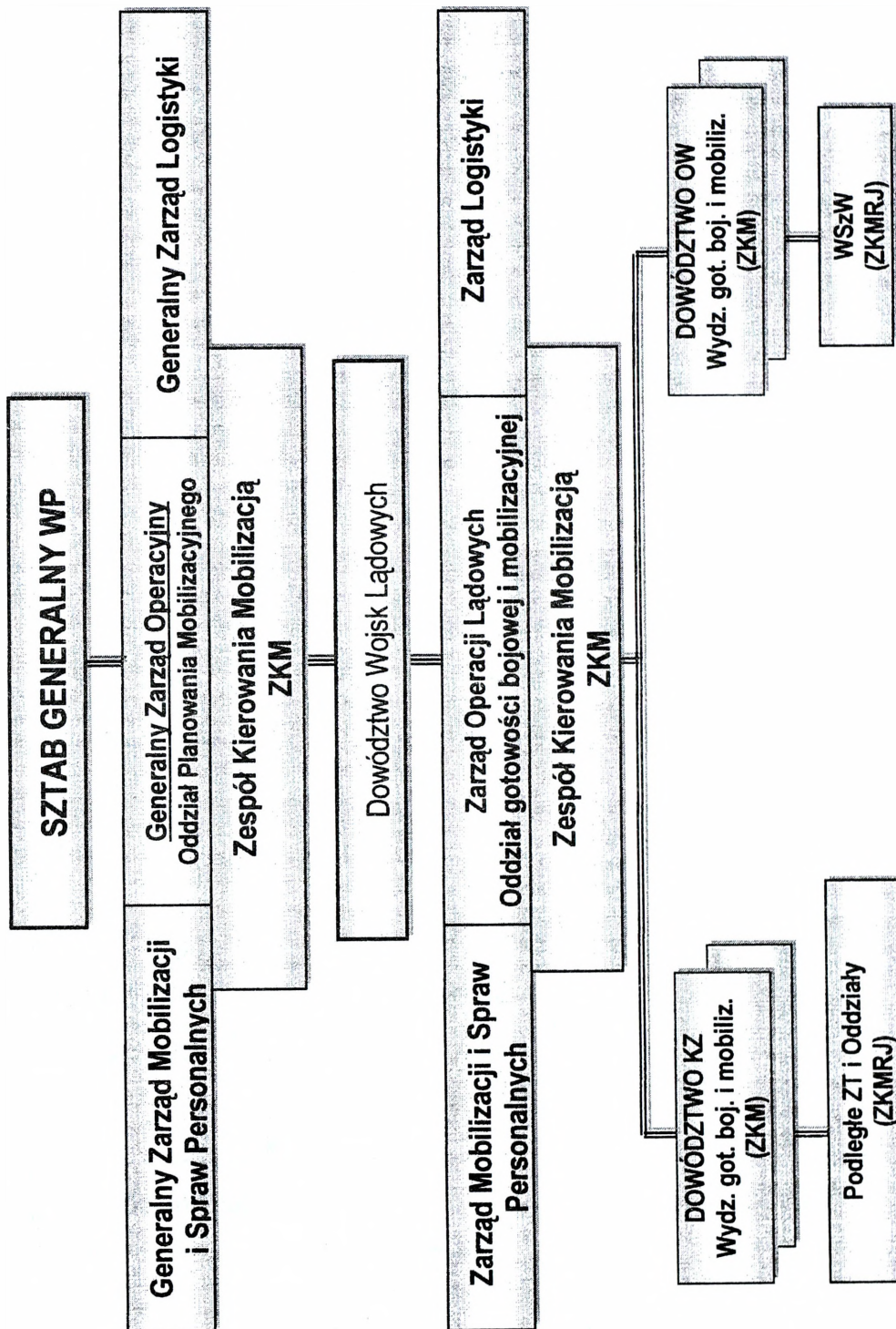

**PRZEPIY W INFORMACJI
PO URUCHOMIENIU MOBILIZACJI SIŁ ZBROJNYCH**

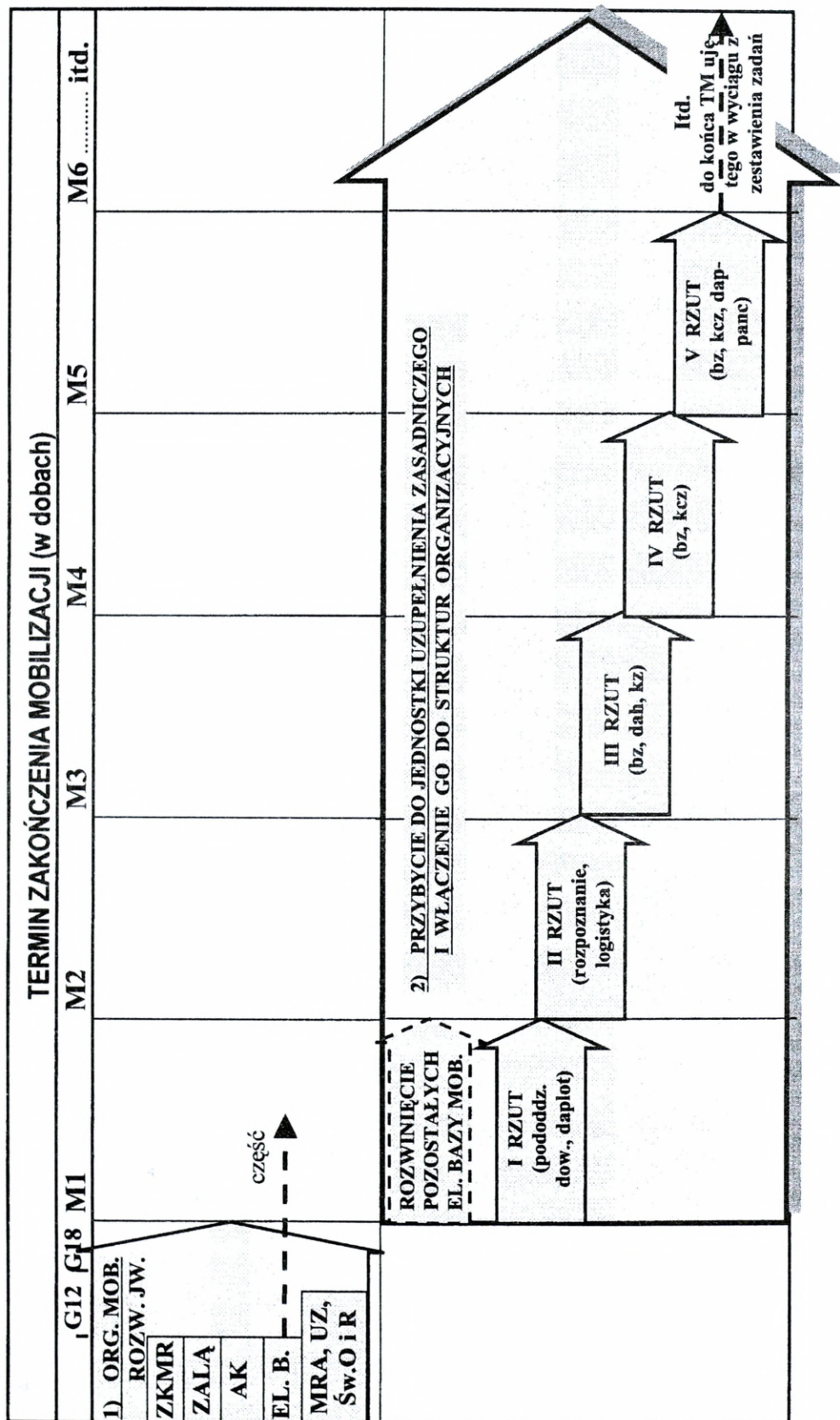

Wykonał: Jan Wojnarowski

KIEROWANIE MOBILIZACJĄ WOJSK

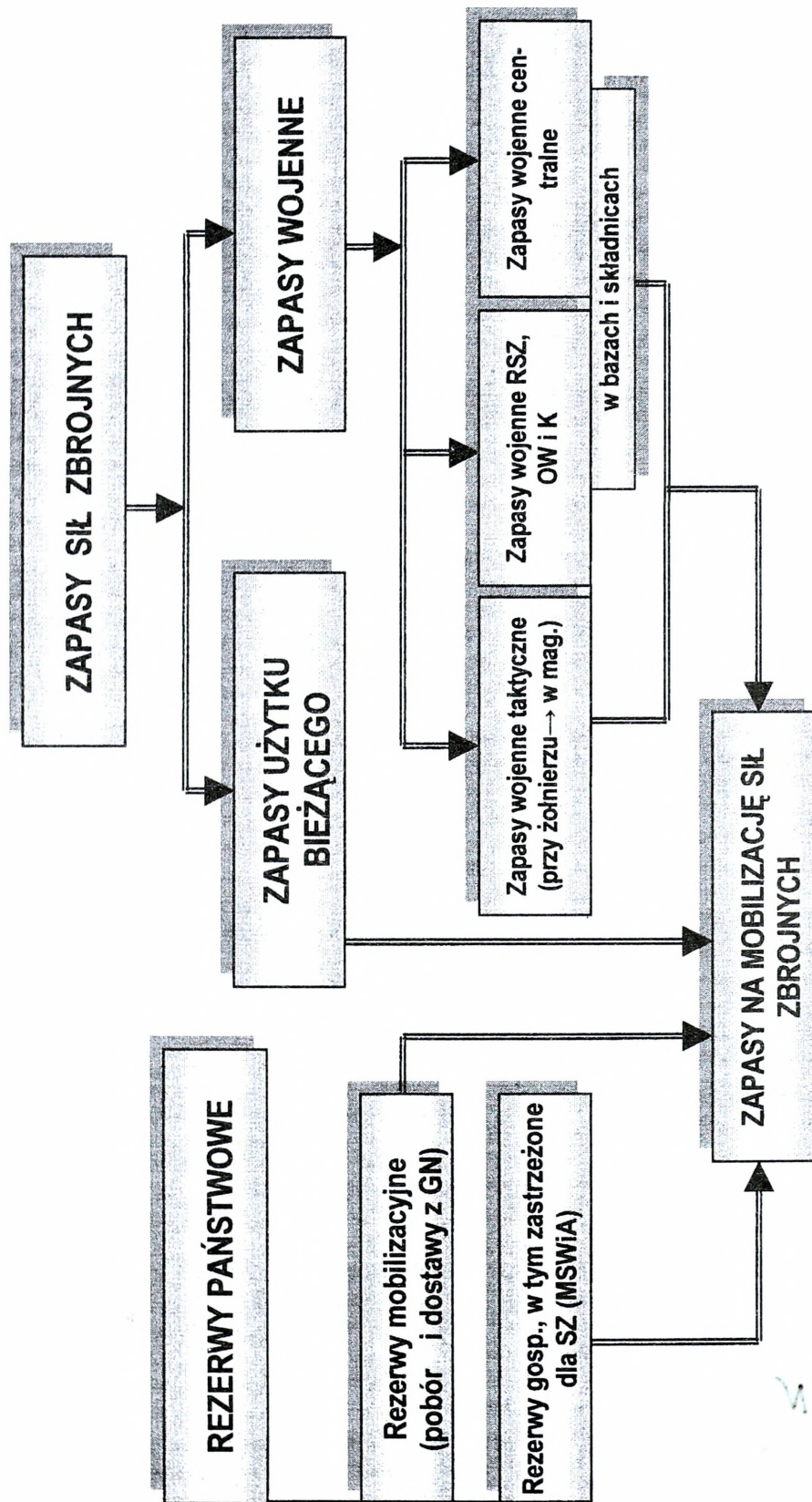
MECHANIZM MOBILIZACYJNEGO ROZWIJANIA JW

ISTOTA ZAKŁÓCEŃ W PROCESIE MOBILIZACJI

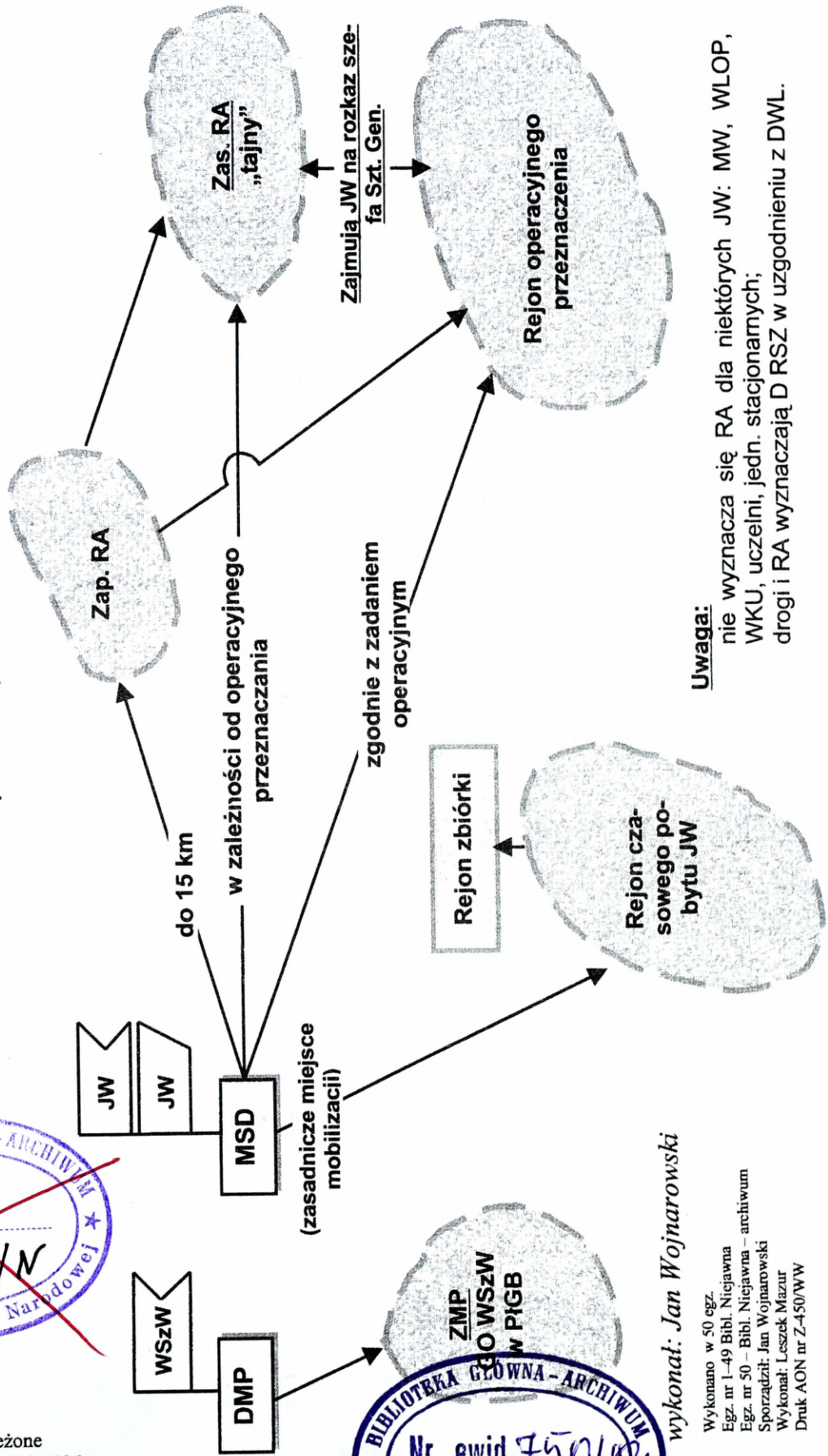
Przyczyny bezpośrednie	Rodzaje zakłóceń	Sposoby zapobiegania	Skutki zakłóceń
1. Słabo rozbudowany system łączności w Państwie i w Siłach Zbrojnych	1. Naruszenie systemu łączności podczas uruchamiania i kierowania mobilizacją. 2. Zniszczenie niektórych WKU i trudności w uruchomieniu AK TOAP. 3. Sparalizowanie działań urzędów AP.	1. Utrzymanie gotowości do uruchomienia przez JW akcji kurierskich AP. 2. Zapewnienie ciągłości działania WKU. 3. Możliwość samodzielnego uruchomienia mobilizacji przez dowódców JW. 4. Wykorzystanie różnych sposobów łączności, włącznie z środkami ruchomymi.	1. Wydłużenie terminów prowadzenia mobilizacji. 2. Trudności w kierowaniu przebiegiem mobilizacji jednostek wojskowych.
2. Duże uzależnienie procesu mobilizacyjnego od GN na skutek wysokiego skadrowania sił zbrojnych. Powoływanie i dowóz uzupełnienia dla JW siłami spoza wojska.	1. Obezwładnienie części obsad elementów bazy mob. JW. 2. Zniszczenie zapasów mobilizacyjnych. (załącznik 28). 3. Wystąpienie lokalnych klęsk żywiołowych (mróz, powódź, śnieżyce, pożary).	1. Przygotowanie i szkolenie zapasowych obsad elementów bazy mob. w JW. 2. Posiadanie przygotowanych zapasów pozyskiwania zapasów na uzupełnienie. 3. Wyk. na uzupełnienie GZU (D). 4. Odtwarzanie ewidencji. 5. Przeniesienie mobilizacji.	1. Niepełne uzupełnienie jednostek. 2. Konieczność uzupełnienia strat w fazie prowadzenia mobilizacji. 3. Sięgnięcie po uzupełnienia do zasobów spoza przydziałów mobilizacyjnych.
3. Możliwość oddziaływania na proces mobilizacyjny przeciwnika „ukrytego” terroryzmu, oddz. psychologiczne, bezpośrednio oddziaływanie bronią z powietrza i łądu.	1. Uszkodzenie obiektów komunikacyjnych w terenie, powodujące opóźnienie dowozu rezerw. 2. Niekontrolowane przemieszczanie się ludności w terenach zagrożonych.	1. Ochrona tras dowozu i rejonów prowadzenia mobilizacji. 2. Wsparcie organów administracji publicznej w dowozie rezerw do miejsc prowadzenia mobilizacji.	1. Dezorganizacja w przeniesieniu mobilizacji do RA. 2. Utrudnione rozwijanie systemu uzupełniania wojennego. 3. Opóźnienie w osiągnięciu gotowości do działań.

ZAPASY SIŁ ZBROJNYCH

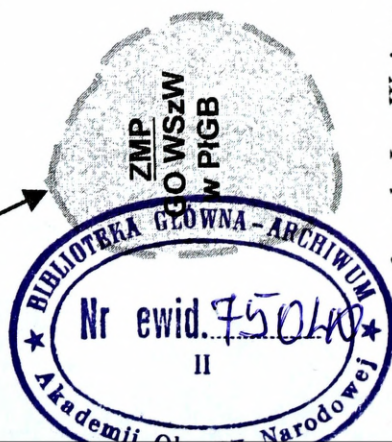
Wykonał: Jan Wojnarowski

REJONY DYSLOKACJI (POBYTU) SIŁ ZBROJNYCH (JW)

Uwaga:

nie wyznacza się RA dla niektórych JW: MW, WLOP, WКУ, uczelni, jedn. stacjonarnych; drogi i RA wyznaczają D RSZ w uzgodnieniu z DWL.

wykonat: Jan Wojnarowski

Wykonano w 50 egz.
Egz. nr 1-49 Bibl. Niejawna
Egz. nr 50 - Bibl. Niejawna - archiwum
Sporządził: Jan Wojnarowski
Wykonat: Leszek Mazur
Druk AON nr Z-450/WW